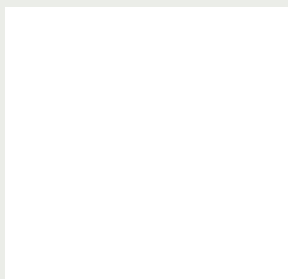

Arsbok

SFV-Kalendern

2015

Svenska folkskolans vänner

Annegatan 12, 4 vån. (PB 198)
00121 Helsingfors

09-6844 570
sfv@sfv.fi
www.sfv.fi

Vi finns på Facebook och Youtube
Twitter: [sfv_forening](#)

Chefredaktör
Johan Aura

Kalenderredaktör
Rabbe Sandelin

Layout, pärmbild
Pia Pettersson

ISSN 0357-1068 (Print)
ISSN 2243-0261 (Web)

Oy FRAM Ab, Vasa
2015

Bli vän med vännerna!

SFV grundades år 1882 för att starta folkskolor och bibliotek och för att ge ut skrifter till den svenskspråkiga befolkningen i Finland. Idag är uppdraget betydligt bredare: SFV främjar bildningsarbete via sin egen bildningsenhet, genom stipendier och understöd, och genom att vara ägare till utbildningsenheten Axxell. SFV äger även bokförlaget Atena, är delägare i förlaget Schildts & Söderströms, driver kulturhuset G18, ger ut egna publikationer och entusiasmerar och stöder personer med stipendier, priser och medaljer. SFV har cirka tiotusen medlemmar.

KÄRNIDEOLOGI

vi vill stärka det svenska i Finland...

VERKSAMHETSFORM

genom utbildning, förlagsverksamhet och understöd...

KÄRNVÄRDEN

som en folkrörelse för bildning, kunskap och kultur.

VISION

Svenskan är en självklar del av den finländska vardagen.

Innehåll

- 6 *Fredrika Lindell*
I en minnesrik, alternativ,
postapokalyptisk värld

- 26 *Birgitta Åmossa*
Adèle Weman
kulturbärare över generationer

- 36 *Anna-Lena Bengelsdorff*
Ett märkligt livsöde
Vad kan en ensam människa åstadkomma?

- 46 *Tove Fagerholm*
Mammas ömtåliga hälsa
och bröstkrämpor

- 54 *Anna-Lena Bengelsdorff*
I en minnesrik, alternativ,
postapokalyptisk värld

- 74 *Elisabeth Sandelin*
Strövtåg med Lawrence Durrell i
landet som inte finns

- 82 *Anna Lena Bengelsdorff*
Kalabaliken i Bender

- 88 *Jaan Franklin Perlitz*
Dreyfusaffären

- 97 Minesrunor

- 158 SFV år 2014

Kanslichefens översikt	160
Styrelsens årsberättelse	163
Bokslut	
Resultaträkning	166
Balansräkning	167
Finansieringsanalys	168
Noter till bokslutet	169
Bokslutets underskrift	174
Revisionsberättelse	175
Förteckningar	176
Utskott och kommittéer	176
Pris och stipendier	177
Publikationer	180
Personal	181
Bidrag och stipendier 2014	182
SFV:s donations- och testamentsfonder 2014	183

”

Vi har gått tillbaka till ursprunget,
till vår kärnuppgift, och ställt
många frågor.
Vad skall vi syssla med?
Vad är på riktigt SFV:s uppdrag?
Samtidigt har vi sett till att den
för fältet så viktiga utdelningen
fortsatt så gott som oförändrad.

JOHAN AURA, sid. 160

I en minnesrik, alternativ, postapokalyptisk värld

Hur skulle världen se ut ifall kalla kriget hade slutat annorlunda? Vilka delar av historien skulle man komma ihåg och hur skulle man behandla minnena? Datorspelet Fallout leker med dessa tankar. Datorspel är en kraftigt växande bransch, därför blir det också allt viktigare att forska i dem.

Tänk om atombomber ödelade världen och stora delar av vår verklighet med ens upphörde. Det skulle uppstå problem med kärnavfall, radioaktiva områden, begränsad mängd mat och tillgång till rent vatten. Man skulle vara tvungen att leva sitt liv i ett valv under jorden eller i en liten, bristfälligt byggd kåkstad, alternativt springa omkring i den stora ödemarken fylld med faror. Det här är verkligheten i spelserien Fallout, och det är historiebruket och historiekulturen i den som denna artikel handlar om.

Artikeln är baserad på den under- tecknades avhandling pro gradu. Undersökningen tar stöd av Peter Arons- sons, Klas-Göran Karlssons, Ulf Zan- ders, Jörn Rüsens och Niall Fergusons

teorier om historiebruk, historiekultur, historiemedvetande samt alternativa his- torier. Både denna artikel och avhand- lingen behandlar hur spelen genom sitt breda bruk av historia skapar associatio- ner till vår historia och i och med detta påminner oss om och förstärker våra his- toriekunskaper. Även hur historiekultu- rer uppfattas, uppstår eller konstrueras i spelen granskas. Genom spelens me- ta-historiebruk blir våra sätt att hantera historia: hur vi minns den och hur vi an- vänder den, tydliga. Spelen ställer också saker på sin ända och tvingar spelaren att ta ställning till knepiga moraliska frågor ur både nu- och dåtid.

Under 1800-talet var det litteraturen som främst förmedlade historia och på 1900-talet började filmer återge histo- ria. Datorspelet kunde vara 2000-talets

I actionspelet Fallout finns även rum för finkultur, spelaren kan besöka museer och beskåda viktiga verk. I National Archives får spelaren möta och interagera med historien genom guvernören Button Gwinnett, i form av en robot.

stora historieförmedlare. Branschen är på frammarsch och är enligt vissa bud- getstatistiker redan större än musik- och filmbranschen. Den akademiska forskningen i datorspel tog fart i bör- jan av 2000-talet och den vetenskaps- gren som studerar spel kallas för ludolo- gi. Till en början kretsade forskningen mest kring vilka sociala effekter spelande kan ha, till exempel huruvida det bidrar till våldsamt beteende. Längre sågs ock- så datorspelet bara som en del av nutida och framtida teknokultur och mediekul- tur. Numera anses det dock att datorspel bör studeras i en kulturell och historisk kontext. Forskningsfältet är brett och datorspel ses som en del av vår populär- kultur och en del av vårt kulturarv, ett fo-

rum där man kan skönja trender och vär- deringar i samhället.

Då man studerar historia i datorspel måste man ta i beaktande forumets form och inte bara granska historien som an- vänds. Då man läser en bok om historia, läser man den, men då man spelar avlä- ser man inte bara historien, man "gör" den också, man spelar historien. Dator- spel tolkas ibland likt film eller böcker, men har fler nivåer än dessa. Datorspel liknar snarare musik, där stora delar av upplevelsen är icke-verbal men ändå kan väcka känslor och idéer. Datorspel har också föreslagits likna en dans där spe- landet blir ett slags performans där man agerar till takt av musiken, eller spelet. Det är alltså viktigt att titta på hur dator-

spelen, i egenskap av spel, låter en ”göra” historien i dem. Av denna anledning är det intressant att titta på historiebruket i dessa omtyckta spel. Vad är det spelmakarna gör och erbjuder spelarna göra med vår historia?

Om Fallout-spelen

Spelserien Fallout är ett amerikanskt datorspel i flera delar. I undersökningen som presenteras här används spelen Fallout 3 och Fallout New Vegas som granskningsmaterial. Fallout 3 utkom 2008 och sålde i en större upplaga än de tidigare Fallout-spelen och fick mycket positiv respons. Då Fallout New Vegas släpptes toppade det spellistorna. Det är alltså frågan om spel med en stor konsumtionsskara. Alla spel i serien Fallout berör både känsliga och kontroversiella ämnen, från kärnvapenkrig och droger till rasism och samhällskritik i många olika former. I en del länder har spelen måst göras om ställvis för att de ska få säljas, till exempel i den japanska versionen. Där har man tagit bort möjligheten att spränga en gammal atombomb som finns i en stad eftersom det kan tänkas vara en okänslig anspelning på atombomberna som släpptes över Hiroshima.

Spelseriens postapokalyptiska värld liknar vår värld på flera sätt, bland annat geografiskt. Verklighetens och spelens historia ser likadan ut fram till efter andra världskriget, efter det förlöper historierna olikt varandra. Vår värld upplev-

de ett utdraget kapprustningskrig, kalla kriget, medan spelvärlden övergår i krig och kulturellt sett fastnar i 1950-talet. Det krig som börjar eskalera i spelvärlden heter The Great War och utmynnar år 2077 i ett förödande atombombskrig som ödelägger hela världen. Kriget uppstår bland annat på grund av kampen om den sista, sinande resursen: vatten. Som tur är har USA:s regering förberett sig genom att bygga 122 underjordiska valv som ska skydda så många människor som möjligt från atombombernas förgörelse. Egentligen är valven ett storskaligt experiment och inte tänkta att bli kapslar för människans fortlevnad tills jorden är beboelig igen. Spelen utspelar sig 200 år i framtiden.

Fallout 3:an utspelar sig på östkusten, i Washington DC, västra Pennsylvania, sydvästra Maryland och nordöstra Virginia. Fallout New Vegas utspelar sig på västkusten, i Nevada, Kalifornien och Arizona. Utöver geografin delar spelet och vår värld mycket historia. Speciellt USA:s historia och framförallt USA:s 1950-tals historia. Allt från historiska skeenden, personer, grupperingar och byggnader till musik, kläder och frisyrer påträffas i spelen. I en av spelmakarnas informationsvideor påpekar en spelmakare att de velat leka med tanken om hur en alternativ värld kunde se ut om USA:s ”guldålder”, det glammiga 1950-talet fortsatt trots att tiden gått framåt. Historiebruket i spelen är dock tvåfaldigt,

USA:s 1950-tal dominerar, men referenser till äldre och yngre historia från hela världen förekommer regelbundet.

Fallout-spelen är rollspel och genomförs genom att spelaren skapar en egen karaktär som tar sig igenom spelvärlden. Spelaren får ett huvuduppdrag och drygt hundra övriga uppdrag. Inga uppdrag är obligatoriska och det finns ingen rätt ordning på hur uppdragen ska tas an.

Geografi, byggbestånd och historiska platser

Museiverksamhet

I Fallout 3:an finns The National Archives samt The National Museum of Natural History återskapade. Det första vi kan konstatera är att det faktum att de finns med i spelet innebär att Fallout gjort rum i datorspelsvärlden för en museikultur, rentav finkultur. Spelet blir således en sammanflätning av fin- och populärkultur. I ett spel som annars kategoriseras som ett underhållande skjutspel, finns även möjlighet att besöka museer och förstärka eller öka sin allmänbildning. Att upplevelsekulturen och publikorienteringen är en trend i museivärlden har historiker, till exempel Peter Aronsson tidigare konstaterat, men detta gäller även i hög grad för spelvärlden där besöken blir speciella dels för att man besöker dem genom sin karaktär men i det egna hemmet och dels för att man besöker dem för att utföra något uppdrag i dem.

Även om besöket främst sker i underhållande syfte, kan man konstatera att besöket ger en säregen, sällsynt möjlighet för spelaren att

- besöka museet som en turist
- beskåda viktiga verk, t.ex. den amerikanska självständighetsförklaringen
- förändra tillståndet, så att spelaren för bort något värdefullt som annars skulle anses ha en självskriven plats i ett museum, eller välja att bevara föremålen på museet så som de varit
- möta och interagera med historien genom återskapade personer, t.ex. Button Gwinnett i form av en robot

Resandet av monument och statyer

En nämnvärd detalj i dekoren som spelvärlden delar med verkligheten, är monumenten och statyerna. Statyer eller monument reses av makthavare dels över personer som man anser vara värda det och dels över personer som man anser kunna fungera som föredömen för medborgarna. Monument och statyer kan ses som läroböcker i sten, enligt historikern Ulf Zander har de ”en didaktisk handfast och instrumentell funktion som förebilder”, genom sin blotta närvaro bildar de sin omgivning. En staty, eller ett monument, som finns kopierad i spelet Fallout

3 är Lincoln Memorial. Kan man se resningen av Lincolnstatyn som en moralisk uppmuntran av spelmakarna, representerar Lincoln ett ideal för dem som de vill att spelare ska ta efter?

Statyn ansluter sig till ett intressant uppdrag, nämligen *Head of State*. Lincolnstatyn är inte intakt utan huvudet är avskapat från kroppen. Spelaren möter en grupp före detta slavar med ledaren *Hannibal Hamlin* i spetsen i *The Temple of the Union*. Ledaren delar för övrigt namn med Lincolns vice president och trogna medhjälpare i kampen för att avskaffa slaveriet och templets namn kommer från textplattan ovanför Lincolnstatyn. Hamlin frågar om spelaren vill hjälpa gruppen. Statyn har blivit av med sitt huvud och de vill återförena delarna eftersom de hyser stor respekt för Lincoln och hans arbete emot slaveriet. Handlingen har alltså en symbolisk aspekt. Då spelaren anländer till minnesplatsen finner spelaren att slavhandlare håller till där. Ledaren för slavhandlarna föreslår att spelaren istället ska berätta var de förtrymda slavarerna håller hus mot en ersättning. Spelaren kan också bara gå sin väg och inte göra något åt saken alls och på så vis också hålla sin karma neutral. Ens karaktär har nämligen en karma som varierar på en skala från mycket dålig till mycket god och den baseras på val man gör i spelet. Detta uppdrag är inte ideologiskt eller moraliskt historiebruk på så vis att det berättar för spelaren vilket beslut som

borde fattas eller vad som är rätt. Men det är ett ideologiskt och moraliskt på så vis att den öppnar upp en fråga som berör moral och ideologi. Uppdraget visar på alternativen och låter spelaren vara den som fattar beslutet om vilken riktning samhället nu ska ta. Spelaren blir en del av spelets historiebruk, för i sitt val formar spelaren spelets utformning. Enligt forskaren Marcus Schulzke utgör *Fallout* och liknande spelvärldar unika och goda testarenor för våra moraliska värderingar, den som spelar övar sig på att ta ställning. Upplägget och följderna kräver att spelaren tänker efter. *Fallout*-spelen skapar i denna uppgift mycket tydligt en arena för spelaren att testa sin moral på. Vill man stå på slavarnas, slavhandlarnas eller ingenderas sida?

Detta fall fungerar för övrigt som ett gott exempel på hur *Fallout*-serien inte är ett typiskt historiskt spel där man följer med historiska skeenden. I spel med simuleringar av historia, till exempel *Civilization*, *Age of Empires* eller *Europa Universalis* kan man, trots möjlighet till historieomskrivning, lära sig om världshistoriens epoker och dess politik, härskare, erövringar, krigsutrustningar med mera, och följa långa förlopp i historien. *Fallout*-spelen återger nog block ur historien, men styrkan ligger i att de lyfter upp bitar ur historien som ansluter till dilemman, må så vara händelser, personer eller koncept, som problematiken med kärnvapen eller den kontrovers som

Ideologiskt och moraliskt historiebruk. Spelaren kan besöka Lincoln Memorial och ta ställning till slaverifrågan i ett uppdrag. Vill man hjälpa slavarerna eller slavhandlarna? BILD: LINCOLN MEMORIAL

fanns kring Lincoln under hans tid som också var slaveriets brytningstid. Vi blir inte bara påmind om en person, som Lincoln, utan även det han representerade och den åtskiljning han personifierade: att han var frontfigur för den gruppering som ville befria slavarerna. Vi får också själva välja sida i frågan.

Historien blir mer subjektiv genom spelen

Vad gäller museer och gränsen mellan spel och verklighet kan museet *National Atomic Testing Museum* nämnas. Museet, som finns i Las Vegas, förevisar material som härrör från testningar av atombomber från 1950-talet och framåt och en rad andra föremål som anknyter till kalla kriget. På den amerikanska webb-

tjänsten TripAdvisor hittas en mycket intressant kommentar angående museet och dess koppling till spelet.

My husband and I are huge fans of the Fallout: New Vegas video game, and because of this, we kept calling it the Fallout museum. Really, with the Area 51 exhibit and all of the cool information about how Las Vegas was influenced by the atomic testing site nearby, it did provide a lot of background information for the game ;).

Även om detta bara är en kommentar av många på turistsidor berättar den mycket. Den visar på hur spelen verkligen kan upplevas som en lek med verkligheten och inte fantasin. Den innebär också att någon, även om det är något skämtsamt, ser *Fallout*-spelen som primärkällan och

museet med den verkliga historien som sekundärkällan. Under 80-talet uppkom misstankar om och en rädsla för en tilltagande historielöshet bland allmänheten, detta stämmer dock inte om vi ser datorspel som en arena för personer att bekanta sig med historia. Framförallt tyder dock citatet på att Fallout-spelen väcker tankar, funderingar och intresse hos spelaren och inte bara är ett tidsfördrivande skjutspel. Kommentaren visar också på hur spelen, och museet i fråga, i hög grad utgör ett möte mellan människor och historien och hur spelen därför i allra högsta grad kan anses ha historiedidaktisk karaktär.

Begreppet historiekultur innebär olika former av syftningar till det förflutna som ger oss möjlighet att binda samman relationen mellan nutid, dåtid och framtid. Om vi mäter uttalandet mot det begreppet kan man väl säga att både spelen och museet erbjuder artefakter och påståenden som bär på referenser till det förflutna och därmed erbjuder möjlighet för beskådaren att knyta samman relationen mellan nutid, dåtid och framtid.

Så kallad meningsbärande historia är inte längre enbart den vetenskapliga där man eftersträvar kunskap, tolkningar och förklaringar. Den är numera även kopplad till exempel till ideologiska, politiska eller kommersiella intressen och har då helt annan innebörd för individen eller en annan funktion i utvecklingen av samhället. Om vi mäter

uttalandet mot begreppet meningsbärande historia kan det konstateras att det man kan om verkligheten och det man kan lära sig i spelet stöder varandra. I spel, som är kommersiella produkter med konstruerade berättelser designade för att gå hem hos konsumenterna, är berättelserna gjorda begripliga genom sina sammanhang. Då historia inte bara är ett objekt som studeras, utan en del av oss och något som hjälper oss att tolka och förstå våra liv, kan datorspel utgöra en ny arena för oss att konsumera historia och förstå mer.

Historiska personer och samhällsgrupper

Icke-bruk av historia

I spelet Fallout 3 finns museet *Museum of Technology*. Bland en mängd flygplan, rymdfarkoster och robotar kan spelaren hitta ett benrangel som ligger i en förstörd glasmonter. I en text på montern framgår det att benrangelen är astronauten *Carl Bells*. Enligt Fallout-spelens historia var Bell den första människan att besöka rymden den 5 maj 1961. I verkligheten var den första mannen som lyckades med detta den ryska kosmonauten Jurij Gagarin och det skedde den 12 april 1961. Den första amerikanen som skickades upp i rymden var Alan Shepard och det var, precis som i Fallout, den 5 maj 1961 som detta skedde, tre veckor efter Gagarins resa.

Det intressanta här är inte bara att man än en gång gjort om en bit av historien i spelet. Det viktiga och känsliga i just denna bit av historien är att kampen om att få vara den första nation som lyckas skicka ut en person i rymden var benhård under det tidiga 60-talet. Kapplöpningen utgjorde en del av kalla kriget och kallades *Space Race*. Det viktiga var inte att få någon upp i rymden för vetenskapens skull, utan att vinna prestige för att ens egen nation lyckats med uppdraget och därmed göra den andra nationen till nummer två i tävlingen. Kriget fördes alltså inom rymdtekniken för att undvika ett regelrätt krig som befarades sluta i atombombskrig. Spelmakarna tar ställning till denna känsliga episod i kalla kriget och till slutresultatet. I Fallout-spelvärlden påstår sig USA vara först ute med en man i rymden.

Denna historieomskrivning kunde också ses som ett slags icke-bruk av historia, en undergren till det ideologiska historiebruket, där man genom att lämna bort något förnekar att det hände. Denna sorts historieomskrivningar, där man väljer att glömma eller ignorera något och betona något annat, kan man hitta på väldigt många ställen i historieskrivningen och i våra samhällen.

Omvänd minneskultur med The King

I Fallout New Vegas finns en sliten byggnad på området Freeside som heter *The*

King's School of Impersonation. Här inne hittar spelaren en drös män som alla ser ut som Elvis, de bär jeans och läderjackor som dekorerats med en krona och samtliga har mörkt hår med mycket hårgelé i. En av personerna har tagit namnet *The King* och är gruppen *Kings* ledare. Det visar sig att *The King* och hans gäng hittat byggnaden och trott att stället tillhört en stam som dyrkade en mörkhårig, sjungande man med ett speciellt utseende. Ledaren, *The King*, har bestämt sig för att han och hans underordnade ska fortsätta dyrka och imitera den gamla kungen.

Ingenstans i spelet nämns namnet Elvis, endast King, men det är uppenbart att dessa King-dyrkare egentligen är Elvis-dyrkare och att denna kult, *Kings*, kan ses som att man driver med den utbredda imitatorkulten av Elvis. Historiebruket som härrör sig till denna grupp är speciellt intressant då det kan ses som ett strålende exempel på hur vi i historien kan låta något falla i glömska, för att sedan plocka upp det igen men repetera sekvensen ur historien på "fel" sätt eller åtminstone på ett annorlunda sätt. Spelmakarna har gjort en "omvänd" minneskultur, de har lekt med tanken om hur vi i framtiden kommer att komma ihåg någon, till exempel Elvis. Vad minns vi och vad gör vi av minnet? Så som vi minns modifierade bitar av historien, bygger spelet upp en framtida historiekultur där vissa saker ingår och andra

Icke-bruk av historia i Museum of Technology. Fallout har skrivit om historien och påstår att den amerikanske astronauten Carl Bell var den första mannen i rymden, inte Jurij Gagarin.

glömts. Så som vi minns historier fel har vissa historier också blivit fel ihågkomna i spelet. I detta fall har viktiga delar om Elvis gått gruppen helt förbi, som att kungen hette Elvis, medan andra, som dansstilen och frisyren lever vidare.

Meta-historiebruk med återskapat romarrike

I grupperingen *Caesar's Legion* kommer Fallout-spelens meta-historiebruk mycket tydligt till uttryck. Redan namnet på grupperingen, *Caesars Legion*, anspekar direkt på Caesar och hans legioner eller krigartrupper. I denna grupp syns de historiska referenserna sällsynt bra i klädedräkterna. Krigarna bär dräkter som påminner om de verkliga utrustningar-

na som legionärerna bar. Färgerna är de samma som för Caesars verkliga legioner, rött och gult. Till och med gruppernas symboliska djur är det samma, tjuven. Spelets *Caesars legion* eftersträvar att ta över spelets värld och få makt genom tesen *divide et impera* och genom så mycket krig som möjligt.

Meta-historiebruket ligger i att denna grupp inte bara är en placering av historia i spelet. Det spelaren får lära sig om gruppen är att dess ledare, tidigare Edward Sallow men sedermera bara Caesar, har valt att efterapa Caesar, hans filosofier och härskartekniker. Sallow har tagit Caesars namn, logga, klädstil och delar också synen på män, kvinnor, slavar och strävan att erövra så mycket mark som

möjligt. Gruppen har till och med tryckt upp egna pengar med en bild av Caesar i profil på ena sidan och en oxe på den andra. Det är frågan om en ledare och en grupp som tidigare varit "vanliga amerikaner", men som i det hårda postapokalyptiska klimatet kommit fram till att ett hårdare angreppssätt krävs för att garantera överlevnad. *Caesars Legion* är ett gott exempel på meta-historiebruk, det är ett exempel på hur man placerat "en bubbla i en bubbla": spelmakarna som idkar historiebruk i sitt skapande av en miniatyrvärld, har placerat dit en grupp som själv börjar idka historiebruk och återskapa en fornnomersk gruppering.

Även om steget från Las Vegas till romarriket kan verka långt, är placering av gruppen *Caesar's Legion* i detta område inte helt lösryckt. Ett av de mest kända kasinona i Las Vegas heter *Caesar's Palace* och har Caesars välde som sitt genomgående tema.

Tvister om uttalanden går också hand i hand med de nutida och får leva vidare i spelvärldens framtid; ska Caesar uttalas *Kaisar* eller *Sesar*? Bägge sätt att uttala namnet förekommer i spelet. Konstnären Michelangelo finns också med i spelet men han omtalas som Michael Angelo, vilket är en vanlig missuppfattning av hans namn i verkligheten. Fallout-spelet återger alltså inte bara historiska personer, utan låter även små missförstånd kring dem, som namnen, leva vidare. Man kan tänka sig att det ligger en risk

i detta, att spelare börjar minnas saker fel för att de presenteras fel. Om så är fallet är det inget nytt fenomen i historien, utan något som böcker och filmer i sitt historiebruk även gjort sig skyldiga till.

Stort antal referenser till historiska personer och samhällsgrupper

Listan på omskrivningar av historiska personer och samhällsgrupper blir lång. En figur som spelaren träffar på varje gång spelet *Fallout 3* laddar upp i rutan är indianen. I *Fallout New Vegas* kan spelaren möta karaktärer som ser ut som moderna indianer. Den första av dem man träffar, *Follows-Chalk*, bär en basebollkeps med några fjädrar som sticker upp längst fram, likt de huvudbonader indianer kan ha. De övriga har fjäderhalsband, kroppsmålningar och namn i stil med *Dancing Flame* och *Two-Bears-High-Fiving*. Indianernas närvaro synliggör hur indianerna är en självklar del av nordamerikanernas historieuppfattning och deras närvaro i spelet förstärker denna uppfattning ytterligare. Spelaren får även interagera med gruppen *The Great Khans* som är en modern tolkning av mongolerna, gruppen har flera likheter med khanerna. De är den enda organiserade gruppen av *raiders*, plundrare, i *Fallout New Vegas*. De är krigiska, sysslar med droger och bor i tält av mongolisk stil. Den spelare som känner till ordet *khan* och historien om khanerna kan se

mer än bara en gruppering med ett visst namn och viss still eller agenda. Spelaren får igen befästa sina minnesbilder, även om det bara är frågan om en luddig uppfattning om en krigisk grupp.

Man kan ju fråga sig varför spelmakarna låtit sig inspireras så stort av verkliga personer och grupper. Ett möjligt svar på detta kan hittas i en intervju med en av spelmakarna, Joshua Sawyer. Han berättar om varifrån han fått sin inspiration till mormonkaraktären *Joshua Graham*, nämligen från aposteln Paulus samt karaktären *T.E. Lawrence* i filmen *Lawrence of Arabia*. Sawyer uppger att han finner det viktigt att skapa karaktärer som är så mänskliga som möjligt, sådana som spelaren kan sympatisera med. En icke-rationell karaktär, eller fullständigt påhittad, kommer inte att ha lika stor inverkan på spelarens beslut i spelet. En av spelmakarna resonerar alltså som så, att om man använder något mänskligt eller verklighetstroget, eller något taget direkt ur historien, kan man öka inlevelseförmågan i spelet. Detta kan ses som en av baktankarna till varför spelen tar så mycket ur verkligheten som de gör. Genom att skapa en alternativ historia med flera referenser till vår värld, till medvetna eller omedvetna bekanta karaktärer, fenomen, grupperingar, miljöer, med mera, blir inlevelseförmågan högre och identifierandet lättare. Besluten man ska fatta kan också bli svårare att fatta eftersom frågorna kan komma en närmare.

Handlingarna

Turism...

I *Fallout New Vegas* finns lysrörskonstnären Michael Angelo. Då spelaren träffar på Angelo får man i uppdrag att hjälpa honom med inspiration. Myten om det illamående geniet lever vidare i spelet: Michael Angelo lider av svåra neuroser och agorafobi (torgskräck). Som konstnär är det mycket Angelo skulle vilja se för att utveckla sin konst, men hans rädslor hindrar honom. Därför ber han spelaren att hjälpa till. I utbyte mot en peng ska spelare resa runt i spelvärlden och fotografera stora sevärdheter. De flesta av dessa är verkliga sevärdheter som spelmakarna återskapat i spelet men modifierat något. Man fotograferar sevärdheterna med en gammal Codac-kamera, en referens till kameramärket Kodak.

Sett ur ett historiebruksperspektiv är detta intressant, det är nämligen inte bara personer, ställen och reklamhistorik i vårt historiemedvetande som befästs. Man blir även uttryckligen uppmuntrad att turista i spelvärlden och notera de monument som spelmakarna återskapat i spelvärlden. Turism i sig kan vara en mycket aktiv form av historiebruk om den riktas till äldre platser, sådant som någon eller någon gruppering valt att representerar något som anses vara en viktig del av en viss grupps ursprung och viktigt att föra vidare. Turism kan till

och med ses som en destinationsindustri där just kulturhistoriska besöksmål är en av de främsta nischerna. Likt monument besöks dessa platser med aktning och genom sin närvaro undervisar de omgivningen om vad som varit och vad som anses viktigt i en historiekultur.

... och arvsturism

I *Fallout New Vegas* finns även en annan form av turism, något som på engelska heter *heritage tourism* och som jag i detta sammanhang fritt översatt till arvsturism. Konceptet går förstärkt ut på att besöka turistmål som knyter an till en på lokal, nationell eller global nivå eller ur en diasporisk synvinkel. Man besöker ställen för att få knyta an till sin historia, få en autentisk upplevelse av den. Genom denna resa i tid och rum skapar man en historia om sig själv, vilket kan ses som resans produkt. Det är genom uppdraget *Volare!* (att flyga, refererar till italienaren Domenico Modugno) som man kan idka arvsturism och uppdraget ges av gruppen *Boomers*.

Boomers är en grupp som gillar vapen och explosioner. De vill att spelaren ska hjälpa dem att återfå ett plan med nära-på helig status för dem. Planet B-29, ett prätigt bombplan, ligger på botten av sjön *Lake Mead* och har legat där sedan år 1948. Spelarens uppgift är att fästa flytkuddar under vingarna och på så vis få planet att lyfta upp till ytan så att Boomers kan återförenas med det.

Även i verkligheten ligger ett B-29 plan på havsbotten av Lake Mead. Det verkliga planet har alltså inte lyfts till ytan utan ligger kvar på botten. Då planet störtade i sjön, den 21 juli 1948 (samma datum används i spelet) hemligstämplades fallet. Planet återupptäcktes först på 90-talet och är sedan 1994 med i USA:s *National Register of Historic Places*, eftersom det representerar en del av kalla kriget på just denna plats. Planet utvecklades mellan andra världskriget och Koreakriget och var prächtigare än tidigare bombplan. *Lake Mead National Park Service* uppger att utöver arbetet med att förvara planet vill de också tillåta folk att idka just *heritage tourism*, eller arvsturism till planet. Tanken är alltså att besöket inte bara ska vara beskådandet av ett gammalt plan, utan en insikt om hur föremålet och platsen knyter an till kalla kriget och hur man därför själv i förlängningen knyter an till det.

I *Fallout New Vegas* kan man alltså dyka ner till havsbotten och beskåda detta plan medan man hjälper till med att få det till ytan. För en amerikan kunde detta vara en förmånlig form av arvsturism. För gruppen Boomers skulle dykningen vara arvsturism på hög nivå. Oberoende nationalitet får den som spelar spelet bemöta historien i uppdraget och får en chans att ändra på den och lyfta upp ett plan som i verkligheten fortsätter att ligga på havsbotten.

Man kunde till och med sträcka sig till att se hela spelet som en plats för arvstu-

rism där man erbjuds att besöka historiskt, politiskt och kulturellt värdefulla platser, monument, dokument och personer och genom spelet inse historiens förlopp och ens plats i förhållande till den. Även om delar av dessa inte är ur vår verklighet kan man genom spelet skönja vad historiekultur är, vad vi minns och vad vi gör av minnena. Arvsturismen kringde just historiskt, politiskt och kulturellt värdefulla platserna, monumenten, dokumenten och personerna bidrar till ens *historiemedvetande* (hur man uppfattar hur dåtid, nutid och framtid hänger ihop), *historiskt medvetande* (man har kunskap om dåtid och hur man själv är bunden till det) samt *historiemedvetenhet* (förmågan till en personlig uppfattning om ens existentiella plats i historien).

Existentiellt historiebruk

Gruppen Boomers är mycket intresserade av sin historia och värnar om den väl. På den plats där de numera bor, *Nellis Air Force*, har de skapat ett litet museum som berättar om deras folks ursprung. De har till och med målat en fresk som föreställer följande skeenden i deras folks historia: då Boomers lämnade sitt valv och började vandra i öknen, då de hittade Nellis Air Force och bosatte sig där, då de i simulatorer övar sig på att flyga inför återfinnandet av sitt B-29 plan och den sista delen av fresken visar framtiden då Boomers återfått bombplanet och kan flyga över Mojave Wasteland och bom-

ba sådana som lever oriktigt som vildar (Boomers beskrivs som främlingsfientliga av andra karaktärer i spelet).

Denna form av historiebruk är ett sätt att skänka sig legitimitet. Nationers berättelser om sig själva på museer är typiska exempel på hur man förevisar och yrkar på kedjor av händelser och förbindelser för att skänka legitimitet åt till exempel ägor eller territorium. Att presentera gemensamma offer och framsteg binder också dåtiden till nutiden. Denna form av identitetsarbete sker givetvis både på individuell nivå och på gruppnivå. Det här innebär att spelmakarna åtminstone noterat, men kanske också vetat, att detta slag av legitimitetsskapande förekommer och sedan valt att återskapa detta beteende i spelet. Denna form av historiebruk kunde klassas som existentiellt historiebruk, där det viktiga ligger i att stärka en tillhörighet, till exempel en känsla av nationalitet.

Strukturellt historiebruk

Spelaren möter en mängd fenomen

Det är omöjligt att undgå att spelen har en darwinistisk och en socialdarwinistisk karaktär, regeln om att den starkaste personen eller gruppen överlever och styr utvecklingen gäller genom alla spel. Spelklimatet är hårt och alla för egentligen krig mot alla då förhållandena är så hårda och fattiga. Det finns däre-

Omvänd minneskultur. Så som även vi minns modifierade bitar av historien, bygger spelet upp en framtida historiekultur där vissa saker ingår och andra glömts bort. Gruppen The Kings imiterar Elvis. De upprätthåller hans dansstil, klädstil och frisyr, men att han hette just Elvis har glömts bort.

mot en mängd grupperingar som försöker få ordning i världen igen. Bland dessa finns bland annat på följande sätt styrda grupperingar: demokratier med genomval utsedd makt (som i *The Republic of Dave*, *Fallout 3*), diktaturer eller polisstater (som *Mr. House* i *Fallout New Vegas*), aristokratier (*Tenpennytower*, *Fallout 3*) och teokratier (som *Bright Brotherhood*, *Fallout New Vegas*). Spelaren får också känna av hur det är att ansöka om asyl och få flyktingstatus (i *The Republic of Dave* i *Fallout 3*). Det finns även grupper som är "renrasiga" och främlingsfientliga och inte vill ta in nya invånare (som Boomers i *Fallout New Vegas*). Även klass

spelar en roll i spelen, ofta är det ghoulsen, människor som fått för mycket strålning, som anses vara av lägsta rang, och de med pengar av högsta. Politik, världsåskådning och moraliska synsätt har alltså en bred och väl återgiven representation i spelen.

Vad gäller levnadsförhållandena lever karaktärerna i spelet i både rurala och urbana förhållanden. Spelaren stöter på både lokala agrikulturer och nomadliv. *Fallout*-spelen tar även upp problemet med resurser. Spelen tydliggör hur bland annat vatten är en dyr, begränsad och därtill sinande vara. Huvuduppgiften i bägge spelen anknyter till vatten.

Spelen uppmuntrar spelaren att få kunskap på ett klassiskt sätt, genom att läsa. Då man läst en så kallad skill book ökar ens färdighet inom något område, man blir alltså lockad att läsa då det förbättrar en. Ens skicklighet inom ett visst område utvecklas också av att man gör handlingar inom det området tillräckligt mycket. Det finns även spel, bland annat i serien *The Elder Scrolls*, där man kan köpa till sig färdighet.

Religion, ett oundvikligt inslag

Ett fenomen som återkommer i både *Fallout 3* och *Fallout New Vegas* och förtjänar en närmare titt är religionen. I *Fallout 3*:an är kristendomen en framträdande religion i spelet. Det första och det sista spelaren får höra om är Gud, ”I am Alpha and Omega, the beginning and the end I will give unto him that is athirst of the fountain of life freely”, taget ur Uppenbarelseboken. Det här kan dels ses som ett placering av kristendomen i spelet och dels är det en del av spelets huvuduppgift *Project Purity*: att rädda den sista behållaren som renar vatten i spelvärlden. De facto krävs det att man känner till det nyligen nämnda bibelcitatet och därtill dess placering i Bibeln, *Revelation 21:6* (på svenska Uppenbarelseboken 1:8), för att kunna slutföra uppdraget på ett lyckat sätt. 216 är den avgörande koden som återkommer genom spelets gång och den kod man till sist ska förstå att trycka in i en manick för att räd-

da vattenbehållaren. Bibelcitatet avslutar hela spelet för efter att man tryckt in koden dör ens karaktär utan att man själv kan hindra det. Man offrar sig själv för att kunna rädda alla andra, likt Jesus.

Sammanfattning

Kort sagt kan man konstatera att historiebruk förekommer i spelen och att spelen speglar historiekulturer samt hur historiekulturer uppfattas, uppstår eller konstrueras. Spelen befäster inte bara gammal historiekultur, de skapar även en ny egen historiekultur. Vidare kan konstateras att spelen kan förstärka historiemedvetenhet och därtill att de historiska berättelser som förekommer etableras dels hos spelarna och dels i nutidens historiekultur i ett populärkulturellt sammanhang. I sitt val av alternativ historia aktualiserar spelen 1950-talet och dess konflikter.

Spelen *Fallout 3* och *Fallout New Vegas* innefattar sammanfattningsvis flera kategorier av historiebruk: icke-bruk av historia, som i fallet med *cold war space race*, moraliskt historiebruk, som att ta ställning till slaveriet, och kommersiellt historiebruk, en spelserie som återger historia men som är skapt för att tjäna pengar. Det är dock inte frågan om håglöst kommersiellt historiebruk, utan påläst och genomtänkt sådant. Man kan även stöta på existentiellt historiebruk, till exempel i fallet med gruppen Boomers. Den arvsturism som finns i an-

slutning till uppdraget med Boomers, uppmärksammar en historiskt, politiskt och kulturellt värdefull plats. Hela spelet kunde även ses som en plats för arvsturism där man erbjuds att besöka och se historiskt, politiskt och kulturellt värdefulla platser, monument, dokument och personer. Dessa bidrar till ens *historiemedvetande* (hur man uppfattar hur dåtid, nutid och framtid hänger ihop), *historiskt medvetande* (man har kunskap om dåtid och hur man själv är bunden till den) samt *historiemedvetenhet* (förmågan till en personlig uppfattning om ens existentiella plats i historien).

Den återskapade historiekulturen visar att flera etablerade koncept lever vidare i spelvärlden, som till exempel musei- och statykulturen. Spelen exemplifierar och förtydligar även minneskultur och omvänd minneskultur i sitt speglade av verkligheten. I fallen med meta-historiebruk kan man se hur historiekultur uppfattas, åtminstone hur spelmakarna uppfattar den. I den alternativa historien tar spelmakarna ställning till vad som är viktigt samt vem som är viktig, det är framförallt 1950-talet som står i fokus. I spelmakarnas val av vad som får överleva in i framtiden kan vi även skönja vad vi i denna tid värdesätter och tar för givet, religion är en av de fenomen som föreslås fortsätta långt fram i tiden.

Fallout-spelen kan ses som en sandlåda för vuxna som är ivriga att leka. En sandlåda där personer, ting och händel-

ser ur vårt suddiga historiemedvetande placeras, kombineras, ställs på ända och drivs med. Ställvis verkar spelmakarna försöka provocera och väcka nya tankar. Även om många av spelmakarna erkänner att de gjort research för att uppnå något verklighetstroget så kan en del konstruktioner i spelet i högre grad bygga på våra föreställningar om 1950-talet än av hur det verkligen var, precis som också historia är en vetenskap där man i efterhand kommer överens om vad som skedde i historien, och inte exakt vet det likt en matematisk formel. Spelen kan också ses som en tolkning av vår samtid, och av vår samtids syn på dåtid och framtid, eller som en hyllning till 1950-talet och en mani över detaljer.

Förstås kan spelen också bara ses som datorspel, men det är en alltför enkel sammanfattning. Det är känt att underhållningsbranschen tillför nya kanaler att studera historieförmedling inom och att en kommunikationskedja inom en sådan kanal kan ses som en egen historiekultur. Historien i datorspelet kan alltså ses som kulturprodukter eller artefakter, värda att granskas.

Om man kontrasterar denna avhandlings forskningsresultat mot aktuell forskning på området, ser man att resultaten stöder varandra. Inom datorspelesforskning har kultur studerats och något som framhålls är att kultur i datorspel inte bara speglar eller återskapar vår kultur utan i vissa fall till och med bidrar till

Existentiellt historiebruk. Gruppen Boomers skänker legitimitet åt sig genom att skapa ett eget museum där berättelser om gruppen befästs. I fresken ovan förevisar gruppen sin historia, nutid och framtid, något som stärker gruppens känsla av nationalitet.

Efter en granskning av historiebruk och historiekultur kan det vara intressant att fråga sig hur väl allt detta kan gå hem hos en spelare. Den forskning av pedagogiskt slag som gjorts på området har visat att datorspel är goda alternativa källor till inlärnin. Datorspel har visat sig ge lärdomar som spelaren minns längre och spelen har visat sig ha större potential att plantera kunskap, men de har ändå inte kunnat bevisas vara en bättre form av inlärnin än någon annan. Något som de pedagogiska forskningarna med pedagogisk inriktning betonat är att efterarbete är av mycket stor vikt. Inte bara för själva inlärninens skull, som repetition, utan för att missförstånd lätt kan uppstå. Detta är något som i allra högsta grad gäller för Fallout-spelen. Eftersom dessa spel rör sig mellan verklighet och fiktion och gränsen däremellan inte alltid är tydlig, kan diskussion med handledning av en kunnig anses vara nödvändig om spelen ska fungera som rent undervisande. Ser vi till spelen som enbart underhållande kan man dock säga att inlärnin är möj-

att förändra kulturen. Spelare kan själva koda tillägg till spelen, så kallade (modifikation), vilket innebär att spelaren blir en aktiv deltagare i skapandet av spelen och därmed också av spelkulturen. Om man ser spelen som en kulturell representation, modsen medräknat, kunde en antropolog studera spelen som en kulturell text och se hur Fallout-spelen och spelarna inte bara reflekterar eller reproducerar kultur, utan också förändrar den.

Spel är inte låsta världar, avskapade från verkligheten. Spel har till och med kallats för "open culture systems" där trender, idéer, värderingar och dylikt rör sig mellan spelen och samhället. Man kunde till och med hävda att datorspel inte enbart är artificiella, konstruerade produkter, utan egna kulturella helheter som är synkroniserade med den omgivning de uppstår i. Fallout-spelens innehåll är inte slumpartade och betydelselösa, de har uppstått i en viss om-

givning, under en tid då vissa trender råder. Av denna anledning är det intressant att granska spelen, dess historiebruk och historiekultur, de kan säga lika mycket om vad som sker utanför spelen som vad som sker inne i dem. Spelen speglar ett mycket hårt samhällsklimat och visar inte endast upp en förgången tids oro, den i koppling till kalla kriget på 50-talet, utan även oro som finns idag, bland annat över våra miljöproblem och annalkande sinande resurser.

lig, men att inläring av korrekt historia inte är garanterad.

Även om ludologi är en ung disciplin, finns det inga orsaker att tveka att forska i detta ämne. Enligt amerikansk statistik från år 2014 är medelåldern för de som spelar datorspel 31 år. Av spelens mottagande och diverse webbdiskussioner att döma, är spelandet inte bara en aktivitet där man stänger av tankarna och sku-

ter för avkopplingens skull, utan spelen väcker en mängd tankar och många deltar i diskussionerna kring spelen. Spelen spelar en roll i vårt historiemedvetande, i vår populärkultur och i många hem. ■

Artikeln är ett sammandrag av skribentens avhandling pro gradu. Avhandlingen kan läsas i sin helhet på Helsingfors universitets e-thesis bas Helda: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/143992>

TRYCKTA KÄLLOR

Barry Schwartz 2008, *Abraham Lincoln in the Post-Heroic Era*. Chicago. London.

Frans Mäyrä 2012, *Game studies. An introduction to game studies*. London.

James Scheffer 2004, *The Race: The uncensored story of how America beat Russia to the Moon*. New York.

Katie Salen & Eric Zimmerman 2004, *Rules of Play. Game design fundamentals*. Cambridge.

Klas-Göran Karlsson & Ulf Zander 2009, *Historiedidaktik. En introduktion till historiedidaktiken*. Lund.

Niklas Ammert 2013, *Historia som kunskap*. Lund.

Peter Aronsson 2012, *Historiebruk - Att använda det förflutna*. Malmö.

Simon Egenfeldt-Nielsen, Jonas Heide Smith & Susana Pajares Tosca 2013, *Understanding Video Games*. New York.

NÄTSDOR

Chapman 2012, Privileging form over content, *Journal of Digital Humanities* <http://journalofdigitalhumanities.org/1-2/privileging-form-over-content-by-adam-chapman/> (hämtad 1.6.2014).

Sivula & Jaakkola 2013, *Gaming legacy? Four approaches to the relation between cultural heritage and digital technology*: <http://dl.acm.org/citation.cfm?id=2499933> (hämtad 1.6.2013).

Journal of Social Archaeology 2001, *The globalization of archeology and heritage*: <http://jsa.sagepub.com/content/1/1/35.refs> (hämtad 01.06.2014).

Marcus Schulzke 2009, *Moral Decision Making in Fallout*: <http://gamestudies.org/0902/articles/schulzke> (hämtad 30.05.2014).

The Guardian 2009, *Videogames now outperform Hollywood movies*: <http://www.theguardian.com/technology/gamesblog/2009/sep/27/videogames-hollywood> (hämtad 30.05.2014).

The market for computer and video games 2012, *Videogames now bigger than movies*: <http://www.mcvuk.com/news/read/video-games-now-bigger-than-movies/093209> (hämtad 30.05.2014).

Totalbox 2008, *Japanese Fallout 3 will be censored*: <http://www.toxbox.com/6983/japanese-fallout-3-will-be-censored/> (hämtad 30.05.2014).

Goodwin 2006, *The cold war and the early space race*: <http://www.history.ac.uk/ihf/Focus/cold/articles/godwin.html> (hämtad 1.6.2014).

National Atomic Testing Museum: <http://www.nationalatomictestingmuseum.org/> (hämtad 1.6.2014).

Tripadvisor 2014, *Anyone else a Fallout: New Vegas fan?*: http://www.tripadvisor.co.uk/ShowUserReviews-g45963-d556066-r190224895-Atomic_Testing_Museum-Las_Vegas_Nevada.html (hämtad 1.6.2014).

Formspring 2011: <http://web.archive.org/web/20130627153644/http://www.formspring.me/JESawyer/q/198360798886650379> (hämtad 1.6.2013).

Youtube 2008, *Lake Mead NRA*: <https://www.youtube.com/watch?v=CnAQyleaQw> (hämtad 1.6.2014).

Boeing, History: *B-29 Superfortress*: <http://www.boeing.com/boeing/history/boeing/b29.page> (hämtad 1.6.2014).

Entertainment Software Association: http://www.thesea.com/facts/pdfs/esa_ef_2014.pdf 2014 (hämtad 1.6.2014).

SPEL

Bethesda Game Studios 31.08.2008: *Fallout 3*.

Bethesda Game Studios 19.10.2010: *Fallout New Vegas*.

Bethesda Softworks 11.5.2010: *Fallout New Vegas Collector's Edition*.

Bethesda Game Studios 2008: *Fallout 3 trailer*.

Bethesda Softworks 1994-2014: *The Elder Scrolls*.

14 Degrees East/Bethesda Softworks 2001: *Fallout Tactics*.

Hartland Trefoil/Avalon Hill, MicroPose, Activision, Inforames Entertainment SA, 2K Game 1991-2013: *Civilization*.

Microsoft Game Studios 1997-1998: *Age of Empire*.

Paradox Entertainment 2000-2013: *Europa Universalis*.

Victor Westerholm

landskapsmålaren | pedagogen | museimannen

Kjell Ekströms bok ger en helhetsbild av Finlands käraste landskapsmålare – från att talangen upptäcks, till studier i utlandet, och till bildandet av den s.k. Öningebykolonin på Åland. Hans pedagogiska gärning, harmoniska äktenskap, motgångar och framgångar, och hans förtida död.

II upplagan
96 s. rikligt illustrerad

Anna Bondestam

Det röda Svenskfinlands röst

Författaren Anna Bondestam skriver epik och skildrar bygdernas människor under en period då modernism och självspjuling är i ropet. Hennes böcker trycks i stora upplagor, hon prisbelönas – ändå känner hon sig som en outsider. Pia Heikkiläs bok handlar om en författare som upplever att hon inte hittar en roll som överensstämmer med hennes ambitioner.

260 s. rikligt illustrerad

Eirik Hornborg

– orädd sanningssägare och rättskämpe

Anna Lena Bengelsdorffs bok om Eirik Hornborg handlar om en skolman, författare, publicist och retoriker, som stort påverkade Finlands politiska och andliga liv. Han var en oförskräckt journalist och sanningssägare, som aldrig tvekade att höja rösten då det gällde omistliga värden. Och även en äventyrligt seglare.

II upplagan
184 s. rikligt illustrerad

Hittills har 7 böcker utkommit i i SFV:s serie över kända och bortglömda kulturpersonligheter – diktare, konstnärer, akademiker, hembygdsforskare, folkbildare eller äventyrare. Hela serien finns presenterad på www.sfv.fi/bok
Beställ: redaktion@sfv.fi, 09-6844 570. Även i väl sorterade bokhandlar.

Adèle Weman

kulturbärare över generationer

I början av 1900-talet var Vreta by i Kimito en av kulturvaggorna i Svenskfinland. I Vreta fanns en folkskola, en ungdomsförening, en lantmanna- och husmodersskola och ett hembygdsmuseum. Den sammanbindande länken för alla dessa var Adèle Weman och hennes forne elev, kimitobördige Nils Oskar Jansson. Weman och Jansson blev förebilder i Svenskfinland. De verkade i en tid då många av landsbygdens barn och ungdomar saknade egentlig kulturell stimulans.

Adèle Weman var en banbrytare på pedagogikens, folkbildningens och litteraturens områden. För den stora allmänheten blev hon med tiden mest känd som poet under pseudonymen Parus Ater, som betyder svartmes.

Adèle Wilhelmina Weman föddes den 7 oktober 1844 i Valkeala socken söder om S:t Michel. Adèles far, lantmätteriingenjören **Johan Wilhelm Weman** (1804–1849) studerade först juridik och tjänstgjorde sedan en tid som notarie vid hovrätten i Åbo. Han kämpade dock med alkoholproblem, och gav sedermera upp juridiken och arrenderade ett hemman i Tjuda by i Kimito.

Adèles far var en sonson till den literärt begåvade prosten **Carl Gustaf**

Weman (1740–1803) i Kimito. Det förekom ett djupt svärmod hos honom, som var ett släktarv i den Wemanska släkten. Fadern var ofta mycket trött av resor och olika arbeten som lantmätare. Detta antogs som orsaken till att han dog strax före jul år 1849.

Carl Gustaf Weman är begravd i Viborg med sin maka **Carolina**, som avled 29 år senare 1878. Adèles mor **Carolina** bodde i Viborg med de två äldsta barnen, **Hilda** och **Carl Wilhelm**. Adèle adopterades av sin faster **Emelie Dahl** (1813–1911), som bodde i Villa Alfhem invid Gundby gård i Kimito.

Som ung drömde Adèle Weman om att bli skådespelerska. Hennes fostermor, faster Emelie tyckte dock inte om detta. För att Adèle skulle komma på andra tan-

Detta porträtt på Adèle Weman målat 1929 av Dagge Wallensköld-Lindeman finns på Svenska teatern i Helsingfors.

kar sändes hon som lärning till Maria skola i Viborg, som hennes syster Hilda förestod. Under tiden i Viborg förälskade hon sig djupt i sin syssling **Alfred Öijer**. Alfreds farmor skämde bort honom med betydande penningssummor och därför kunde han föra Adèle på baler och konserter och åkturer med släde. Adèle upplevde Alfred som sin livskamrat, trots att han även umgicks med andra unga damer.

I Helsingfors var Alfred i intim kontakt med en ung dam som blev gravid, och Alfred gifte sig enligt tidens sed med henne. Denna episod, som starkt sårade Adèle, överskuggade hela hennes liv. Hon gifte sig aldrig. I hennes brevsamling hittar man inga kärleksbrev. Det är bara hennes brev till teaterchefen **Nicken Rönngren** vid Svenska teatern som mellan raderna vittnar om en hängiven beundran.

Vreta folkskola

På Gundby gård umgicks Adèle med sin kusin **Alma Dahl**. De trivdes bra ihop, och Alma och Adèle läste massor av skönlitteratur – ett utmärkt sätt att fatta grepp om tillvaron i deras ålder.

Adèle Wemans bana som lärarinna inleddes 1862 då hon tillsammans med Alma öppnade en skola för folkets barn. Skolan med två klasser placerades först i två av faster Emelies rum. Skolan besöktes både av flickor och gossar. Även om allmogens inställning till skoltanken var uppenbart negativ utfördes skolarbetet med liv

och lust. Livsglädjen steg och arbetsivern tilltog hos barnen under ledning av de två unga och entusiastiska lärarna.

Länets guvernör greve **C.M. Creutz** arbetade för att Kimito kommun skulle inrätta en folkskola. Guvernören var personligen närvarande vid kommunalstämmen där han lyckades övertala kommunens beslutsfattare om nödvändigheten och nyttan av fasta folkskolor. De välsituerade förhöll sig välvilligt till den nya skoltanken och skänkte medel som skulle trygga de fattiga barnens skolgång. Adèle Weman anställdes som lärarinna.

Men en skolbyggnad hade kommunen inte genast råd att bygga. Vreta folkskola öppnade sina dörrar den 1 september 1882. Adèle Weman flyttade något motvilligt till Vreta folkskola. Skolan hade byggts så hastigt och så slarvigt att vinden ven genom skolsalarna medan regnet droppade in via det bristfälliga taket och fukten kröp längs väggarna.

Kollegan Nils Oskar Jansson

Den unge **Nils Oskar Jansson** anställs som lärare vid Vreta folkskola år 1885. Förhållandena i Vreta skola förbättrades snabbt. Jansson satte genast igång med att rödja skoltomten. Han dealde in skolgossarna i sex arbetslag och höll varje morgon ett lag i arbete en timme mellan klockan sju och åtta om morgnarna. Stenar bryts upp, man gräver diken och jorden luckras upp. Ödemarken kring Vreta skola förvandlas till park och trädgård.

Adèle Wemans skådespel rönt till sist framgång även på Svenskfinlands nationalscen, Svenska teatern i Helsingfors.

Vreta skola öppnade sina dörrar den 1 september 1882. Adèle Weman som undervisat nio år utan lön utsågs att sköta den första tjänsten som kommunalt anställd lärarinna den 1 mars 1883.

Nils Oskar Jansson och Adèle Weman hade en karisma som drog till sig likasinnade. Samtida källor berättar med respekt om de två Vretalärarna, men i verkligheten fick de också uppleva oförståelse.

Adèle Weman (1844-1936) som ung lärarinna.

Teater och Musik

Parus Aters uppläsning.

Det var egendomligt betagande och rörande på samma gång att höra den silverlockiga skaldinnan läsa ett urval av sina senaste dikter, som tala om ett hjärta, vilket aldrig blir gammalt, en själ, som flämmar, en människa, som i sången finner tröst för de misärernas livets bödligt. Man glömde föredragets monotoni, man glömde, att rösten ej förmådde låta en ana det brus av känslor, som inspererat Adèle Weman till hennes vackra dikter.

I bygghistorierna, som upptogs i andra avdelningen på programmet, fick man den Parus Ater, som vi känna igen från de otaliga rollerna, så kärnet tagna skildringar av bygdens folk och liv hon friskt och strömt omkrings sig. På ett förtärligt sätt fick hon fram de humoristiska poängerna, det blev liv och fart över framställningen.

Publiken, som kunnat vara talrika, hälsade fröken Weman vid hennes entré med en hjärtlig applåd. Efter varje nummer lät bilalset varmt och kulminerade vid uppläsningens slut.

Nu då Parus Ater vänder hem igen från sin eriksgata i södra Finland, för hon med sig medvetandet, att hon allt fortfarande i gamla Åbo har trofasta beundrande vänner, som tacka henne för allt hon givit i dikt och sång men främst i ett hånget trofast arbete i ljusa idéers tjänst.

E. C.

1915—1916

PARUS ATER

(Adèle Weman).

UPPLÄSNINGS-AFTON

I Universitetets Solennitetssal
Tisdagen den 29 febr. kl. 8 e. m.

PROGRAM:

PARUS ATER:

Vinterdrömmar.
Livets vägnad.
Kvällaritt.
Ud graven.
Spindelnät.
Den döda strängen.
I stjärnenatt.
Sagalund.

En Kimito Jäntas brevutval med sin fästman.

På limnan.
Auktionen.
Kaffeveit.
Under blodröda rönnen.
I skvallekvarnen.
Grannans mors äventyr.

KONSERT-DIREKTION EDVARD FAZER.

Varje elev får en egen jordlott som han eller hon ansvarar för.

Janssons livsverk kom inte bara skolan till godo. Han forskade i historia och hembygden, samlade folktraditioner och antecknade dem på äkta kimitodialekt. Jansson grundade i Sagalund Finlands första hembygdsmuseum, och startade ungdomsföreningens verksamhet. Jansson grundade även en småbrukarskola i Vreta.

Både Adèle Weman och Nils Oskar Jansson hade en karisma som drog till sig likasinnade – Jansson uppfattades också ibland som en kontroversiell person. Samtida källor berättar med respekt om de två Vretalärarna, men i verkligheten fick de ofta uppleva oförståelse.

Hurudant var Adèle Wemans förhållande till Nils Oskar Jansson? Han hade varit hennes elev som barn och blev hennes kollega och arbetskamrat som vuxen. Adèle behövde ingen hysa skräck för, hon var mild och vacker. Jansson var många däremot rädd för, han var storväxt och envis. Därför är det också till en del lite svårt att förstå hur de kunde arbeta så bra tillsammans. Hon beundrade med tydlighet hans omfattande begåvning och läskunnighet, samtidigt som hon själv var hans inspirationskälla för lärarbarnan. Och det var Adèle som först förstod att Nils Oskar höll på att skapa något enastående sedan han börjat samla material till det som skulle bli Sagalunds museum.

En seg kämpe

Många hugg och slag fick Adèle Weman ta emot medan hon kämpade för sin skola och dess fortbestånd, men hon gav aldrig upp. En mästare var hon i att hos sina elever frammana arbetsiver och arbetshåg. Ännu under sin ålders höst kom hon en gång varje termin till sin gamla skola för att berätta sagor för de små.

”I Vreta skola har folkskolinspektören alltid upplevt hjärtats röst och hjärtats varma slag i arbetet.” skriver folkskolinspektören Albin Järvinen inför julen den 18 december 1905.

Adèle Wemans avskedsansökan godkändes våren 1917 efter att hon varit i kommunens tjänst i 44 år. Samtidigt grundades Wemans fond för fattiga flickelever med hjälp av en donation av apotekare Artur Wiklund. Adèle efterträds 1917 av Thyra Björkroth. Nils Oskar Jansson stannar i skolan till 1925, då han efterträds av Einar Björkroth, som vikarierat honom tidigare.

Adèle fortsatte att arbeta inom Kimito UF och ungdomsgården Vrethalla. I kraft av sin personlighet etablerade hon bestående band med de generationer hon undervisat. Hennes insats som andlig ledare i föreningslivet blev en fortsättning på hennes lärarinnegärning. Och flera generationer ungdomar fick också ta del av arvet efter Adèle Weman via hennes efterföljare.

Parus Ater

Adèle Weman började med att skriva ett par romaner under pseudonymen Inge Storm, men det var under signaturen Parus Ater som hon blev känd i hela Svenskfinland. Parus Aters verskonst trädde första gången fram inför den stora allmänheten i sällskapstidningen Biofila, som gavs ut i Kimito 1862. Hon skrev dikter, skådespel, sagor och berättelser för barn och fick många beställningsarbeten. Parus Aters verser och berättelser publicerades i många dåtida tidskrifter.

Över Parus Aters sätt att skriva lyser ett försonande skimmer över levande förebilder från Kimitobygden. En del kimitobor hävdar att dikten "Busan" är Parus Aters förnämsta dikt – med kvinnlig förebild i Kimito.

Realism och skärpta iakttagelser präglar hennes bästa dikter. Hon skrev även många lyriska dikter. Dessa trollade hon fram nattetid då allt lugnat ner sig. De flesta av hennes diktböcker trycktes av hennes forna elev Amos Anderson på hans eget tryckeri Mercator. Han beundrade sin lärarinna och ville gärna återgälda vad han fått av lärdom i hennes skola. Amos och Adèle hyste ömsesidig respekt för varandra. Kontakten med Amos var uppenbarligen en glädjekälla för Adèle.

Teatern

"Tanken var teater, drömmen var teater, längtan var teater." skriver Adèle

Weman i memoarboken *Minnen i skuggor och dagrar*. Hon drömde som ung om att bli skådespelerska, skrev många pjäser och enaktare och regisserade Kimito UF:s teateramatörer i över fyrtio års tid.

Hennes verkliga framgång kom först på äldre dar år 1914 då Svenska teaterns chef Nicken Rönngren regisserade hennes folklustspel Läsförhörskalaset på Hultnäs, som han hade beställt av henne.

Blåa hallens diktarinna

"Bilderna av Adèle Weman är ofullständiga om vi inte nämner henne som Blåa hallens diktarinna." brukade hembygdsrådet Ernst Lindroos i Kimito säga då han presenterade fröken Weman. 1911 lät Kimito Ungdomsförening bygga Villa Sagalund som pensionärsbostad till Adèle Weman och Nils Oskar Jansson. Sommartid samlade Adèle sina gäster och vänner till litterära och musikaliska samkväm i blå hallen i Villa Sagalund. Vintertid vistades hon som pensionär i Helsingfors och var en ofta sedd gäst i societetslivet i huvudstaden.

"Hon var inte som andra människor. Hon hade en säregen förmåga att locka fram det bästa i varje människa." berättar **Lonny Karlsson**, en av dem som var med när det begav sig.

Adèle Wilhelmina Weman levde ett långt och innehållsrikt liv. Hon dog i september 1936 i sin egen sängkammare i Villa Sagalund i Kimito. ■

Parus Aterstigen i Vreta sammanbinder idag de institutioner där Adèle Weman verkade. Stigen leder till Vreta skola, till Wemans hem i Villa Sagalund och ungdomsföreningslokalen Vrethalla. Stigen leder även till Sagalunds museum. På fotot ses Adine Törnqvist som fröken Weman.

Ett märkligt livsöde

Vad kan en ensam människa åstadkomma?

När den unga Olga Ramstedt år 1900 begav sig från Åbo till Kökar kunde varken hon eller någon annan ha föreställt sig att hennes insats på lång sikt skulle komma att påverka miljoner människors liv och hälsa.

I slutet av 1800-talet hade i finlandssvenska studentkretsar uppstått en rörelse vars syfte var att åstadkomma nationell medvetenhet. Genom att sprida upplysning bland den svenska befolkningen på landsorten och i skärgården tänkte man sig att de olika samhällsgrupperna kunde föras närmare varandra. Inom Nyländska afdelningen (Nylands Nation) vid Helsingfors universitet tog det nygrundade folkbildningsutskottet itu med att resa ut i bygderna och dela ut små häften med bildande ämnen. I studentkårens regi ordnades "allmogekurser" på olika håll i Svenskfinland, till exempel höll **Eirik Hornborg** och **Axel Mickwitz** våren 1899 en månadslång sådan i Pojo. Också Svenska folk-

skolans vänner deltog i folkbildningsarbetet, antagligen med förebilder från afdelningens skrifter. Konkreta resultat blev Finns folkhögskola och Västankvarn lantmänna- och husmodersskolor.

I dessa tecken reste Olga Ramstedt till Kökar för att fungera som lärare i socknens ambulerande skola. Undervisningen ägde rum i tvåveckorsperioder i de olika byarna. Eleverna var ofta fullvuxna, men när Olga i Överboda satte igång med sin kunskapsförmedling i Jorpes lillstuga, uppenbarade sig i sällskap med sin mor den sexårige **Erik Jorpes**. Olga fäste sig vid honom och vid kökarborna, och återvände flera gånger till skärgårdskommunen. Vid dessa tillfällen bodde hon under långa perioder hos

Jorpes och insåg, då hon handledde Erik, hans exceptionella begåvning.

Då Erik avverkat sin fyraåriga folkskola var det tänkt att han skulle börja bidra till familjens försörjning och i sin fars fotspår förtjäna sitt leverbröd som fiskare. Nu ingrep Olga Ramstedt och förklarade bestämt att gossen borde få möjlighet att fortsätta sin skolgång vid läroverk i Åbo. Föräldrarna protesterade, det fanns inga ekonomiska möjligheter för något sådant. Men då Olga erbjöd honom gratis husrum i det Ramstedtska hemmet och bostadsfrågan sålunda var löst, gav föräldrarna motvilligt efter.

Ramstedts, en familj på nio personer, bodde under mycket enkla förhållanden i förstaden Raunistula. Där hade föräldrarna på 1870-talet uppfört ett an-

språkslöst torp med kammare, kök och vindsrum. Erik Jorpes flyttade in i vindsrummet och bodde där tills han blev student år 1914. Det var trångt och fattigt men bekantskapen med familjen Ramstedt måste ha varit inspirerande för den unge Käkargossen. Trots att man levde under små omständigheter skattades lärdom högt i hemmet och Olga och fyra av hennes bröder hade getts möjlighet att gå i läroverk. Erik Jorpes kom också till fulllo att infria de förhoppningar man ställt på honom.

Ingen lätt början

Början för skärgårdsynghinglen var inte helt lätt. Åbo svenska klassiska lyceum kallades allmänt herrskapsskolan och skolkamraterna från tjänstemanna- och

Djävlar anamma, ja' som sprang som ett jagat djur och uppvaktade tretton rika Åbobor för att få tag på tre, som vågade borgen för 1 000 mark var på mitt studielån, nog ska' ja' klara de här också.

adelsfamiljerna i staden hade till en början en hel del att påstå gällande hans dialektala uttal och lantliga klädedräkt. Sannolikt bidrog det bemötande han fick under de första åren i klassiska lyceet till hans senare inställning till överklassen. Eriks intryck sammanfaller helt med dem som **Gustaf John**, den äldste sonen i familjen Ramstedt, gav uttryck för när han skildrade sin skolgång. Gustav John Ramstedt blev sedermera en världsberömd språkforskare.

Men också Erik lyckades bevisa det han sägs ha yttrat i något sammanhang, att ”vettet inte sitter i kläderna”. Han var primus från klass ett till klass fem och fick på lärarkollegiets förslag hoppa över gymnasiets första klass och fortsätta direkt till sjunde klassen.

Gymnasiet blev en annorlunda upplevelse på det sociala planet. Erik fick nya nära vänner, intellektuellt på samma våglängd och med samma bakgrund som han själv. Men den som kom att spela den viktigaste rollen i hans mognadsprocess var sannolikt **Georg Boldt**, hans lärare i modersmål och historia. Det var Boldt som väckte Eriks intresse för socialismen.

Konventstidningen *Råttan* blir Erik Jorpes första språkrör. I ett senare ske-

de kommer han och hans själsfränder att offentligt kritisera missförhållandena inom kyrka och samhälle i den socialistiska tidningen *Arbetet*. Man vill föra de utnyttjade, eftersatta och svaga gruppernas talan.

Då Erik blivit student hoppas föräldrarna att han skall välja studieriktning med tanke på att bli präst. Men själv har han andra planer, han vill utbilda sig till läkare vid medicinska fakulteten i Helsingfors. Försöken att, för att kunna inleda studierna, få någon från de förmögna Åbofamiljerna att gå i borgen för ett studielån visar sig besvärliga.

”Djävlar anamma, ja' som sprang som ett jagat djur och uppvaktade tretton rika Åbobor för att få tag på tre, som vågade borgen för 1 000 mark var på mitt studielån, nog ska' ja' klara de här också”, skriver han långt senare till fästmon Ida Ståhl, gällande en annan penningaffär.

Men slutligen, efter många misslyckade försök och förödmjukelser lyckas det:

”Den 18 september 1915 i Åbo Rådhus antecknade sig Aug. Wahlström och Ernst Grönblom, bägge handlande i Åbo samt enkefru Lizzie Wahlberg, boende i samma stad som borgenärer för med.studeranden Erik Jorpes' från Kökar utur

Finska skolstatens pensionskassa erhållna lån, stort tretusen (3 000) mark finskt guldmynt.”

Redan i Åbo hade Jorpes haft anknytning till socialisttidningen *Arbetet*. I Helsingfors förstärks hans dragning till socialismen. Han blir medlem av studenternas socialistiska förening och nära vän till bl.a. **Fredrik Valros** och **Egidius Ginström**, som båda tillhör den socialdemokratiska ungdomsklubben. Längre fram kom deras vägar att skiljas, Jorpes förblir socialist medan Valros och Ginström blir chefredaktörer för borgerliga tidningar.

Medan Erik Jorpes studerar medicin skärps det politiska läget och under intryck av revolutionerna i Ryssland radikaliserar arbetarrörelsen. Den 30 januari 1918 har han enligt universitetets matrikel avlagt sin medicinekandidatexamen. Två dagar tidigare bryter inbördeskriget ut.

Som medlem av studenternas socialistiska förening var Jorpes tvungen att ta ställning till hur han skulle förhålla sig. Han ansåg att en genomgripande förändring av samhället var nödvändig men kunde inte godkänna att den skedde med våldsamma medel.

Revolutionens läkare

När revolutionen är ett faktum och han av de röda blir tillfrågad om han kan tänka sig att bidra inom sjukvården anser han ändå att han inte kan dra sig undan. Han ställer sig till de rödas dispo-

sition och kallas till Åbo. Där blir hans uppgift att hjälpa till på de provisoriska uppsamlingsplatserna för sårade rödgardister som man inte vill befatta sig med på Länssjukhuset.

När det röda nederlaget är ett faktum och flykten österut tar fart vill Jorpes inte lämna sina patienter i sticket. Han följer med på ett av de sista tågen. Via Petrograd hamnar han i Buji, en stad nordost om Moskva. Där faller det på medicinekandidat Jorpes lott att tillsammans med två estniska fältskärer ta hand om hälsovården för cirka 5000 finländska flyktingar. Hans färdighet som medicinare måste ha gjort intryck, vi återfinner honom vid Kalinskaja-sjukhuset i Petrograd. Där fungerar han som etablerad läkare med rätt till privatmottagning och användning av laboratoriet. Han har också varit med om att den 5 september 1918 grunda Finlands kommunistiska parti.

Då ett år gått beslutar han sig trots allt för att lämna Ryssland. Hans sociala patos har inte svalnat, men han har noterat att hierarkin inom det kommunistiska systemet inte avviker från det som hemma i Finland gjorde honom till socialist, ”bara nya kläder på nya prostar och biskopar”.

Efter inbördeskriget är det ändå inte helt oproblematiskt för en ”röd flykting” – därtill medlem av Finlands kommunistiska parti – att återvända till Finland. I september 1919 startar Erik Jorpes en

150 kilometer lång vandring från Petrograd till Viborg. Långt senare förklarar han att ensamhet aldrig känts skrämmande för honom efter att han ensam längs skogsstigar strövat igenom den karelska ödemarken i ständig skräck för att bli upptäckt och infångad av gränsbevakningen. Från Viborg vågar han ta tåget till Åbo och beskriver i ett brev till Anna Bondestam den lättnad han kände då kontrollören räckte tillbaka hans pass utan vidare kommentarer.

Väl tillbaka i Åbo ger han sig iväg till torget där han av gammalt visste att Olga Ramstedt brukade göra sina uppköp just vid den tiden. Mycket riktigt är hon där, men känner inte igen honom förrän han ger sig till känna. De återvänder till Raunistula och Erik installerar sig i "sitt" vindsrum. Av en studiekamrat får han reda på vilka av deras gemensamma kamrater som stupat, arkebuserats eller sitter i fångläger. Man inser att det skulle vara klokast att Erik så fort som möjligt försökte komma över till Sverige. Olga Ramstedt går dagligen ner till Aura å för att titta efter Kökarbåtar och kan äntligen en morgon återvända med ett positivt besked. En Kökarfamilj är beredd att ombord på sin båt transportera Erik till Stockholm. Man lyckas klara överfarten utan att en uppdykande vaktbåt får syn på Erik, där han ligger gömd under bolstrar och fallar i kajutan. I Vaxholm stiger han i land och söker sig därifrån in i Stockholm. Följande dag uppenbarar sig

polisen i hans hemgård i Överboda för att fångsla honom, men man är för sent ute. Så har Olga Ramstedt ännu en gång bidragit till att ge Erik Jorpes liv en ny riktning, den som kommer göra honom stor och berömd.

Vetenskapsman

I Finland har vi mött den socialt och politiskt engagerade Erik Jorpes, i Sverige kommer han att bli känd och skapa sig berömmelse som forskare och vetenskapsman. Men det är långt dit.

Han har kommit till sitt nya hemland i begagnade skor och kläder och har varken pengar eller bostad. Det enda som kan hjälpa honom på den väg han utstakat för sig är betyget som utvisar att han är medicinekandidat från medicinska fakulteten vid Helsingfors universitet. Byråkratin när han försöker vinna inträde vid Karolinska Institutet är tidsödande, och saken underlättas antagligen inte av en rubrik i Hufvudstadsbladet den 11 november 1919: "Rödgardist vill studera vid Karolinska".

Småningom lugnar sig förhållandena, i Finland godkänns en lag om allmän amnesti och den 26 april 1920 inskrivs Erik Jorpes vid Karolinska Institutet i Stockholm. Han får äntligen börja ägna sig åt sitt huvudämne, medicinsk kemi. Ett problem är hans finländska medborgarskap som sätter hinder i vägen då det gäller att komma in på eftersökta kurser. Dessutom lever han i en ständig oro att

Hyggligt folk de där svenskarna som ger en rödgardist ett stipendium, utan att han själv anhåller därom. Men de måste inse att det behövs om laborerandet kring teoretiska frågor skall kunna fortsättas.

på begäran av finländska myndigheter bli utvisad då han inte avtjänat sin värnplikt. Men tack vare goda vänner i Finland och ett kraftfullt ingripande av Väinö Tanner undertecknar republikens president K.J. Ståhlberg den 23 november 1923 det dokument som befriar honom från hans finländska medborgerliga förpliktelser. Som svensk medborgare kan Erik Jorpes äntligen andas ut.

Det ljusnar också vad gäller hans ekonomiska situation. Professor Sjöqvist, "hofleverantör av hälsa och välbefinnande till slottet" och föreståndare på KI:s kemiska institution ordnar ett stipendium på 1000 kronor för undersökning av nukleinsyran i bukspottskörteln och 5000 kronor för kommande uppgifter. "Hyggligt folk de där svenskarna som ger en rödgardist ett stipendium, utan att han själv anhåller därom. Men de måste inse att det behövs om laborerandet kring teoretiska frågor skall kunna fortsättas", skriver han till en vän.

Och brevet fortsätter "Nu kan jag andas ett tag, om inte just fosterländsk luft så frihetsdoft och oberoende. Så får jag i framtiden göra rätt för all välvilja som kommit mig till del och försöka hedra de

röda i Finland på bästa sätt. Inte vill jag just skada de vita, åtminstone inte de intellektuella, men de röda ha sympatierna och tarva upprättelse." I många sammanhang framkommer hur den vetenskapliga insats som kommer att förknippas med hans namn, långt handlar om en strävan att göra rätt för den välvilja han mött som politisk flyktning i Sverige.

Ansedd forskare

År 1925 avlägger han licentiatexamen och tre år senare disputerar han för doktorsgraden. Under ett par decennier fungerar han som forskare vid Karolinska institutet för att 1947 utnämnas till professor i medicinsk kemi. 1928-1929 bekantar han sig under en period av forskning vid Rockefellerinstitutet i New-York och på andra ställen i USA, med framställning av insulin och omsätter efter hemkomsten sina kunskaper på Vitrum's laboratorium i Stockholm. Han engagerar sig för insulinframställningens tekniska sida och för anskaffningen av råmaterial. Hans insatser gör småningom Sverige helt självförsörjande på insulin för behandling av diabetespatienter. För Jorpes' personliga del betyder insulinframställningen att hans

Det är rätt knogigt med allt. Inte minst besvärliga äro de latare bland kursdeltagarna, fröknarna däri medräknade.

ekonomi äntligen börjar stadga sig. Förutom att han långt med egna medel har finansierat sitt laboratoriearbete har han också, enligt ett löfte till modern, ekonomiskt tagit hand om syskon och andra fattiga släktingar. På det privata planet leder den förbättrade ekonomin till att han efter en mycket lång väntan äntligen vågar gifta sig.

På en inremedicinsk kurs i Lund år 1921 hade han en sommareftermiddag råkat stöta på **Ida Ståhl**, en bonddotter från Fulltofta i Malmöhus län, på väg till en kurs i hemvård och matlagning. Det tillfälliga mötet ger upphov till en tioårig tät brevväxling. Det är inte bara ekonomin som gör Erik tveksam vid tanken på äktenskap. Han anser sig vara ”gift” med forskningen. Han är en arbetsnarkoman med en oerhörd ambition att nå resultat och ger sig knappast tid till något privatliv. Han ironiserar över gifta kolleger som måste hem till middagen och vilkas liv går åt till att ”hålla frun med pigga och päls”. Han berättar om hur han sällan kommer hem från laboratoriet före elvatiden på kvällen. ”Det är rätt knogigt med allt. Inte minst besvärliga äro de latare bland kursdeltagarna, fröknarna däri medräknade. Ibland är man rentav hård mot dem. Men urbota lättingar har jag inget förbarmande med.”

I närmare 400 brev av Eriks hand får läsaren följa med hur förhållandet med Ida utvecklas. Trots att han inte vågar ta steget ut och binda sig, går han in för att bilda sin ”skånska” som han kallar henne. Han uppmuntrar hennes läsande, skickar dikter av sin älsklingsförfattare, Viktor Rydberg, och uppmanar henne att noga bekanta sig med dem. Han har henne att läsa klassisk litteratur. Och han kommenterar hennes syn på en bok om Tolstoj som han själv översatt från ryskan. Trots att hans egen ekonomi är knagglig förser han henne med ”stipendier” för bl.a. privatlektioner i engelska, tyska och maskinskrivning.

I själva verket var Ida mycket begåvad och hade varit den bästa eleven i byskolan, men det fanns ingen Olga Ramstedt som fiskade upp henne. I äktenskapet föds två barn och trots att samlivet förefaller ha varit lyckligt, kan man att döma av breven från Eriks långvariga utlandsvistelser sluta sig till att Ida kanske inte alltid hade det så lätt. Erik Jorpes var på riktigt ”gift med sin forskning”.

Framgångarna låter inte vänta på sig. Under en sexspaltig rubrik ”HEPARIN HINDRAR BLODETS LEVRING” redogör Stockholms-Tidningen den 22 januari 1937 för en stor nyhet. Underrubrikerna ”Dr Jorpes framställer viktigt

medicinskt ämne. Nya perspektiv på läkarvetenskapen”, berättar vad det är fråga om.

Heparinet hade visserligen uppfunnits redan tidigare men Jorpes’ stora bragd var att han lyckades rena det så att det kunde användas kliniskt. Betecknande är hur han – då det dröjer innan man förstår vidden av uppfinningen – grundar ett eget heparinlaboratorium i källaren till sitt hus, och där själv börjar producera ämnet. Småningom övertygades medicinsk expertis om heparinets betydelse då det gällde att förhindra blodproppar i samband med operationer och t.ex. vid förlossningar. Det stora genombrottet kom vid andra världskriget då oräkneliga sårade soldater hade Jorpes att tacka för att de överlevde. I dag används heparinet världen runt.

År 1945 var ”blodproppens besegrare” en seriös kandidat till Nobelpriset men samma år hade en annan upptäckt haft sitt genombrott. **Fleming**, **Florey** och **Chain** hade upptäckt penicillinet och priset gavs åt dem. Jorpes blev ändå inte lottlös vad beträffar pris och utmärkelser. Och på Gripsholms slott hänger hans porträtt tillsammans med **Dag Hammarskjöld**, **Gunnar Sträng**, **Herbert Olivecrona**, **Birgit Nilsson** och ett tiotal andra. Det handlar om en samling under rubriken ”Statens hedersporträtt”, där förtjänta svenskar under sin livstid av regeringen kan väljas att avmålås. Kökar-gossen hade vandrat långt.

Glömde ej ungdomsidealen

Framgångarna med insulinet och heparinet gav både berömmelse och pengar. Men Jorpes glömde aldrig sin ungdoms ideal. De ökande inkomsterna gav trygghet, men syntes inte i förändrade levnadsvanor på det privata planet. Inte heller förändrade de honom som person. Jorpes var känd som en inspire-rande, men hård och krävande ledare i forskningsarbetet, både mot sig själv och mot sina underlydande. En stor del av de pengar som strömmade in gick åt till att skaffa apparatur till laboratoriet och till att samla ett begåvat forskargäng omkring sig. En av hans medarbetare konstaterar att han var en underbar arbets-givare. Alltid lugn och saklig, aldrig utbrott och gräl. Han talade aldrig om sig själv men ordnade och ställde mycket tillrätta för andra. Han var omutlig som forskare och bland studenterna fruktad som tentator, men oerhört generös mot dem som var i nöd och behövde hjälp.

Han kom ihåg sin gamla skola, Åbo klassiska lyceum, med generösa stipendier till begåvade och framåtsträvande elever. Han tog hand om sina syskons utbildning, redan långt innan hans egen ekonomi stabiliserat sig.

Sin födelsetrakt glömde han aldrig och mycket av hans välgörenhet och ekonomiska satsningar riktades just till Kökar. Dels antagligen av tacksamhet för den hjälp han fått vid sitt livs allra svåraste skede, när det gällde att som jagad

flykting ta sig till Sverige, dels var han sedan tidig ålder rent konkret bekant med de problem där fanns.

För att barnen skulle få tillräckligt vitaminer tog han initiativ till att börja anlägga skolträdgårdar vid folkskolorna på Kökar. Redan hösten 1925 hade han ordnat med 30 fruktträd och ett stort antal vinbärsbuskar. För att projektet skulle lyckas hade han vidtalat trädgårdsmästaren vid Finska Hushållningssällskapet att bistå vid planteringen och ge goda råd gällande ympning mm. Satsningen bar frukt och lär ha inspirerat också andra skolor på Åland att följa exemplet.

Ett annat exempel på hans praktiska sinnelag kommer fram i fallet med traktorn. Erik Jorpes hade noterat att de hästar som fanns på nästan varje gård var i användning en mycket kort tid. Vintertid användes de bara till att hämta upp varor från vinterbåten. Han kom till att en traktor kunde ersätta många hästar och fodret på det sättet användas till att föda upp betydligt fler kor för produktion av mjölk och smör, traditionellt bristvaror på Kökar. År 1947 sände Jorpes följaktligen som gåva en traktor från Stockholm

till Landskapsstyrelsen i Mariehamn. På hans uppmaning bildades ett bolag i hans hemby i Överboda som fick överta traktorn. För att bära huvudansvaret för dess användning och skötsel såg Jorpes till att hans kusin **Karl Jansson** deltog i en kurs för traktorskötare på Lantmannaskolan i Jomala. Men den allra viktigaste insatsen för sin hembygd gjorde Jorpes genom den stora donation som gjorde uppförandet av hälsogården på Kökar möjlig.

Erik Jorpes var Kökar trogen, men slöt småningom fred också med det övriga Finland. År 1946 föreläste han på inbjudan av läkarsällskapet Duodecim om heparinet. Han var inte längre en "landsförrädare".

En fråga vi aldrig får svar på är hur hans liv skulle ha gestaltat sig om inte landsflykten kommit emellan och tvingat honom till Sverige.

I berättelsen om Kapten Stormfields äventyr i himlen skildrar Mark Twain himlen som den plats där var och en har den position han egentligen på basen av talang och andra egenskaper borde ha haft redan under sitt jordeliv. Hur många träffar aldrig sin Olga Ramstedt? ■

KÄLLOR

Runar Backman: Erik Jorpes Tidningsartiklar i Hufvudstadsbladet och Turun Sanomat

Arrangera era evenemang i SFV-HUSET G18!

SFV inbjuder Studieförbundets medlemsorganisationer att kostnadsfritt boka festsalen G18 för seminarier, föreläsningar, fester och andra evenemang under måndagar, tisdagar och onsdagar.

Vill du boka festsalen? Kontakta oss på festsalen@sfv.fi eller **050-366 6436**.

Läs mera om salen på www.sfvbildning.fi

Regnbågens författare

Runar Schildt

Det har förflutit 90 år sedan Runar Schildt, endast 37 år gammal tog sitt eget liv. Han bästa texter har gett honom en plats i främsta ledet bland finlandssvenska prosaister. Jag har tagit mig för att läsa alla hans noveller på nytt och försökt betrakta dem med nykritiska ögon. När han fram till dagens läsare? Är han en levande klassiker?

Även det mest utsökta språk åldras och jag märker att så också är fallet med Runar Schildts eleganta språkbruk. Ålderspatinan har sin speciella charm för en ordnjutare, men jag vet att unga läsare lätt låter sig avskräckas. Minst föräldrade är Räfsbackanovellerna, som tar avstamp i Krimkrigets sommar 1855 och fortsätter fram till sekelskiftet. Där faller sig ett ålderdomligare språk naturligt. Dialoger med dialektal influens åldras inte heller. Däremot är det svårare att identifiera sig med herrarnas och damernas språkbruk i Helsingforsnovellerna från debutsamlingen *Den seggrande Eros*. Kjell Westö har i sin roman *Där du en*

gång gått återskapat samma miljö och tidsanda i modern språkdräkt.

Jag märker att noveller som jag förtrollats av redan som alldeles ung har bevarat sitt skimmer. Jag kan inte se objektivt på det som sedan länge funnits i hjärtats bibliotek. För den som aldrig läst Runar Schildt vill jag rekommendera långnovellen *Regnbågen* som inkörsport.

REGNBÅGEN skulle ha kunnat vara ”den nya romanen”, som Schildt förväntades skriva.

Novellen är 80 sidor lång och kunde alldeles väl ha tagits emot som kortroman eftersom den år 1916 publicerades ensam. Den virtuosa språkbehandlingen och Schildts styrka som psykologisk

Runar Schildt.

iakttagare sågs av kritikerkåren som ett löfte om att en enastående roman snart skulle födas. Det finns en outtalad besvikelse över att Schildt inte förmådde uppfylla dessa förväntningar. Den lade sig som en tyngd över skaparkraften och den ömtåliga självkänslan.

Ändå innebar Regnbågen något nytt. Den fylliga miljöskildringen och karaktärsteckningen skiljer sig från finlands-svensk folklivsskildring som vanligen tyngs av etnografiska detaljer.

Det finns en närvaro och en rikedom i tonfallet som gör texten levande och tidlös. *Regnbågen* är en fast komponerad helhet, en hel värld ryms innanför bokpärmar.

Mitt i Råfsbacka by, på en liten bergsklack, låg skräddarens stuga. "Körkan" kallade grannarna den, men det var bara på gemenhet, för runtomkring låg fem stora bondgårdar med stuga, två kamrar och farstuvist, och skräddar Björkman hade bara stuga och kammare. "Lyktan" brukande Björkman själv kalla sin stuga, för att han kunde hålla utkik åt tre håll utan att röra sig från sin vanliga plats på skräddarbordet vid östra långväggsfönstret.

IBARNDOMSMINNEN ASSOMMARLJUS betraktar Schildt sitt Råfsbacka. Han har Antby utanför Lovisa som förebild. Här bodde hans mormor, skräddaränkan

Strömberg, och hos henne tillbringade han många somrar. Här strövade han omkring, ensam och fri, utan att någon ställde några krav varken på klädsel eller på uppförande. Han kom i kontakt med genuint allmogeliv tack vare mormodern samtidigt som han som herrskapspojke inte riktigt kunde smälta in i bygemenskapen. Mormodern berättade också gärna om gångna tider och hade ett rikt förråd av bygdeskrönor. Branden i Lovisa under Krimkrigssommaren levde länge kvar i folkminnet.

Schildt förlorar sig inte i nostalgisk idyll. Generositet och snikenhet, vänskap och gemenhet spirar sida vid sida i Råfsbacka. Också här råder Jantelagen. Vem tror skräddaren att han är då han förhäver sig så till den grad att han kastar blickar på storbondedottern Sigrid?

Den udda men uppriktiga vänskapen mellan skräddarmästare Björklund, handelsman Markelin och magister Carstenius är berättelsens verkliga nav. Triumviratet söndagsfiskar tillsammans och man finner dem också i eftertänksamt samspråk med toddyglas i hand i lusthuset under Markelins stora lind. När den bortkomna och försynta humanismen Carstenius får en styrketår innanför västen börjar han gärna filosofera:

Vad vet vi egentligen om varann? När det regnar och solen samtidigt råkar skina, då ser man ju en regnbåge, och så tror man att de andra ser samma

regnbåge, men det är inte sant. Var och en ser sin och vi vet egentligen ingenting om de andras.

RÖNNBRUDEN är den mest berömda novellen med Råfsbackamotiv. Skomakarmästare Lindqvist var en lycklig man om man inte mäter jordisk lycka i ägodelar. Han hade en god och gladlynt hustru och hans barn artade sig väl och var till välsignelse långt över medelmåttan. Det präktigaste som växte på skomakargården var ändå rönnen borta vid gärsgården.

När blommen kom, reste sig rönnen över slättmarken som ett grönvitt isberg eller en fradgande, skumfläckig jätteväg, ute på världshavet. Och än vackrare blev den när den stod röd av den döende höstens blod och lockade till sig alla nejdens småfåglar.

Den rönnen blir nära knuten vid skomakardottern Gustavas livslycka. Den djuriska, närmast demoniska tattarynglingen Ardi svär att Gustava ska bli hans brud. När Gustava inte vill veta av Ardi viger han henne i vredesmod vid gårdsrönnen. Ingen annan brudgum ska hon få och när rönnen dör ska också hon dö.

Ardis omåttliga driftsbundna självhävdelsebehov och ondska ställs i bjärt kontrast mot den oskyldiga och älskliga Gustava. Hon är en representant för de goda och värnlösa människorna som Schildt ofta återkommer till.

I *Rönnbruden* möter vi också ett Råfsbacka där förvandlingens vindar blåser. Kapitalismen och nya tekniska landvinningar förändrar bondesamhället. Gustavas fästman, bondesonen Viktor behöver inte gå som oavlönad dräng hos sin bror. Han får arbete på det nya sågverket.

En arbetsolycka tar Viktors liv. Gustava försörjer sig som sömmerska och kan köpa en symaskin. Järnvägen ska bringa arbetsutkomst och rikedom till bygden, men rälsen gör inte en krök bara för att ett vackert träd står i vägen. När det första yxhugget sargar rönnen har Gustava i stilla resignation berett sig för att möta döden.

Schildt ser att löftena om nya tider och en ny frihet kan vara tvetydiga, till och med tragiska. Tekniska framgångar innebär inte nödvändigtvis att livet blir lätt och världen god.

ENSAMHET OCH UTANFÖRSKAP är ett centralt tema i Schildts författarskap. Hans identifierar sig starkt med dem som känner sig som utomstående främlingar och iakttagare i livet. Hans egen livshistoria kunde vara en novell han själv skrivit.

Hans barndom var torftig och präglades av utanförskap. Den sjukliga fadern tillhörde en adlig officersätt. Han dog när sonen var två år och modern, dotter till byskräddaren från Antby, försörjde familjen med en blygsam kontoristlön. Modern gifte småningom om sig med en solid affärsman. Ändå fortsatte Schildt

att känna sig som ”den fattiga kusinen”, han hörde inte riktigt hemma någonstans i sociala sammanhang. Han upplevde en del svåra depressionsperioder och fick en chock när han fick vetskap om faderns sinnessjukdom.

Han studerade litteratur och estetik vid Helsingfors Universitet och promoverades till magister 1910. Vad han ville bli här i världen visste han inte, men två år senare kom författardebuten med novellsamlingen *Den segrande Eros*. En enig kritikerkår hyllade elegansen och spiritualiteten. Finland hade fått en löfresrik ny prosaist.

Schildt var anställd vid Helsingfors Universitetsbibliotek 1908–1915. Han var biträdande chef och regissör vid Svenska Teatern 1813–1915. Därefter tillträdde han tjänsten som litterär chef vid kusinen Holger Schildts förlag, som hade grundats 1913. Han gifte sig med **Emilia Heikel** och sönerna **Göran** och **Christoffer** föddes, men inte heller familjelivet skyddade honom från depression och en känsla av andlig stagnation. Arbetet på förlaget var kanske inte heller stimulerande nog, men det saknar inte betydelse för den finlandssvenska litteraturen. **Edit Södergrans** dikter trycktes nämligen på Runar Schildts rekommendation. ”*Som du själv kan konstatera äro de bästa af hennes dikter utomordentligt starka och suggestiva i stämningen*” skriver han i ett följebrev till sin kusin på förlaget.

Södergran träffade Schildt när hon

besökte Helsingfors. Schildt hörde till dem som såg Södergrans egenartade diktarbegåvning och som trädde till hennes försvar när hennes dikter hånades. Han gick så långt i sin strävan att backa upp henne att han offentligt tog henne i försvar i en egen insändare i Hufvudstadsbladet. Han hävdar att han som hennes förlagsredaktör funnit ”ett antal dikter som äro förträffliga”. Dessutom tar han på sig ansvaret för ”allt vad Edith Södergran gör eller underlåter att göra”. **Agnetta Rahikainen** redogör samvetsgrant för hur Runar Schildt ställde sig bakom denna udda röst i finlandssvensk diktutgivning i boken *Kampen om Edith*.

UNDER INBÖRDESKRIGET bodde Runar Schildt i det röda Helsingfors och det var naturligtvis en tid fylld av oro. Som vanligt var han iakttagaren som stod utanför. För honom fanns ”ingen plats i livets vita och röda garden”. Vad han såg och hörde gjorde honom djupt upprörd och han drabbades av en långvarig depression. Han bearbetade sitt och Finlands stora trauma i novellsamlingen *Hemkomsten* som kom ut redan 1919.

Personligen ställer jag titelnovellen högst, kanske för att den berörde mig så starkt i min ungdom. Handlingen är förlagd till Råfsbacka och det är bondsonen Albin som kommer hem.

Han kommer smygande om natten, som uppståndna från de döda, för han har slagits på de rödas sida och flytt till

Runar Schildt tillsammans med sina söner Christoffer och Göran Schildt.

Ryssland. Fadern och brodern hör självfallet till den vita skyddskåren.

Det visar sig att moderskärleken är färgblind. Med en förslagenhet och viljestyrka hon aldrig trott sig mäktig försöker Mari hindra att sonen faller i skyddskårens händer. Hon håller honom gömd i en skogslada och smusslar mat och förnödenheter till honom. Mari blir en hus-tjuv i sitt eget hem. Det är Maris ångest som griper tag i läsaren.

Det hade kommit en sådan oro över Mari. Hennes ögon och händer hade liksom ingen varaktig stad, om näterna låg hon och kastade sig tills svetten pärlade på hennes tinningar, och ibland skrek hon till i sömnen som om hon haft kniven i bröstet.

– Du borde gå till doktorn, Mari, du blir allt gulare och magrare för var dag som går.

Men för varje gång mannen kom med dylika förslag, ruskade Mari allt beständare på huvudet. Ty vad förmodade all jordens doktorer mot den sot hon hemligt höll på att duka under för: Albins oro och förtvivlan.

DEN GRÄNSÖVERSKRIDANDE FÖRLO-
RARROLLEN är temat för den sista novellsamlingen, *Häxskogen*, kanske den konstnärligt mest helgjutna. Titelnovellen har betraktats som Schildts författartestamente. Huvudpersonen Jacob Casimir är plågad av en skaparkris. Han sitter framför bunten av vita pappersark och väntar på att det åttonde kapitlet ska ta form. Det är som om hans liv stod på spel. Han är fylld av självförakt och äckel, han skäms över att han dagdrömmer istället för att leva, att han registrerar och formulerar istället för att delta. Det finns ett avstånd och en kyla mellan honom och alla dem som lever och lider. Ingenting finns gömt i hans hårt knutna näve.

Plötsligt, när han borde vara som olyckligast för att han sagt farväl för alltid till den han älskar förnimmer Jacob Casimir en orofylld lyckoförnimmelse: det åttonde kapitlet är på väg!

Förlamningen var tagen från honom, ledan försvunnen, trådarna löpa av sig själva. I blixtljus såg han för sig sitt åttonde kapitel. Dolda skatter släpade han fram ur sina fack, summor-

na av tusen och åter tusen minnen, iakttagelser, rön, experiment, vissektioner på kropp och själ, egna och främmandes. Han skonade ingen – minst sig själv –, och ingenting var honom heligt.

När kapitlet är klart kastar han sig uttrötad på sängen utan att förstå den lyckokänsla som fyllt honom medan han skrev.

Med slutna ögon låg han där och stirrade in i den själens sjuka punkt där diktens pärla hårdnar.

HOPPLÖSHETEN TAR ALLT HÄRDARE GREPP om Runar Schildt. Han ansattes av svåra depressioner och skrivkrampen föreföll ohjälplig.

I januari 1922 reste han ensam till Lovisa och hyrde rum i ett 1700-talshus på Kortgränd. Han hade för avsikt att ändra sitt liv, men någonting hände inom honom och han lyckades skriva sig ut ur självmordstankarna. På bara några dygn fullbordade han enaktaren *Galgmannen*.

Det är anmärkningsvärt att hans första försök som dramatiker blev ett fulländat mästerverk. Bara några månader senare avslutade han skådespelet *Den stora rollen*, i fyra akter, som trycktes och fick sin premiär följande år.

Galgmannen lämpade sig speciellt väl för den populära radioteatern. Jag tror många kommer ihåg just radioversionen.

Enaktaren har också filmats och via televisionen har den blivit en klassiker inom skandinavisk dramatik.

Ännu ett skådespel, femaktaren *Lyckoriddaren*, avslutar Schildts litterära bana. Hans tre sista verk präglas av dödsmedvetande. Alla tre skådespel slutar med att huvudpersonen dör. Mot den dödsmärkta mannen står en hängiven och själuppoffrande kvinna, men kärleken förmår inte övervinna döden.

Den 29 september 1925 valde Runar Schildt att liksom *Lyckoriddaren Irben* frivilligt lämna livet. En bidragande orsak till att hans livsvilja till slut sloknade var kanske det misslyckade försöket att etablera sig som bokhandlare i Borgå vintern 1924–25. Han var också själv sin strängaste kritiker. När han inte längre trodde att det skulle förunnas honom att skriva ett fullödigt verk orkade han inte leva.

RUNAR SCHILDT HADE DEN DUBBLA SY-
NENS GÄVA. Han kunde inte låta bli att se också andras regnbågar. Både självhädelsens kamp och nederlagets smärta förmådde han gestalta. Intuitivt förstod han den stolta ryska societetsflickan Zoja, den misslyckade skådespelaren Armas Fager och den revanschsugna rödgardisten Aapo. Han ställde sig tveklöst på den lidande människans sida.

För mig framstår regnbågen som en symbol för Schildts skaparkonst och liv. Hans lysande rena språk har regnbågens lysten, hans texter skimrar och trollbinder, men han förmådde inte tro på skatten som finns gömd där regnbågen slutar. Allt för snabbt bleknade hans egen regnbåge, mörkret slöt sig obarmhärtigt om honom. Vi, hans sentida läsare, förunnas att se Runar Schildts regnbåge och ta emot hans finaste texter som en finländsk ordsfatt. ■

RUNAR SCHILDT

26. 10. 1888 – 29. 9. 1925

- 1912 *Den seggrande Eros och andra berättelser*
- 1915 *Amodeus och de tretton själarna, samt tre noveller*
- 1916 *Regnbågen*
- 1917 *Rönnbruden och Pröfningens dag. Två berättelser från Råfsbacka*
- 1918 *Perdita och andra noveller*
- 1920 *Armas Fager. En silhuett*
- 1920 *Häxskogen och andra noveller*
- 1922 *Galgmannen. En mdvintersaga*
- 1923 *Den stora rollen. Skådespel i fyra akter*
- 1923 *Lyckoriddaren. Skådespel i fem akter*
- 1926 *Samlade skrifter 1 – 6*
- 1926 *Några blad av Runar Schildt med en inledning av Gunnar Castrén*

Mammas ömtåliga hälsa och bröstkrämpor

Catarina Elisabet von Borns sjukdom och dess påverkan på hennes familj 1834–1835

[...] Haartman stadnade ännu qvar en stund och Mamma konsulterade honom. Liksom alla andra Läkare med hvilka Mamma rådgjort, tog Haartman sjukdomen ej så svår, som den werkeligen är, men mig undrar det aldeles icke. Mamma war nu klädd med lockar och mössa och dessutom echaufferad; då man lägger dertill att Haartman såg henne endast wid ljussken, som så mycket hjälper upp ett sjukt ansigte, så skulle jag i, hans ställe, ej heller kunnat säga annat, än att Mamma ej ser sjuk ut, han ordinerade derföre ej heller annat än en liten fluga på bröstet.

Så här skrev Carl Fredrik von Born i sin dagbok den 1 januari 1835 om sin mamma Catarina Elisabet von Born. Under det senaste året hade hon blivit allt sjukare i vad som skulle visa sig vara lungsot, eller tuberkulos. Det var en tid då läkarnas metoder fortfarande främst baserade sig på en metod av "försök och misstag" och inga effektiva mediciner existerade som kunde hjälpa henne. Famil-

jen konsulterade flera olika läkare, som trots flera hembesök inte kunde fastställa vad hon led av förrän mot slutet av sjukdomsförloppet och de prövade förgäves olika kurer på henne. "En liten fluga på bröstet", som Carl Fredrik nämner i citat, var en av dessa läkemetoder. Om metoden skriver Henrika Tandefelt så här i sin artikel Kvinnoliv under trehundra år sedda genom Sarvlax arkiv, i boken Sarvlax. Herrgårdshistoria under 600 år (2010): "Man gjorde ett litet sår på kroppen, med kniv, frätsten eller "spansk fluga", som var en giftig skalbagge. Såret hölls sedan öppet och varande för att det onda skulle flyta ur kroppen med kroppsvätskorna."

Den här artikeln handlar om Catarina Elisabet von Born och hennes familj i förhållande till hennes sjukdom. På vilket sätt påverkade Catarina Elisabets sjukdom henne och hennes familj? Hur förhöll hon och hennes familj sig till sjukdomen och hur beskrev de den? Påverka-

Catarina Elisabet von Born var sjuk under en lång tid i vad som skulle visa sig vara lungsot. Med stöd av sin familj och flera olika läkare försökte hon bota sjukdomen. Eftersom den då ännu var obotlig lyckades inte försöken och hon dog 1835, en kort tid efter en resa till Köpenhamn där hon hade träffat ytterligare några läkare. Porträtt målat av J.E. Lindh 1828

de sjukdomen familjens liv? Med ordet "familj" avses här de allra närmaste familjemedlemmarna som fanns i samma hushåll. I det här fallet bestod familjen av friherren och landshövdingen Samuel Fredrik von Born (1782–1850, hans fru Catarina Elisabet (1793–1835), född von Morian, och deras barn Carl Fredrik, Johan August, Victor, Charlotte och Elise.

Catarina Elisabet von Morian föddes och växte upp på herrgården och barockslottet Sarvlax i Pernå. Hennes man Samuel Fredrik var son till Carl Bernhard von Born, som hade adlats av Gustav III, och hans fru Jeanette Krogius, dotter till kyrkoherden i Rantasalmi. Samuel Fredrik föddes möjligen på Sveaborg där hans far tjänstgjorde, men växte upp i Sverige. Han gjorde en traditionell adelsmannakarriär inom det militära och deltog i det Finska kriget 1808–1809, där Sverige förlorade Finland till Ryssland. 1811 återvände han till Finland där han köpte Gammelbacka gård i Borgå och samma år gifte hans sig med Catarina Elisabet von Morian. Släkten von Born kom att bli en del av storfurstendömet Finlands administrativa elit och både Samuel Fredrik och senare sonen Johan August verkade som senatorer. Johan Augusts son, Victor Magnus von Born d.y., blev också senator och en känd politiker i Finland i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Familjen bodde på herrgården Gammelbacka gård, men 1834–1835 befann

sig sönerna på olika ställen i landet på grund av studier. Carl Fredrik tjänstgjorde vid justitiedepartementet i senaten i Helsingfors och Johan August studerade juridik i Åbo, men befann sig också i perioder i Helsingfors. Victor satsade på en militär karriär och utbildades i den finska kadettkåren i Fredrikshamn, Finlands enda högre militärläroverk som utbildade officerare 1812–1903. Under sin frånvaro skrev de brev hem till sina föräldrar och föräldrarna skrev till dem. Brev var vid den här tiden fortfarande det enda sättet att hålla kontakt med familj och vänner på andra orter och att skriva brev var en viktig konst som adeln lärde sig från väldigt ung ålder. I breven berättade familjen von Born för varandra om olika saker de gjort, om visiter och bjudningar, nyheter inom bekantskapskretsen och sönerna redogjorde för sina föräldrar om studiernas och tjänstgöringens framgång. När deras mamma blev allt sjukare, bestod en stor del av rapporteringen av meddelande om hennes hälsa.

Förutom brev skrev Carl Fredrik dagbok, med början år 1824. Som yngre var anteckningarna korta, men ju äldre han blev desto mer skrev han. Catarina Elisabet skrev också dagbok, men under en kortare period än sin son, åtminstone finns bara ett tunt häfte med korta anteckningar dag för dag under en resa till Köpenhamn 1835 bevarat. Dagboken skrevs under hennes sista år i livet och i den noterade hon hur hon mådde dag

för dag, samt uppgifter om sina läkares utlåtanden och om saker rörande det sociala livet.

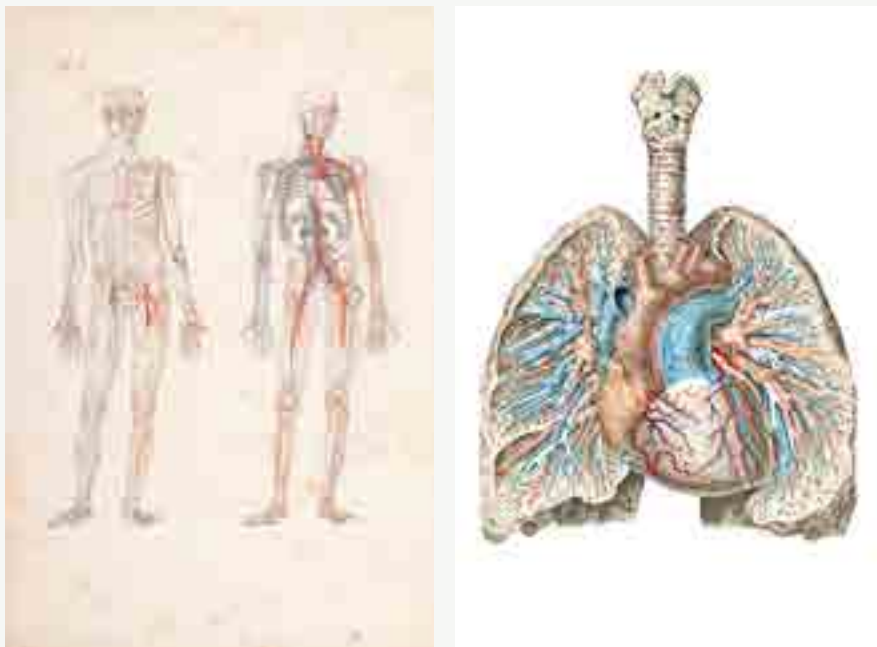
Catarina Elisabet von Born var 42 år gammal år 1835 då största delen av källorna som denna artikel baserar sig på skrevs. Precis som för de flesta av samtidens människor hade hon under årens lopp flera gånger upplevt sjukdom och dess följder inom den närmaste familjekretsen. Hon miste sin mamma när hon bara var två år gammal. Sjutton år senare dog hennes pappa och året därpå hennes styvmor, som också var hennes moster. 1820 dog hennes halvbror och 1834 dog hennes syster. Ett år senare dock även hennes systerdotter. Det här är ett exempel på det som idéhistorikern Karin Johannisson skriver om i *Medicinens öga. Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter* (2013). Hon menar att sjukdomar för tidigare generationer var "rentav triviala delar av hennes [människans] livsvillkor". Det gällde inte bara sjukdomar utan också döden i allmänhet och de var ständigt närvarande både i människornas liv och tankar. De var helt enkelt en del av människans vardag på ett sätt som vi inte kan föreställa oss i dag.

Den vita pesten

Under sjukdomstiden uppvisade Catarina Elisabet von Born flera olika symptom. De som hon själv beskrev i brev och dagboksanteckningar var matthet, hos-

ta, snuva, feber och illamående. I sina brev beskrev också hennes man Samuel Fredrik hennes blodiga upphostningar och sonen Carl Fredrik skrev i sin dagbok att hon svettades kraftigt om nätterna. Alla dessa symptom är typiska för det som i dag kallas tuberkulos.

Trots de typiska symptomen kunde Catarina Elisabets läkare inte diagnostisera hennes sjukdom, som enligt Carl Fredrik var "invecklad och fodrar långt begrundande". Under början av 1800-talet kände läkarna till sjukdomen tuberkulos, som då ännu hade många namn som lungsot och hektisk feber. Det skrevs böcker om sjukdomen, som läkaren James Clarks avhandling *A Treatise on Tubercular Phthisis, or Pulmonary Consumption* (1834). Även Carl Linné skrev om sjukdomen redan på 1700-talet. Trots att den hade existerat länge – forskare har hittat tuberkulos i mumier från forntidens Egypten – så var det i början av 1800-talet som sjukdomen började spridas på allvar i Europa. Det faktum att spridningen var relativt ny när Catarina Elisabet insjuknade, kan ha bidragit till att läkarna hade svårigheter med att diagnostisera sjukdomen. En annan orsak kan ha varit tidens kvinnoideal, som i samhällseliten vid den här tiden var att en kvinna skulle vara klen och gärna blek – två yttre egenskaper som också kunde vara symptom på lungsot. Man kan därför också anta att läkarna ansåg att Catarina Elisabet sjukdom bara var som det

MEDICIN I BÖRJAN AV 1800-TALET

Under senare delen av 1700-talet gjordes flera framsteg inom läkarvetenskapen. Det byggdes lasarett som de sjuka börjande behandlas på och allt fler läkare utbildades. I Finland var utbildningen inom medicin ganska ineffektiv, men under slutet av 1700-talet tog den fart och flera läkare började utbildas vid Akademien i Åbo.

Medicinen under 1700- och 1800-talet baserade sig dock, enligt Karin Johannisson, ännu inte på empirism utan snarare på "en serie hypotetiska systembyggen eller berättelser om kroppen." Läkarna undersökte långt sina patienter genom att titta på dem och rörde inte vid dem annat än om de kände på pulsen. Patienterna tog heller inte av sig något klädesplagg i kontakten med läkare.

Det dröjde till senare delen av 1800-talet och till början av 1900-talet innan medicinen som empirisk vetenskap fick fart i och med nya medicinska upptäckter och framsteg. Fram till 1800-talets mitt existerade två medicinska kulturer sida vid sida, den folkliga och den vetenskapliga. Johannisson menar att läkarna tills dess påverkades av och använde metoder ur båda dessa kulturer. Sedan någon gång efter 1800-talets mitt "stängdes gränsen mellan den vetenskapliga och den folkliga medicinen". Detta berodde på läkarnas stigande status som professionella yrkesmän och naturvetenskapens utveckling.

skulle, hon var så som kvinnor förväntades vara och därför tog de inte alla symptom på allvar.

Under 1800-talet kom tuberkulos att bli en av de vanligaste sjukdomar och gick bland annat under namnet "den vita pesten". Först 1882 lyckades läkaren Robert Koch hitta bakterien som orsakade tuberkulos och upptäckten gjorde honom till den första i världen som kunde fastslå bakteriernas existens. Trots det dröjde det till 1920-talet innan ett vaccin mot sjukdomen uppfanns och först i början av 1940-talet började man vaccinera mot sjukdomen i Finland. Före Kochs upptäckt visste man inte hur tuberkulosen smittade. Sjukdomen spreds i alla samhällsskikt och miljontals människor dog varje år runtom i Europa under 1800-talet på grund av tuberkulos. Eftersom sjukdomen ofta drabbade flera medlemmar inom samma familj trodde man länge att sjukdomen var ärftlig. Familjen von Born är ett exempel på detta, eftersom Catarina Elisabet inte var den enda i familjen som drabbades av tuberkulos. 1838 dog sonen Victor i samma sjukdom och 1878 dog också den då redan ålderstigne sonen Johan August i tuberkulos. Victor von Borns sjuklighet nämns första gången i det bevarade källmaterialet i ett brev från Ludvig Born till Samuel Fredrik von Born 1833. Där berättas att Victor har återhämtat sig från sjukdom, men att han är avmagrad, fortfarande hostar och bara några dagar tidi-

gare ännu hade svårt att andas. Hans hälsotillstånd nämns inte i något av breven gällande moderns sjukdom och det kan tänkas att sjukdomen utbröt första gången 1833 för att sedan återkomma i perioder under de följande åren.

I den ovan nämnda James Clarks avhandling framgår det att en person som insjuknade i tuberkulos kunde vara sjuk i många år. Den första gången som det noterades att Catarina Elisabet var sjuk, var i slutet av mars 1827. Carl Fredrik noterade i sin dagbok att den 22 mars 1827 "[i]nsjuknade Mamma mycket häftigt så att vi måste skicka efter flere läkare men det blef en ännu braf utan måste man vänta och hoppas på någon tillkommande dag". Han nämner inga symptom och det är därför svårt att avgöra om det kunde ha varit det första tecknet på tuberkulos eller om det var något annat. Teaterhistorikern Ester-Margaret von Frenckell skriver dock i sin bok Offentliga nöjen och privata. I Helsingfors 1827–1832 (1947) att Catarina Elisabet insjuknade i "tuberkler" i slutet av mars 1827. Vad hon baserar det på framgår dock inte, men det kan ytterligare förstärka antagandet att Catarina Elisabets första symptom blev tydliga det året. Dessutom konstaterade Carl Fredrik åtta år senare att hans mamma hade hostat i flera år "i bland lindrigare, i bland häftigare" och han trodde då själv att det var en "hemoroidal hosta som aldrig fullkomligt försvinner".

Hemorroider var en bekant åkomma vid den här tiden, men det ansågs kunna drabba också andra ställen i kroppen än ändtarmsöppningen, såsom huvudet och bröstet. Det kunde också, enligt Svenska Akademins ordbok, vara en beteckning för ett "allmänt lidande" som berodde på "blodöverfyllnad" som ledde till blödande hemorroider. Orsaken till att Carl Fredrik trodde att hans mor led av en "hemoroidal hosta" kan därför ha berott på att han tolkade hennes blodiga upphostningar som symptom på hemorroider i lungorna.

1830 insjuknade Catarina Elisabet igen och reste då med sin man och dottern Elise till Medevi brunn i Sverige. I ett brev därifrån till sin yngsta son Victor nämnde hon att hon "en vecka [var] fäseligen sjuk", men några närmare symptom beskrev hon inte. Medevi var Sveriges äldsta brunnsort och besöktes av de högsta samhällsklasserna och även av kungligheter. Brunnsorter var platser med många betydelser och funktioner för samhällseliten och de högre stånden. De var platser och institutioner som hade utvecklats för att främja hälsan och bota sjukdomar genom vatten och andra kurer, men de var också platser för socialt liv, samvaro och baler, med politiska intriger, nätverksskapande och en äktenskapsmarknad. Att dricka brunn och äta till brunnsorter hörde till det kulturella mönstret för den krets av människor som bland annat familjen von Born ingick i.

Enligt James Clark var det typiskt för en tuberkulospatient att i perioder verka helt frisk utan att nästan ha några symptom. Under dessa perioder började de anhöriga och den sjuka hoppas på ett fullständigt tillfrisknande, men efter en tid insjuknade patienten åter allvarligt. Clark menade att hostan var det enda symptom som aldrig försvann. Catarina Elisabets sjukdomsförlopp tycks stämma överens med det mönster som Clark beskriver. Hennes hälsa försämrades i perioder för att sedan bli bättre igen, vilket gjorde att familjens hopp om tillfrisknande ständigt hölls uppe.

Fram till mitten av 1800-talet förlitade sig läkarna fortfarande på den antika Galenos teori om att sjukdom uppstår när det finns en obalans mellan kroppens fyra vätskor: blod och slem, samt svart och gul galla. Denna obalans kunde man fixera med hjälp av att tömma kroppen på olika vätskor genom spansk fluga, koppning eller genom laxerings- och kräkmedel. Förutom det använde man sig även av alkohol och mediciner gjorda på örter och kemikalier. Clark skriver i sin avhandling att man kunde tappa kroppen på upp till 2,5 deciliter blod om dagen och bra ämnen att använda i medicin mot tuberkulos var enligt honom svavel, kvicksilver, halvmetallen antimon, maskros, digitalis och alkalimetaller. Läkaren och författaren Nils-Erik Landell skriver i sin bok Läkaren Linné: Medicinens dubbla nyckel (2004) att blotta vet-

skapen om att medicinerna var ovanliga och dyra kunde göra att patienterna trodde på deras verkan. Enligt honom användes ofta också djurdelar i medicinerna och som exempel på det nämner han ett recept på ett botemedel mot blödningar, vilket användes i Sverige i slutet av 1600-talet och under 1700-talet. Det bestod av destillerat kokt vatten som tjugofyra svalungar fått ligga och dra i.

Som nämnts ovan använde läkarna spansk fluga på Catarina Elisabet von Born, men varken koppning eller annan typ av blodtömning nämns i källmaterialet. Koppning var emellertid inte något främmande för familjen. Det syns i ett brev som Johan August von Born skrev till sin far den 23 mars 1839 där han berättar att han skadat knäet i en slädolycka. Hemma i Åbo sköttes han av läkaren Melart och "nyttja[de] koppning och blodiglar, samt en slags salva". I fråga om Catarina Elisabet konsulterade familjen också en läkare Melart och man kan anta att det var samma läkare i båda fallen. Denne Melart var troligen Kristian Ferdinand Melart (1792–1854) som 1827–1829 var huvudstadens läkare i Helsingfors och 1829–1854 verkade i Åbo.

Förutom Galenos teori om obalans i de fyra kroppsvätskorna, ansågs även luften kunna påverka den sjukas tillstånd och det var därför viktigt med luftombyte. Detta skymtar i Catarina Elisabets dagbok. För det första i en anteckning

den 9–10 juli 1835: "d.9de Fann jag mig äfven väl af att vara inne, men fruktan att bli ovan vid lufften gjorde att en utåkning d.10de åter företogs." För det andra tycks hon, enligt det hon noterade i dagboken, ha gått på promenad eller gjort en tur med vagnen så fort hon klarade av att vara uppe. Det kan tyda på en tilltro till luftombyttets välgörande krafter och även en rädsla för dålig luft, så kallad "miasma".

Läkarna och resan till Köpenhamn

Läkarnas kunskap var kraftigt begränsad under 1700-talet och fram till mitten av 1800-talet. De hade en universitetsexamen, men den vetenskap som undervisades på universiteten grundade sig fortfarande på de teorier som grekerna utformat före vår tideräknings början. Därmed baserade sig deras metoder också på dessa teorier och liknade ofta de samma som människor själva, framför allt kvinnor, använde sig av hemma för att kurera sjukdomar och krämpor. Därför hade läkarna sällan samma auktoritet som vi är vana vid i dag. Johannisson skriver också att de sjuka fram till mitten av 1800-talet ofta kunde ta hjälp av "kloka" gummor eller andra läkekunniga när läkarnas metoder inte hjälpte. Detta skriver även idéhistorikern Elisabeth Mansén om i boken Ett paradiset på jorden. Om den svenska kurortskulturen 1680–1880 (2001). Hon skriver där

Gammelbacka gård, Borgå. Catarina Elisabet von Born var född på herrgården Sarvlax i Pernå, vilken senare övertogs av hennes man och därefter söner. Familjen bodde emellertid mestadels i Borgå socken på Gammelbacka gård, som Samuel Fredrik von Born hade köpt 1811. Gammalt vykort (Peter Helenius samlingar).

om adelskvinnan Malla Silfverstolpe som 1815 reste till kurorten Gustafsberg i Sverige för sin hälsas skull. Denna vände sig förutom till sin läkare också till en läkekunnig kvinna. Familjen von Born var ur den här synvinkeln annorlunda, eftersom de enbart vände sig till läkare och de tycks även ha litat på dem och konsulterade dem ofta. Dock förlitade de sig inte på bara en läkare utan de vände sig till flera olika, men det finns inget i källmaterialet som tyder på att de skulle ha vänt sig till några andra läkekunniga. Detta kan naturligtvis också bero på att de källor där sådant nämndes inte längre finns bevarade.

I maj 1835 reste Catarina Elisabet von Born till Köpenhamn i hopp om att hitta nya läkare där som kunde bota hennes sjukdom. Med sig hade hon sin man, två av sina söner och den yngsta dottern Elise. Hon menade då själv att hon varit sjuk i tretton månader. Det är svårt att i det här fallet veta hur hon definierade ordet "sjuk". Tuberkulos var en kronisk sjukdom som kunde finnas i kroppen under många år innan den bröt ut på allvar, så det är troligt att hon var sjuk under lång tid innan familjen tog aktiv hjälp av läkare. Som tidigare nämnts finns det i materialet antydningar om att hennes tuberkulos första gången blev synlig re-

dan 1827. Det faktum att sjukdom tidigare var en del av vardagen kunde möjligen också bidra till att en sjuk inte sökte hjälp innan han eller hon var så svårt sjuk att, som i Catarina Elisabets fall, inte längre hade lång tid kvar att leva.

Före resan frågade familjen råd av bland annat den tidigare nämnda läkaren Melart, samt läkarna Calonijs, Haartman, Rosenbom och Orrström. Vem den läkare Calonijs som nämns var är svårt att säga. Läkaren Haartman var troligen Carl Daniel von Haartman (1792–1877), som blev stadsläkare i Åbo 1817 och professor i kirurgi och obstetrik i samma stad 1833. Han var en vän till familjen von Born och han besökte dem ofta på herrgården Gammelbacka. Samtidigt gav han utlåtanden om Catarina Elisabets mående. Något som ytterligare visar på von Haartmans och familjen von Borns vänskap, var att Johan August von Born år 1844 gifte sig med läkarens dotter, Hedvig Lovisa Francisca von Haartman. I Köpenhamn

Läkaren Rosenbom var antagligen Fredrik Rosenbom (1796–1849) som tog över som huvudstadens läkare i Helsingfors efter Melart år 1829 och som 1834–1840 verkade som Helsingfors provinsialläkare. Läkaren Orrström var sannolikt Anders Johan Orrström (1774–1847) som var provinsialläkare i Helsingfors 1812–1828 och därefter brunnsläkare i samma stad 1819–1839. Catarina Elisabet och Samuel Fredrik uppmanade i si-

na brev sönerna Johan August och Carl Fredrik, som periodvis 1834–1835 befann sig i Åbo och i Helsingfors, att kontakta läkare och be dem om råd. Johan August befann sig den 11 december 1834 i Helsingfors och skrev då till sin far:

I anledning af hvad Pappa nämnde om min goda Mammans hälsa, har jag vidtalt Dr Rosenbom som nu ger lof till Bad, att tagas på någon aftonstund, men ej mycket hett, ty det mattar för mycket; hettan får bero på Mammans eget bepröfwande, men skulle Drn [Doktorn] tycka att circa 30 à 35 grader vore lägomt, kanske till och med för hett. Omkring 15 minuter får Mamma wara i badet och naturligtvis sedan ska komma till svettning.

Läkarens ordination på bad stämmer överens med det som Mansén skriver i sin bok, Ett paradys på jorden, om hur badens betydelse ökade som kurmetod under 1800-talet och att temperaturen på badet var viktig, eftersom olika sjukdomar botades med olika vattentemperaturer. Vikten av att Catarina Elisabet skulle börja svettas kan härledas till tanken om de fyra vätskorna vars balans skulle återställas med olika typer av tömningsterapi, i detta fall svettning.

I Köpenhamn besökte Samuel Fredrik von Born tillsammans med sina söner statsrådet Gerschau, som rekommenderade dem två olika läkare: professor Jacobsen och statsrådet Brandt. Samuel Fredrik och hans fru konsulterade även

andra i staden innan de fattade beslutet att träffa professor Jacobsen. Två dagar efter besöket hos von Gerschau tillkallades Jacobsen och efter hans första besök skrev Catarina Elisabet i sin dagbok: ”Hans väsende inger förtroende, och han har intet den vanan som börjar bli allmen hos våra moderne läkare att med första blicken på patienten tro sig hafva afgjort det ondas beskaffenhet.”

Till skillnad från samhällets lägre stånd som behandlades på lasarett från slutet av 1700-talet, behandlades samhällseliten i sina hem. Det gällde självfallet Catarina Elisabet. Läkarna besökte henne i familjen von Borns hem Gammelbacka och senare i deras tillfälliga residens i Köpenhamn. Enligt Carl Fredrik besökte professor Jacobsen Catarina Elisabet varje dag. Han gav trots det inga utlåtanden om sjukdomen, utan gav henne endast en ”mixtur” ibland. Efter Jacobsens första besök skrev Carl Fredrik i sin dagbok den 26 maj 1835: ”Naturligtvis kunde han nu endast taga noter om det onda och ännu ej fälla något yttrande derom.” Dagen efter när professorn gjort sitt andra besök, skrev han den 27 maj 1835: ”... som en forskande och försigtig Läkare vill han först begrunda sjukdomen och sedan yttra sig derom; derföre fingo wi ännu ej weta hans tanke.” Det dröjde nästan två månader i Köpenhamn innan professor Jacobsen slutligen gav ett utlåtande om sjukdomen och då gav han ingen klar diagnos,

utan menade att det skulle krävas mer än en sommar för Catarina Elisabet att bli frisk. Några dagar senare anlidade paret von Born ytterligare en läkare, vilket kan tyda på att de inte var nöjda med Jacobsens utlåtande och därför ville ha ytterligare en läkares åsikt.

Den nya läkaren hette Branditz och han samarbetade därefter med professor Jacobsen för att hitta ett sätt att bota Catarina Elisabet. De ordinerade ofta nya mediciner. Som exempel gav Branditz henne den 22 juli en ny medicin och den 24 juli ordinerade de båda läkarna tillsammans ytterligare en medicin. Vad dessa mediciner var nämns inte i källorna. Läkarna ordinerade också opium till natten eftersom Catarina Elisabet hade svårt att sova. Hon lydde läkarna och verkade ha fått nytt hopp om förbättring när hon skrev: ”Jag tror mig äga kroppsliga krafter nog ännu, och fruktar intet. Kanske dock att något vinnes.” Läkarna ansåg också några dagar senare att deras medicin hade verkat, trots att hon själv inte kände av någon förbättring. Den 1–4 augusti 1835 var hon sängliggande och skrev: ”... var allt mattigheten stor men Läkarena allt nöjda med sin medecines verkan.” I ett brev till sonen Carl Fredrik beklagade hon också att hon inte kunde ge honom de goda nyheter om tillfrisknande som hon önskade. I ett brev till sonen Victor skrev hon också:

Både lugnande – om man så vill säga – men äfven nedslående är min Läkares

yttranden. Mina lungor säger han äro fel-fria – endast svaga men anser han att i anseende til den redan långvariga vana de fått att producera så mycket slem, säger han, att jag aldrig kan bli af med hostan, och att min Hectiska sjukdom tagit så öfverhand att det på dessa sommarmånader är omöjligt att öfvervinna den, därtil skulle fordras ett än längre medecinerande, och att passera nästa vinter uti Europas sydliga klimat.

Mellan raderna i hennes sista brev och dagboksanteckningar kan man ana att hennes hopp höll på att rinna ut och kanske hon också började inse att hon inte skulle bli frisk. Den 5 augusti skrev hon för sista gången i dagboken och man kan dra slutsatsen att hon därefter var i så pass dåligt skick att hon inte orkade skriva mera. Hennes man Samuel Fredrik ville ännu i augusti, efter att Catarina Elisabet själv slutat skriva dagbok, ta med sig sin fru till södra Europa. Han hoppades att ett varmare klimat skulle göra hustrun frisk, men läkarna ansåg vid den tidpunkten att ett varmare klimat inte kunde hjälpa. Catarina Elisabet nämnde även själv tidigare den sommaren i sin dagbok att läkarna ansåg att ett varmare klimat inte tjänade något till så länge hon behövde mediciner. Som tidigare nämnts var en vanlig uppfattning vid den här tiden att ett luftombyte kunde göra patienter friska, eller åtminstone förbättra sjukdomstillståndet. James Clark skrev i sin avhandling *The*

Sanative Influence of Climate. With An Account of The Best Places of Resort For Invalids in England, The South of Europe, &c. (1841), som handlar om klimat och luftombyte att ett nytt klimat inte alltid hjälpte. Enligt honom var det vanligt att patienterna satte för stor tilltro till effekten av förändrat klimat och till hur välgörande den kunde vara för den sjuka. Dessutom tillade han att man som läkare var tvungen att noga överväga vilket klimat som passade vilken patient och därmed också vilken plats som kunde erbjuda bäst luftombyte för patienten i fråga.

Avslutningsvis kan man konstatera att det inte kan ha varit lätt för Catarina Elisabet under sjukdomstiden. Under minst ett år var hon kroniskt matt, hade blodiga upphostningar, ständig hosta, ofta feber och huvudvärk och hon låg sömnlös de nätter hon inte fick opium av sina läkare. Det nämns väldigt få detaljer om vad de mixturer och mediciner som läkarna gav henne var, men när man läser James Clarks tidigare nämnda avhandling om tuberkulos kan man anta att de bland annat var olika kräk- och laxeringsmedel, vilket innebar att hon förutom de sjukdomssymptom som berodde på tuberkulosen troligen även drabbades av kräkningar och diarré. Den spanska fluga som ordinerades åt henne gjorde att hon ännu till fick variga bölder som med tiden sprack, vilket fick vätska och var att rinna ut. Därefter hölls sårn öppna under längre tider i sträck.

Plikten att upprätthålla fasaden i allt

I Ester-Margaret von Frenckells verk i två delar om det sociala livet i Helsingfors, Offentliga och privata nöjen, framgår det att adelsfamiljerna hade ett livligt socialt umgänge med framför allt middagar och baler. Hon skriver adelsfamiljerna hade ett livligt socialt liv med framför allt middagar och baler. Hon skriver: ”Att de högsta kretsarna skulle umgås på eleganta baler, klä sig fint och bjuda varandra på konstig och utsökt mat, hörde till samhällsritualen och var lika självklart, som att man på söndagen gick i kyrkan.” I den första delen om Helsingfors nöjesliv tillägger hon att adelns framgång var beroende av de kontakter som de lyckades knyta med dem som hade makten och det för tillfället största inflytandet i de högre kretsarna. I de högsta kretsarna som von Frenckell nämner inkluderar hon också familjen von Born.

I familjen von Borns brev och särskilt i Carl Fredriks dagböcker framgår det att familjen hade ett aktivt socialt liv. De hade antingen besök eller gjorde visiter hos andra så gott som varje dag. Mängden visiter kunde variera i perioder. Utöver det bjöd de också på middagar och supéer. Catarina Elisabet lät inte sjukdomen hindra henne från att vara med i det sociala, från att representera familjen och göra och ta emot visiter. I oktober 1834 skrev hennes man följande till Carl Fredrik:

Att Mamma har ett ovanligen starkt bröst beviser sig deraf, att hon oagadt den plåga hostan ibland så tätt vållar, likväl orkadt jämt bestyra affärer och vara uti activité. Det är omöjligt att kunna hindra slika ansträngningar, då Mammans verksamma själ, ej kan vara utan sysselsättningar, och hon själv så gerna vill lägga handen vid sina arrangementer.

Catarina Elisabets systerdotter Sophie Piper, som själv dog i barnsäng den 15 maj 1835, oroade sig över att mostern inte drog ner på takten trots den dåliga hälsan. Den 30 augusti 1834 skrev hon till sin moster:

*[...] och wore jag fullkomligt tranquil-
le endast Moster godhetsfullt lofwade
mig att litet bättre än wanligt soig-
nera sin [...] hälsa. [...] den grufveliga
sorg och förbittring ett allt för tidigt
dödligt frångfalle, skulle förordsaka
den stackars Morbror, Gossarne och
fram för allt Flickorna [...] jag ber
Moster derföre så ömmt, ja så inner-
ligen att skona sina krafter, och söka
till att i tid göra hwad Läkare wård
kan förmå – längre fram blir det kan-
ske för sent.*

Detta att Catarina Elisabet sysselsatte sig trots sjukdomen berodde antagligen på det som bland annat historikern Jessica Parland-von Essen och etnologen Angela Rundquist skriver om; kvinnan var den som hade ansvar för allt som sked-

de i hushållet. Parland-von Essen skriver att en adelsdam övervakade allt från det praktiska i hushållet till barnens övervakning och undervisning. Det var också hon som hade ansvar för att hushållet alltid var förberett för att ta emot gäster, både tillfälliga och sådana som behövde övernatta. Rundquist skriver att makens prestige berodde på hur väl hans fru skötte sin roll och att det sätt som hon skötte hushållet på var ”förutsättningen för att familjemedlemmarna behöll sina roller i det större nätverket”. Enligt Rundquist var adelskvinnorna också ofta rädda för att misslyckas med sin roll och de var noga med att hålla upp fasaden utåt, eftersom minsta felsteg ”hade varit att annonsera ett misslyckande i en primär kvinnofunktion”. Hon tillägger också att adelskvinnorna så gott som aldrig var ensamma och att de förväntades vara sysselsatta med något hela tiden. Adelsmannen och skriftställaren Anders Ramsay (1832–1910), uppväxt i Helsingfors och i Björkbo, skriver i sina memoarer att morgon och förmiddag fram till klockan 14 tog en adelsfru hand om allt som hörde till hushållet, därefter åt familjen lunch tillsammans och från och med kl. 18:30 tog man emot besök eller gjorde visiter hos andra. Enligt von Frenckell kunde visiter och besök dröja till efter midnatt och hon nämner flera exempel på bjudningar som höll på till klockan två eller tre på natten.

Utifrån denna bild av kraven som fanns på en adelsfru kan man förstå

varför Catarina Elisabet inte försummade några av sina plikter trots sin sjukdom. Om hon inte fanns dr och skötte om allt, vem skulle då göra det? Man kan anta att hennes döttrar, Charlotte (f. 1819) och Elise (f. 1825) tog över en stor del av ansvaret på herrgården Gammelbacka, där familjen tillbringade en stor del av sin tid. Det var knappast lätt för de unga flickorna som vid tiden var 8–10 år, respektive 14–16, men enligt Parland-von Essen uppfostrades flickor från ung ålder till adelsfruar. Det hörde till att de skulle lära sig allt om herrgårdens hushåll och “[f]ör blivande herrgårdsfruar var praktisk övning i hushållning en viktig del av edukationen”. Dock var det deras mor som hade det yttersta ansvaret för uppehållet av familjens fasad utåt.

Ur Carl Fredrik von Borns dagböcker framgår det också att familjen inte lät sjukdomen hindra det sociala livets gång. Som exempel kan nämnas att under jul- och nyårsfirandet 1835 tog familjen emot besök varje dag, trots att modern var matt och sjuklig. Denna deltog också själv i bland annat kortspel under besöken. Vid läsningen av källmaterialet från tiden i Köpenhamn kan man också se ett tydligt mönster. Under de 74 dagar där, som Catarina Elisabet skrev dagbok, var hon hemma 46 dagar. Under 6 av dessa tog hon emot besök av andra än av läkarna. 28 dagar gick hon ut och promenerade, eller tog åkturer i vagn och av dessa dagar tog hon emot besök el-

ler gjorde visiter 9 dagar. Under resan var det ofta regnigt och kallt ute, vilket bidrog till att hon stannade hemma fler dagar än hon egentligen hade velat. Ofta gick hon ut några dagar i sträck, för att sedan vara sängliggande ett par dagar. Så fort hon mårde en aning bättre gick hon ut på promenad och ofta orkade hon då inte ens gå själv utan åkte i stället ut med vagn. Hon tog också emot besök dagar då hon inte mårde bra, vilket också visar på den dåliga kunskapen om hur sjukdomar smittade. Den 20 juni 1835 skrev hon: "Var ej mycket bättre men jag kunde vara uppe och emottaga några besök, på förmiddagen och vara synlig då General Auditör Nefsell (en svensk) gjorde besök." Ett annat exempel är den 5 juli då hon och hennes man besökte grosshandlaren Brandt på hans lantställe. Paret von Born hade då bätt paret Brandt om att inte bjuda in fler gäster utöver dem, men när de kom dit fanns ändå fyra andra gäster på plats. Efter middagen tog grosshandlaren med sig paret von Born till en karneval och Catarina Elisabeth von Born skrev efteråt i ett brev till sonen Carl Fredrik den 14 juli 1835:

Sedan vi åkt ett stycke in i parken, stego vi ur vagnen – Mina krafter blefvo ej rådfrågade – och jag ville ej störa planen. Herr Brandt bjöd mig då sin arm och släpade mig ett hvarf upp, och ner, igenom folkmassan, och omkring til den mängd konst-

nöjen hvarmed publiken sysselsatte sig. Det var svindlande att öfverskåda allt detta. [...] Jag var lycklig då jag åter satt i vagnen, och gjorde återresan mera död, än lefvande.

Det sociala nätverket var den grund som adelsfamiljer stod på. Historikern Kirsi Vainio-Korhonen skriver i sin bok Sophie Creutz och hennes tid. Adelsliv i 1700-talets Finland (2011): "Nätverken bestående av familj, släktingar och vänner utnyttades både när man gjorde upp affärer, fördelade tjänster och befattningar och när man letade efter lämpliga äktenskapskandidater." Det var genom äktenskap med personer inom samma adelskrets som kretsen hölls intakt och det var adelsfrun som ansvarade för att äktenskapen ingicks inom kretsen. Det var också genom bra äktenskapspartier som kvinnan fick ett socialt anseende och som mannen kunde stärka sin status. Rundquist skriver att det sociala umgänget var adelsfruns ansvar och när gäster togs emot var det också hennes uppgift att se till så att alla togs om hand och hade det bra. Hon tillägger också att adelskretsen såg sig som "en enda stor familj" och det var viktigt upprätthålla sammanhållningen av denna familj för att samtidigt upprätthålla den värld som adeln levde i. Följande citat ur ett brev från Catarina Elisabeth till Carl Fredrik den 22 januari 1835 antyder att hon såg en viss stolthet i att fortgå med sina sociala plikter trots den dåliga hälsan:

Pappa [...] nämnde säkert något om mitt allt uthållande halfskråla tillstånd. Jag har dock sedan du reste, dageligen hållit ut med främmande, och til och med, med fart haft krafter att ställa til för dem

Ramsay skriver om adelsfamiljerna i Helsingfors att de varje kväll antingen gjorde visiter eller tog emot besök, "[m]an satt aldrig för stängda dörrar." Enligt honom låg husmoderns ära i att se till så att allt från slakt och tvätt till små tebröd skötes väl och det var hon som hade ansvar för att alla inköp gjordes och för att allt ställdes i ordning för de bjudningar, baler och andra tillställningar som familjen bjöd in till. Han skriver att hans föräldrar varje år gav en stor bal då trehundra gäster bjöds in och omkring tre "mindre danser" då hundra gäster inbjöds.

Min undersökning visar att Catarina Elisabeth von Born var aktiv i det sociala livet in i det sista. Den sista noteringen som finns i hennes dagbok om en visit som hon gjorde var den 30 juli 1835. Den sista noteringen om en promenad i Köpenhamn antecknade hon den 5 augusti 1835, vilket var lite mer än två månader innan hon dog den 18 oktober 1835. Den största orsaken till att hon höll sig aktiv var troligen, som konstaterats, att hon som fru i familjen hade det största ansvaret för upprätthållandet av familjens nätverk och ansvaret för att hålla upp den fasad som var familjens ansik-

te utåt, deras anseende. Det som säkerligen bidrog till att det sällan verkade anses konstigt att hon var aktiv, var de faktum som nämnts tidigare här: att man vid den här tiden ännu inte hade kunskap om hur sjukdomar smittade och att man ansåg att luftombyte var välgörande. En annan orsak till att hon fortfor med det sociala livet kan ha varit att också sällskapsliv ansågs vara välgörande och hälsosamt. Enligt Mansén uppmuntrades man på brunnsorter till sällskapsliv eftersom det ansågs vara en av de mest "hälsobringande sysselsättningarna".

Familjens syn på Catarina Elisabeths sjukdom

I flera av familjen von Borns brev till varandra, samt i Carl Fredriks dagböcker, skymtar familjens sätt att hantera moderns sjukdom fram. Vad gäller personliga tankar och känslor om Catarina Elisabeths tillstånd, står sonen Carl Fredrik för de flesta källorna, men även hans bröder Johan August och Victor, samt systern Charlotte nämner sjukdomen i bevarade brev. I sina dagböcker antecknade Carl Fredrik sina egna funderingar om hur hans mamma borde behandla sjukdomen och han skrev också om sin egen oro för henne. Det är också i hans anteckningar som man får en bild av hur sjukdomen påverkade Catarina Elisabeths man, Samuel Fredrik. Carl Fredrik nämner i sin dagbok att Samuel Fredrik under hösten 1834 var orolig och att hans

frus sjukdom hade tärt hårt på honom och gjort honom "affallen". Carl Fredrik är också den familjemedlem som i källmaterialet uttrycker störst oro.

Hösten 1834 blev Catarina Elisabet så sjuk att både hennes läkare och man befarade att hon skulle dö. Samuel Fredrik skickade brev till alla tre söner och bad dem komma hem. De två brev som han skickade till sonen Carl Fredrik i Åbo kom dock inte fram förrän faran redan tycktes vara över och Catarina Elisabet mådde bättre igen. Medan Carl Fredriks bröder for hem, var han därför själv ovetande om krisen. När han sedan fick breven från fadern och därmed fick kännedom om läget, skrev han ett långt stycke om sin sorg och oro i dagboken där han bad Gud rädda modern. Samuel Fredrik hade skrivit det ena brevet efter att Catarina Elisabet kryat på sig och menade i det att Carl Fredrik inte längre behövde komma hem, men denne skrev i sin dagbok:

[...] tänk om jag dröjde kvar och det emellertid behagade den högste att hädankalla min dyrkade Mamma, ty outransakeliga äro hans vägar och beslut, –; O! huru olycklig wore jag icke, att ej få tillsluta hennes [Catarina Elisabets] ögon och ej se den himmelska gnistan slocka deri och få trycka en afskedskyss på hennes läppar och ömt utgjuta mina tårar på de bleknande händerna. Nej! Jag

har ej något lugn, förrän jag kommer hem. En så swagt sjuk, som hon, kan ena dagen wara pigg och rask och den andra – ej mera finnas till bland de dödliga. Ingen tid är att förlora; i morgon beger jag mig in till Åbo att konsultera [läkaren] Melart och sedan rastlost till det kära hemmet; [...]

En sorglig detalj i ovanstående citat är att Carl Fredrik var bortrest när Catarina Elisabet följande år dog. Tillsammans med Johan August var han på en rundresa i Europa och enligt dödsannonsen hade sönerna ännu inte kommit hem när deras mamma dog. Den sista gången de såg varandra var när Johan August och Carl Fredrik skiljdes från sin syster och sina föräldrar i Köpenhamn den 15 juni 1835 för att fortsätta sin resa genom Europa. Carl Fredrik for dock hem till Gammelbacka hösten 1834, precis som sina bröder Johan August och Victor släppte han allt och for hem för att försäkra sig om att modern mådde bra. Detta visar att mammans välmående påverkade dem alla och att de brydde sig om henne och hennes välmående.

Det av familjens material som bevarats visar att sammanhållningen i familjen von Born var stark och att alla i familjen var oroliga och engagerade sig i Catarina Elisabets sjukdom genom att, bland annat som Carl Fredrik och Johan August, på sin fritid fråga råd av läkare och skicka hem rekommendationer

från dessa till sina föräldrar. Följande citat ur ett brev som yngsta sonen Victor skickade till sin mor den 8 februari 1835, strax efter hennes födelsedag, antyder hur tung hennes sjukdom var för hela familjen:

[...] på den för Mamma viktiga dag, då Mamma började ett nytt år af sin lefnad efter så många sorgliga, för oss alla bedröfliga, stunder under Mammans sistförflutna lefnadsår. Måtte detta år för oss blifva lyckligare än det sista, så att genom Mammans återvunna helsa, vi alla återfå vår trefnad och att den fruktan, hvilken Mamma yttrade i sitt bref måtte vara helt och hållet öfverflödig. Detta är den bästa önskan, jag på Mammans födelsedag kan yttra, både till Mammans egen och vår allas fördel.¹¹⁸

I augusti uppmanade läkarna i Köpenhamn Catarina Elisabet och hennes man att resa hem till Finland igen, så länge Ålands hav var så lugnt som möjligt och höstens ostadiga väder ännu inte hade börjat. De reste hem via Göteborg och Stockholm där de konsulterade ytterligare en läkare och sedan fortsatte de till Åbo. Där valde de att stanna på grund av att Catarina Elisabet ännu inte mådde bättre och eftersom det hemma på Gammelbacka inte fanns någon läkare som kunde sköta om henne. Den 31 augusti 1835 skrev dottern Charlotte till bro-

dern Victor att hon hört ett rykte på deras morbrors gård i Porlom att deras mor dött i stryplungsot. Det framgår att hon inte fått brev från modern på två månader, vilket hon anser vara ovanligt och tyda på att något är fel. Ryktet vid den tidpunkten stämde inte eftersom Catarina Elisabet, som redan nämnts, dog den 18 oktober 1835. Vem som fanns vid hennes sida framgår inte ur källmaterialet. Den 12 oktober 1835 skrev Samuel Fredrik till sonen Victor att modern var sämre och att han önskade att Victor kunde komma dit. Sönerna Johan August och Carl Fredrik var, som ovan nämnts, fortfarande på resa i Europa när modern dog och om dottern Charlotte fanns på plats framgår inte. Den yngsta dottern Elise var med föräldrarna under hela deras resa till Köpenhamn och därför kan man anta att hon fanns med sina föräldrar när modern dog.

Hoppfulla in i det sista

Hur var det att som adelsdam under början av 1800-talet vara sjuk? Det har konstaterats att det inte kunde vara lätt, men Catarina Elisabet lät ändå inte sjukdomen påverka sitt liv, utan hon fortsatte med sina sociala plikter och med sitt ansvar hemma så gott som ända in i det sista. I det fallet kan man anse att Karin Johannissons tidigare nämnda påstående om att sjukdom var en "naturlig" del av livet vid den här tiden stämma. Sjukdom var inte något som tilläts hin-

dra vardagen. Det ansvar som vilade på Catarina Elisabets axlar och som endast hon i slutändan kunde bära utsatte henne säkert för både stress och oro och bidrog antagligen till att hon tog ut sig mer än hon hade bort. Sjukdomen var i familjen von Borns fall något som de både talade om och åtminstone det sista året aktivt sökte läkarvård för. Det kan utläsas i

dagbok den 1 januari 1835 sammanfattar dessa känslor av hopp, önsningar och rädsla och får därmed avsluta artikeln:

Wi hafva blott en önskan vis-à-vis Mamma; nemligen att hon måtte återfå en god hälsa, ty för öfrigt fattas henne ingenting; hon är innerligt älskad af alla de sina

och högt värderad af alla som känna henne; och hwad hennes temmeliga förmåner widkomer, så har den kärleksrika Guden förlänt henne så mycket, att det finnes ingen önskan i den delen, hvilken hon icke får uppfyllt. Men hälsan går framför allt och saknas den, så är allt annat på jorden ett intet; och tyvärr! Mamma kände sig i dag mattare än de föregående dagarna och i bröstet pickade förfärligt, detta allt är ovillkorligen följderna af hennes ansträngningar under [jul]helgen; Mamma vågar för mycket på sin klena hälsa; Hon borde twertom iagttaga den största försigtighet, ty eljest bär det aldeles på toka. ■

flera av citaten och källorna, såsom i det citat från Carl Fredriks dagbok som denna artikel inleds med, att familjen många gånger tog sjukdomen på större allvar än de upplevde att läkarna gjorde. Familjen fortsatte dock att följa läkarnas ordinationer och de försökte bota sjukdomen med de medel som ansågs välgörande vid den nämnda tiden, såsom luftombyte och balansering av kroppens fyra vätskor. De höll hoppet uppe in i det sista, vilket framgår gång på gång ur källmaterialet, samtidigt som rädslan för framtiden skymtar fram och kan utläsas mellan raderna. Följande citat ur Carl Fredriks

KÄLLOR OCH LITTERATUR

OTRYCKTA KÄLLOR

Svenska litteratursällskapets arkiv, Helsingfors (SLS)

Sarvlaks arkiv

Carl Fredrik von Borns anteckningsböcker 1827, 1834 och 1835

Äldre Sarvlaks brevsamling

Catarina Elisabet von Borns dagbok 1835

Brev till Carl Fredrik von Born 1834-1835

Från Catarina Elisabet von Born 22.1.1835 samt 14.7.1835

Från Samuel Fredrik von Born 26.10.1834, 13.11.1834, 23.11.1834 samt 18.8.1835

Brev till Catarina Elisabet von Born

Från Sophie Piper 30.8.1834

Från Victor Magnus von Born d.ä. 8.2.1835

Brev till Samuel Fredrik von Born

Från Ludvig von Born 1833

Från Johan August von Born 11.12.1834 och 23.3.1839

TRYCKTA KÄLLOR

Helsingfors Morgonblad 1835

Clark 1834. Clark, James, A Treatise on Tubercular Phthisis, or Pulmonary Consumption, Marchant, Printer, Ingham-Court, London 1834.

Clark 1841. Clark, James, The Sanative Influence of Climate: With An Account of The Best Places of Resort For Invalids in England, The South of Europe, &c., Third Edition, John Murray Albemarle Street, London 1835.

LITTERATUR

Ekenstam 1993. Ekenstam, Claes, Kroppens idéhistoria: disciplinering och karaktärsdaning i Sverige 1700–1950. Gidlund, Hedemora 1993.

Evans 1990. Evans, Richard J., Death in Hamburg: Society and politics in the cholera years 1830–1910, Penguin Books, London 1990.

Frenckell 1943. Frenckell, Ester-Margaret von, Offentliga nöjen och privata: I Helsingfors 1812–1827. Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors 1943.

Frenckell 1947 Frenckell, Ester-Margaret von, Offentliga nöjen och privata: I Helsingfors 1827–1832. Söderströms & Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1947.

Johannisson 1997. Johannisson, Karin, Kroppens tunna skal: Sexessäer om kropp, historia och kultur. Norstedts, Stockholm 1997.

Johannisson 2004. Johannisson, Karin, Tecknen. Läkaren och konsten att läsa kroppar. Norstedts, Stockholm 2004.

Johannisson 2013. Johannisson, Karin, Medicinens öga: Sjukdom, medicin och samhälle – historiska erfarenheter. Norstedts, Stockholm 2013.

Johnsson 1928. Johnsson, Gunnar, Suomen piirilääkärit 1749–1927, Suomen suikututkimusseuran julkaisuja VI, Helsinki 1928.

Landell 2004. Landell, Nils-Erik, Läkaren Linné: Medicinens dubbla nyckel. Carlssons, Stockholm 2004

Mansén 2001 Mansén, Elisabeth, Ett paradys på jorden: Om den svenska kurortskulturen 1680–1880. Atlantis, Stockholm 2001.

Parland-von Essen 2005. Parland-von Essen, Jessica, Behagets betydelse: Döttrarnas utbildning i det sista 1700-talets adelskultur. Gidlunds förlag, Södertälje 2005.

Parland-von Essen 2010. Parland-von Essen, Jessica, Affärer, allianser, anseende: Konsten att tillhöra eliten i Helsingfors ca 1740–1820. Schildts, Helsingfors 2010.

Puranen 1987. Puranen, Bi & Zetterholm, Tore, Förläskad i livet: En bok om tuberkulosens historia, Kinta Nyeboelle Förlags AB Wiken, Spanien 1987.

Ramsay 1949 Ramsay, Anders, Från barnår till silverår: Skildringar av Anders Ramsay, första delen, Frenckellska Tryckeri Aktiebolaget, Helsingfors 1949.

Rundquist 1989. Rundquist, Angela, Blött blod och lilje vita händer: En etnologisk studie av aristokratiska kvinnor 1850–1900. Carlssons Bokförlag, Stockholm 1989.

Tandefelt 2010a. Tandefelt, Henrika, "Kvinnoliv under trehundra år sedda genom Sarvlax arkiv", Sarvlax: Herrgårdshistoria under 600 år. Redigerad av Henrika Tandefelt. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2010.

Tandefelt 2010b. Tandefelt, Henrika, "Herrar till Sarvlax – godsägare under sex sekel", Sarvlax: Herrgårdshistoria under 600 år. Redigerad av Henrika Tandefelt. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 2010.

Vainio-Korhonen 2011. Vainio-Korhonen, Kirs, Sophie Creutz och hennes tid: Adelsliv i 1700-talets Finland. Övers. Camilla Frostell. Svenska Litteratursällskapet, Helsingfors samt Bokförlaget Atlantis, Stockholm 2011.

TIDSKRIFTER

Tandefelt, Henrika & Vainio-Kurtakka, Maria, "Barnen, barnsjukdomarna och arkivets glömda tabeller", Källan, 2/2013, Svenska litteratursällskapet i Finland.

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Föreläsningen The White Plague, av Robert J. Evans, Gresham College, 27.11.2012: <http://www.gresham.ac.uk/lectures-and-events/the-white-plague>, senast hämtad den 9.4.2014.

Nordisk familjebok 1909, 939–940, elektronisk version: <http://runeberg.org/nfbj/0514.html>, senast hämtad den 21.4.2014.

Nordisk familjebok 1908, 359. Elektronisk version: <http://runeberg.org/nfbh/0204.html>, senast hämtad den 21.4.2014.

Svenska adelns ättar-taflor, 279, elektronisk version: <http://runeberg.org/anrep/1/0287.html>, senast hämtad den 21.4.2014.

Svenska Akademiens ordbok på nätet, <http://a3.spraakdata.gu.se/saob/>, uppslagsord: hemorrojda. Senast hämtad den 9.4.2014.

Strövtåg med Lawrence Durrell i landet som inte finns

”Strider mellan monarker och imperier har fläckat den med blod, har gång på gång betungat och upplivat dess landskap med moskéer och katedraler och fästningar. I hävdernas och kulturernas ebb och flod har den tid efter annan varit brännpunkt där arier och semit, kristen och muselman har mötts i en dödsomfamning.”

(Lawrence Durrell. Bittra citroner)

Ön Cypern är den tredje största ön i Medelhavet. Enligt legenden föddes kärleksgudinnan Afrodite på ön och Antonius gav den som kärleksgåva till Kleopatra. Med sitt strategiska läge i nordöstra Medelhavet, har ön alltid varit attraktiv att erövra. Under historiens gång har fenicier, greker, romare, turkar och briter regerat över öns befolkning. De olika härskande folkgrupperna har alla lämnat spår efter sig som speglar deras styren.

Det brittiska arvet syns tydligast än idag. Storbritannien höll den strategiskt viktiga ön från 1878 till 1959. Det är i västertrafik och bilarna är högerstyrda. Författaren Lawrence Durrell flyttade till Cypern 1953 för att få tid att skriva, och blev sedermera pressansvarig hos

den brittiske guvernören. Här skrev han klassikern *En bok om Cypern*. *Bittra citroner* speglar motsättningarna mellan grek- och turkcypriter.

Vid den smärtsamma delningen av ön 1974 efter att Turkiet med hänvisning till en greknationalistisk statskupp ockuperade nordsidan har omkring 100 000 människor från turkiska fastlandet flyttat in i de av grekerna övergivna byarna i den norra delen. Greker och turkar som hade levt sida vid sida var tvungna att lämna sina hem.

Nordcypern är en republik som bildades 1984. Nordcyperns turkiska republik erkänns endast av Turkiet. Den södra delen, Republiken Cypern, är internationellt erkänd. En återförening tycks avlägsen. Grekcyprioterna sade nej i den

Bakom Kyrenia golfplan blånar det karaktäristiska Femfingerberget och sträcker ut sina fingrar rakt upp i skyn.

senaste folkomröstningen. FN-bojkotten och grekcyprioternas fiendskap har till en del lamslagit näringslivet och gjort att ingen massturism har nått området. De som kommer flyger hit via Istanbul. Ofta är det golfare och engelsmän.

Norra Cyperns venetianska pärla är Kyrenia. Hamnstaden ligger inklämd mellan havet och de spretiga femfingerbergen. Den lilla hästskoformade hamnen med rena, vackra färger och trevliga serveringar och färggranna fiskebåtar var inte för alltför länge sedan en viktig handelsplats. Numera är hamnen med omgivning den naturliga samlingspunkten. En perfekt plats med den venetianska fästningens buttra storslagenhet som fond. Duvorna svärmar kring ett av borden. Servitörer skyndar förbi med brickor, gamla män sitter utanför grotliknande butiker, en minaret höjer sig bortom markiser och parasoller.

I gatulivet i staden som turkarna kallar Girne är nu den turkiska kulturen påtaglig. Turkarna som knappast omtalas alls i *Bittra citroner*.

Jag beställer turkiskt kaffe. Kyparen bär in kaffekannan där finmalet kaffe kokats i stark blandning med socker. Han slår upp kaffet i ett glas, och medan kaffet svalnar och sumpen lägger sig sätter sig en grupp unga turkcyprioter vid bordet invid. De är de som är födda efter den turkiska ockupationen 1974. Födda i landet som inte finns.

De unga männen beställer hemstoppad korv, ugnsfärskt bröd, oliver, grillad halloumi ost och nypressad apelsinjuice. De modemedvetna flickorna tar fram mobiltelefonerna ur märkesväskor. Märkesväskorna är visserligen billiga kopior. Här säljs inget annat än kopior.

Invid sätter sig mindre modemedvetna briter och beställer sin five o'clock tea med nybakat bröd och marmelad. Britterna Robert och Jane visar sig vara stamgäster.

Det är just briterna som har fortsatt att resa till Kyrenia. *"...om vi från början hade varit ärliga nog att erkänna Cyperns grekiska kynne skulle det kanske aldrig ha blivit nödvändigt att uppge ön..."* skriver Durrell, som var övertygad om att cyprioterna älskade Storbritannien. Skulle de bara ha getts möjligheten skulle de ha stannat kvar i det brittiska imperiet, tyckte han. Men 1960 halades den brittiska flaggan.

– Vi längtar hit hela tiden. Nu hittar de vi en billig resa och åkte, berättar Robert och Jane.

För mig tycks det vara ett liv av ren monoton, men paret försäkrar att de njuter av att sitta på yachtklubben, segla så smått, och umgås.

För Durrell, som till att börja med bosatte sig i Kyrenia, miste staden snabbt sin charm *"trots skönheten hos den förtrollade hamnen, de små gatorna och de muromgärdade trädgårdarna, som var rosiga av granatäpplen."*

Korsfararna lämnade efter sig tre borgar på Femfingerberget. Borgen St Hilarion ligger 732 meter över havet och användes som sommarbostad av kungarna av Cypern. Med sin märkliga utformning och sitt dramatiska läge lär den ha inspirerat Walt Disney när han ritade slottet i filmen om Snövit.

Klostret Bellapais nära Lawrence Durrells bostad är den mest imponerande gotiska monument på norra Cypern. Utsikten mot slutningen med citrusträd och havet där Turkiet blånar i fjärran är magnifik.

Pomeransen mognar i Bellapais. Det bittra och kryddiga fruktköttet är osmakligt i ett naturellt tillstånd. De rivna torkade skalen används som krydda.

Jag styr mina steg mot hamnpiren där havet fylls av färger och seglen fladdrar som fjärilar. På hamnpiren fiskar en sömning leende turkcypriot med sitt spinnspö. Han kastar vetebröd i havet, och vattnet börjar koka av fisk. Från minareten kallar en böneutropeare muslimerna till bön. Den Anglikanska kyrkan ligger nära i en sluttande gränd.

En av de många herrelösa hundarna följer mig upp mot den medeltida fästningen som troligen byggdes på 900-talet av bysantinerna för att försvara Kyrenia mot arabiska räder och förstärktes sedan av venetianerna.

Hunden går långsamt uppför kullerstensgatan, den haltar en smula. Den stannar ett par gånger och ruskar sin

bruna päls. Den nosar än till höger än till vänster. Så tar den en avstickare inåt en portgång. Då den kommer ut har den en annan hund i sällskap. I nästa ögonblick kommer en tredje till.

I fästningen finns resterna av världens äldsta seglande skepp – det cirka 2300 år gamla Kyreniaskeppet. Delar av lasten finns bevarad som amforor, kvarnstenar och mandlar.

Från Girne susar bussen upp mot de leende bergen mellan cypresser och apelsiner. Bergsbyn Bellapais ligger inbäddad i olivlundar med utsikt över Turkiet som blånar i fjärran. "...bland bergen vid foten av denna härliga kedja." köper

Kyrenia hamn domineras av det imponerande venetianska slottet som vaktat den viktiga och strategiska hamnen sedan 1500-talet. Det ursprungliga slottet byggdes troligen av bysantinerna redan på 900-talet.

Durrell sitt hus. Han lär känna byborna, observerar deras liv och beskriver livsstilen i byn färgrikt i *Bittra citroner*.

Det är som om tiden stannat i den sömniga byn. Lawrence Durrell satt på Dimitris kafé på piazzan och skrev om hur grek- och turkcyprioter gled isär. Fortfarande sitter gubbar i säckiga byxor och spelar backgammon under ett spretigt träd som kunde vara sysslöshetens träd.

Jag söker mig mot Durrells hus. Ute på den steniga gatan leker en skock småbarn. Fallna pomeranser och citroner gör gränden hal. Det branta bakomliggande berget döljer solen. Ett gammalt hus skyddat av ett enormt aprikosträd. Huset är stramt och vitt. Kring den igen-

bommade dörren stryker katterna och tornsvalorna visslar

Jag rundar ett gathörn och stannar under klostrets Bellapaix klocktorn. Ett gotiskt mästerverk från 1200-talet. "...klostrets mörka skrov låg som ett väldigt skepp för ankar..."

Inramat av en trädgård med fruktdigande citroner, rosor och blågröna cypresser. Genom gracila spetsbågar, arkader och majestätiska kryssvalv skymtar havet. Stämningen är harmonisk som namnet Bellapaix, den vackra friden.

Klostrets grandiosa läge uppenbarar sig inte helt förrän man genom en praktfull portgång, dekorerad med vapensköldar i marmor kommer in på den inre gården. Som Durrell går jag i de övergivna

Krukan från romersk tid var förvaringskärl för spannmål.

pelargångarna, ut till själva kanten av den höga klippan på vilket klostret står. Ljuset silar in genom rosettfönstret i refektoriet, jag rör vid de rosenfärgade stenarna, och stannar vid rosorna i de låga rabatterna.

Några kilometer bortom byn efter en serie av hisnande kurvor och uppförbackar reser sig den drakartade bergskedjan Pentadaktylos, vars femfingrade topp erinrar om den bysantinska hjälten Dighe-nis fingeravtryck.

Här lämnade korsfararna efter sig tre mytomspunna borgar. Buffavento, vindarnas boning en av dem. Den ointagliga Riddarborgen St Hilarion, är dramatiskt placerad med murar och torn som ver-

kar växa fram ur klippan. Det är många trappsteg och slingrande stigar att gå om man vill ta sig upp till utsiktsplatserna vid den bysantinska kyrkan. Legenden berättar att Richard Lejonhjärta höll sin smekmånad i korsriddarborgen, på den tiden då Cypern var de kristnas bas under korstågen mot Jerusalem.

På 700 meters höjd finns det redan en kylig klang i luften. På kaféterrassen med utsikt mot en fem meter hög staty av Turkiets fader **Kemal Atatürk** doftar det kända och mynta. Här träffar jag en turkcypriotisk chaufför. En medelålders man med svarta mustascher och ett lojt sätt född långt efter att Durrell lämnade ön. Han frågar varifrån jag kommer.

– Finland, säger jag.

– Terve, terve, säger han, och berättar att han heter Veli.

Jag småler lite skeptisk och han visar sitt identitetskort. Hans far var vän med en finsk FN-soldat då man på 60-talet försökte återställa freden, och den gröna linjen ritades upp. Den som i praktiken delade de två folkgrupperna.

Fast Veli betonar att ingen osämja finns mellan folken, trots att grekcyprioterna motsatte sig en återförening för några år sedan.

– Men vi ska se vad som kommer att hända när världens längsta dricksvattenledning från Turkiet hit blir färdig. Då kommer det inte längre att vara brist på vatten på norra Cypern, säger han och ber mig hälsa till Finland. ■

På slottsgården i Kyrenia slott finns kolonner från olika tidsperioder. I förgrunden en pelare med korintisk kapitäl från romartiden.

Kalabaliken i Bender

Vilka historiska händelser förtjänar att hågkommas och under vilka förtecken bör det ske? Jag minns hur man i Frankrike inför 200-årsminnet av den franska revolutionen var överens om att jubileet skulle firas. Besvärligare var att komma överens om vad det egentligen var man stod i beråd att celebrera. Att ställa giljotinen i centrum för uppmärksamheten gick ju inte.

S lutligen var man efter långvarigt parlamentärerande överens om att det var de mänskliga rättigheterna man skulle fokusera på. Och så blev det. Jag minns Paris den 14 juli 1989 där en månghövad skara deltagare från många länder taktfast marscherade till de mänskliga rättigheternas lov och pris, samt de 200 år gamla händelser man ansåg att gett startskottet till dem. Jag minns hur jag iakttog de kineser som deltog i marschen och undrade vad de tänkte om mänskliga rättigheter en dryg månad efter massakern på Himmelska fridens torg.

Likasa utgjordes vid den massiva manifestationen kring yttrandefrihet detta år, de till Paris anlända deltagarna

av en mycket blandad skara också från nationer där yttrandefrihet kanske inte spelar en så framträdande roll.

Orsaken till att jag kommit att fundera över jubileer var en kolumn i vintras där Merete Mazzarella under rubriken Kalabaliken redogjorde för ett jubileum som inte blivit av, en slutsats hon dragit efter att ha läst den norske statsvetaren Asle Tojes bok Jernburen. Toje skildrar en händelse som han förundrar sig över att inte blivit ihågkommen, nämligen 300-årsminnet av Kalabaliken i Bender (Bender ligger idag i Transnistrien). Ändå fungerade enligt Toje platsen där den enväldige monarken Karl II slagit läger under flera år som Sveriges huvudstad. Han kommer till att försummelsen kan bero på svenskarnas svaga kunskaper i

Bild från svenskarnas läger i museet i Varnitja. Kung Karl med brutet ben i förgrunden. Den turkiska fästningen i bakgrunden.

historia och eventuellt också i geografi, eftersom många förefaller glömma att Europa är mycket mer än bara EU.

Men alla svenskar är inte okunniga i historia eller obekanta med utkanterna av vår världsdel. Det är tydligt att Toje inte känner överste Pelle Mohlin, den outtröttlige vägvisaren till platser i Europa – egentligen hela vår globala värld – där märkliga saker inträffat. Tillsammans med sin vapendragare överste Einar Lyth har han i otaliga sammanhang

gett sina landsmän en chans att minnas att Europa är mer än EU. Ihärdigt bearbetar de två överstarna ”den moderna historielösheten”, som bl.a. sedan ett par generationer sopat det mesta som gäller Karl XII:s hjältedåd eller fantasieggande omdömeslösheter under mattan. Sålunda har de, vilket undgått den norske författaren, berett oss sentida efterkommande till Karl XII:s landsmän tillfälle att uppmärksamma de dramatiska händelser som utspelades för 300 år sedan,

Till vänster: Den svenska delen av det tredelade monumentet i Poltava. Tiden läker sår. De två övriga delarna hade ryska respektive ukrainska flaggan med motsvarande text på ryska och ukrainska.

Till höger: Förlösningssmonumentet i sin helhet. Det var en mäktig tillställning, men med förlösningen blev det ju senare litet si och så.

Turkisk fästning i Transnistrien i Varnitja där kalabaliken ägde rum.

och som ledde till att det svenska stormaktsväldet gick i graven.

I Poltava har vi fått bevittna hur ukrainare, ryssar och svenskar inför 300-årsminnet av slaget avtäckte ett ståtligt förlösningssmonument med texten Tiden läker sår på tre språk. Vi har varit med om att se burarna öppnas för ett stort antal fredsduvor som svävat upp mot himmelens höjd. Något i förtid, inser man i dag, i ljuset av hur relationerna mellan de inblandade parterna sedermera utvecklats.

Vi har beretts tillfälle att följa Karl XII i spåren till dagens Moldavien och Transnistrien där han för tre sekler sedan inrättade sig i hopp om att kunna locka turkarna med i kampen mot tsar Peter. I hans följe befann sig den gången Mazeppa (livfullt skildrad av såväl lord Byron som Alexandr Pusjkin). Den ukrainske hetmanen hade i Poltava sett sina drömmar om ett fritt Ukraina krossade av den ryske tsaren.

I överste Lyths regi har vi i Varnitja uppfört den ”kalabalik” som tvingade

den svenske kungen att lämna Turkiet. Vi har badat i Dnjestr, där kung Karl brukade skölja av sig dammet efter krigiska övningar. I det lilla ambitiösa museet i Bender har vi bekantat oss med hans fleråriga vistelse där, och eftersom ingenting lämnas åt slumpen i dessa sammanhang har överste Mohlin senare återvänt med en replika av en rak karolinervärja och ersatt den kroksabel lokalbefolkningen presenterat som kungens.

Den lutheranske monarkens minne i lokalmuseet kontrasterades mot baron

von Münchhausens som faktiskt just där ridit på kanonkulan. Det är svårt att föreställa sig ett mer omaka par än dessa, von Münchhausen och Karl XII. En katolsk mytoman i privatuppgörelse med sultanen i Höga Porten, hand i hand med en lutheransk renlevnadsman på korståg mot tsaren i Moskva.

”Vad våldet må skapa är vanskligt och kort” säger skalden Tegnér i dikten Det eviga. När vapenskramlet förklingat återstår att se vad som blivit bestående. Kalabaliken i Bender blev för Sveriges

Ovan: Procession vid avtäckningen av försoningsmonumentet i Poltava.

Till höger: Gemensam minnesplats vid begravningsplatsen i Bender för stupade svenska soldater.

kung en snöplig affär, men varje gång vi gläds åt kåldolmar på vårt middagsbord har vi skäl att i sända en tacksamhetens tanke till de svenska karoliner som tog både maträtten och namnet med sig hem till Sverige. Där ersattes de orientaliska vinlöven med våra nordiska kålblad och som en påminnelse om att kulturen ändå på lång sikt har en chans att avgå med segern firas i vårt grannland sedan år 2010 Karl XII:s dödsdag den 30 november som Kåldolmens dag.

Innan vårt resällskap lämnade de 300 år gamla händelserna bakom sig blir det psalmsång vid monumentet över de stupade karolinerna. Frid över jorden Herren bjöd. Då visste vi inte ännu att tsar Putin inom kort, med Münchhausens efterkommande som propagandister, på nytt skulle vända det tredje Roms korståg västerut, "skydda de utsatta, befria våra ryska ortodoxa bröder". Men den gången, där vid monumentet över de fallna svenskarna kändes det nästan som frid på jorden. ■

СОЛДАТАМ И ОФИЦЕРАМ
АРМИИ ШВЕДСКОГО
КОРОЛЯ
КАРЛА XII
ПОГИБШИМ И УМЕРШИМ
В Г. БЕНДЕРЫ В ПЕРИОД
С 1709 ПО 1711 ГОД
ДА ПРЕБУДЕТ НАД ВАМИ
РУКА БОЖЬЯ.
ПОКОЙТЕСЬ В МИРЕ!

TILL SOLDATER OCH
OFFICERARE AV CLEN
SVENSKA KONUNGEN
CARL XII'S ARME,
SOM DÖG OCH
DÖDADES I STADEN
BENDER UNDER
PERIODEN 1709-1711.

Dreyfusaffären

Platsen var Restaurang Tennstopet i Stockholm. Året 1968 och dagen Tjugondag jul. Tennstopet var stamlokal för bland annat journalister i huvudstaden och ett besök där tjugondag jul, alltså den 13 januari, var smått magisk. Vi hade krupit ut ur de familjeidylliska julfirandena, och de olika kotterierna och gängen träffades igen över ölglasen. Jag hade suttit där ett par timmar tillsammans med några kolleger och vi hade jämfört våra respektive upplevelser under den gångna långa helgen. Då inträdde i lokalen en veteran, en journalistlegend och kom fram till vårt bord; Bo E. Åkermark. Han var bland annat berömd för sin språkliga stilism. Åkermark var inte mannen som kunde komma in på en redaktion och fråga:

”Grabbar, ska vi gå och kaka lunch?”

Nej, det var allt för trivialt för honom. Istället kunde det bli:

”Skulle herrarna kunna ha godheten att beledsaga mig till lokal?”

Nu tjugondag jul 1968, satte han sig ner med orden:

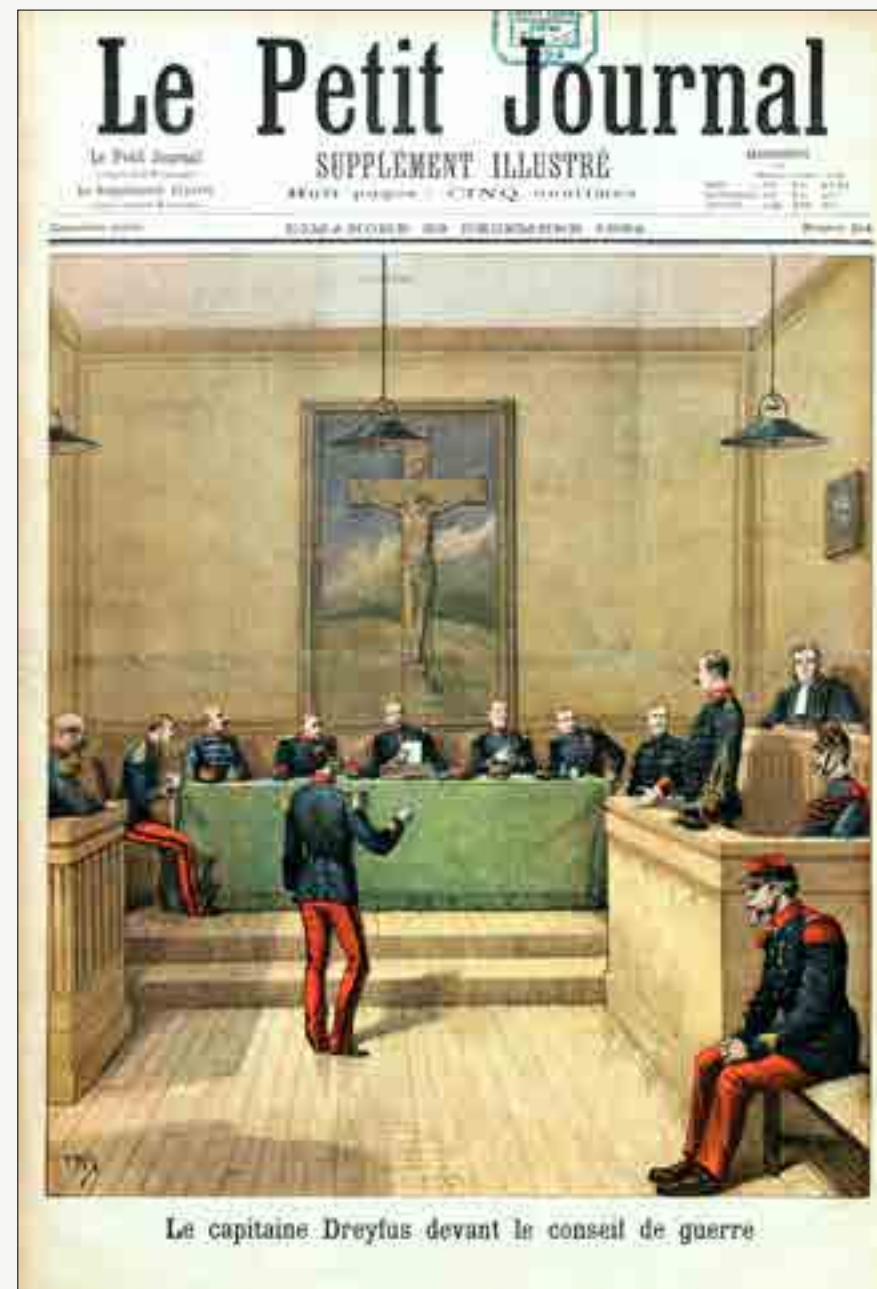
”Jaha, och här sitter herrarna högtlig-hållande minnet av salig Émile Édouard Charles Antoine Zola.”

Vi andra var alldeles oförstående och Åkermark höjde i sin tur, i spelad förvåning, på ögonbrynen sägandes:

”Men mina herrar... Det är ju idag på dagen 70 år sedan hans artikel rubricerad *J'Accuse...! Lettre au president de la république*, publicerades i Clemenceaus *L'aurore*, vilket defacto blev avstampet i den så kallade Dreyfusskandalen! Journalisthistoria... mina herrar!”

Och så började han berätta.

Det kunde inte gjorts bättre i Hollywood, för ibland överträffar verkligheten filmen. I den grådisiga januarigrýningen 1895, bildade kadetter med påskruvade bajonetter fyrkant på den franska kadettskolans gård utanför Paris. In i den fördes den avsatte och för spioneri dömd generalstabskaptenen Alfred Dreyfus. Hans epoletter och gradbeteckningar revs av och hans värja bröts itu. Sedan skickades han på livstid till straffkolonin ”Iles du Diable” - Djävulsön - utanför Franska Guyana i Sydamerika. Men

Dreyfus-affären väckte enorm uppståndelse både i och utanför Frankrike, och bevakades ivrigt av den framväxande pressen.

Dreyfus degraderas offentligt. "Förrädaren" lyder rubriken.

de inom den franska armén, som trodde att affären Dreyfus därmed var därmed var ett avslut kapitel, misstog sig grovt. Alfred Dreyfus blev det föregående sekelskiftets mest omtalade person – i alla kategorier.

Det hela hade börjat fyra år tidigare, då det franska kontraspionaget upptäckt en läcka inom sin generalstab. Man hade hos den tyske militärattachén hittat anteckningar och flera hemliga handlingar över bland annat franska truppdispositioner. Nu gällde det för kontraspionaget att få fatt på en skyldig. Och valet – ja, man kan faktiskt kalla det så – föll på Alfred Dreyfus. Han var illa omtyckt av kollegerna. Han ansågs skrytsam och alltför ambitiös. Att han därtill var förmögen – och jude – förbättrade ju inte hans position precis. Militärdomstolen framlade som ett bevis, en förteckning över vilka handlingar som överlämnats till tyskar. Den påstod domstolen var skriven med Dreyfus handstil, men man vägrade honom själv att få se förteckningen, och dömde honom alltså mot hans kategoriska nekande till livstid.

Frankrike delades under processen i två läger. Dels "nationalisterna" som bestod av konservativa, antisemiter, katoliker och inte minst militärer som ville försvara den franska arméns ära. Dels det så kallade "Dreyfus-syndikatet", som hade stöd av vänstern, med den dömdes bror Mathieu Dreyfus och senator Scheurer-Kestner i spetsen. De senare försök-

te få livstidsdomen upphävd och anklagade på hösten 1897 den före detta majoren Walsin Esterhazy, att ha författat förteckningen som domstolen ansett var skriven av Dreyfus. En medlem av generalstaben – överste Picquart – som i hemlighet gjort egna undersökningar hade kommit till samma resultat. En kommission tillsattes att utreda saken och den var klar med sitt utlåtande den 11 januari 1898; Esterhazy frikändes enhälligt.

Dreyfusanhängarna, som till stor del fanns bland de intellektuella, gav sig inte, utan menade att man genom Esterhazys frikännande ville bespara den militära myndigheterna skymfen av en ändring av domen, och på så sätt rädda den militära äran. Bara två dagar efter frikännandet slog författaren Emil Zola till. Politikern och tidningsmannen Georges Clemenceau hade startat en ny tidning - L'Aurore - i republikansk och antikyrlig anda. Hela förstasidan av tidningen den 13 januari 1898 bestod av Zolas artikel:

J'Accuse...!

LÉTRE AU PRÉSIDENT DE LA RÉPUBLIQUE

Jag Anklagar...!

BREV TILL REPUBLIKENS PRÉSIDENT

Artikeln var lidelsefullt skriven. Emil Zola anklagade hela processens handläggning, generalstabsofficerarna och deltagande regeringsmedlemmar. Sär-

skilt anklagade han förre krigsministern Mercier och generalstabschefen de Boisdreffre för olagligheter. Vidare beskyllde han krigsrätten för att ha dömt Dreyfus med hjälp av en för denne hemlig handling och att jurydomstolen på direkt order från militära myndigheter, och mot bättre vetande, frikänd Esterhazy. ”Jag vet att vi kommer att bli åtalade enligt paragraferna 30 och 31 enligt lagen av den 29 juli 1881, men det är också meningen”, skrev Zola.

Den sittande krigsministern Billot beslutade att lämna anklagelserna mot officerarna därhän, eftersom hela Dreyfusprocessen då åter måste granskas. Däremot lät han stämma Zola för förtal, på grund av hans beskyllningar mot jurydomstolens frikännande av Esterhazy. Det blev en stormig process som varade i två veckor. Såväl utanför domstolen som inne i rättssalen kom det till tumultartade uppträdanden, och nu fick Frankrike hela den bildade världens blickar på sig.

Dreyfus advokater försökte förgäves, genom att fastställa Dreyfusprocessens olika detaljer, bevisa justitiemordet mot Dreyfus och hans oskuld. Men domstolen tillät inte att frågor angående Dreyfusaffären togs upp. Däremot kunde Zola och hans advokater inte bevisa att Esterhazy frikänds på order från militären. Officerare som inkallats som vittnen vägrade säga något hänvisande till sin militära tystnadsplikt. Zola och tidningens ansvarige utgivare Perrenx

dömdes till ett års fängelse, 3 000 francs i böter – och Zola framtogs också Hederlegionen. Han flydde till London, varifrån han fortsatte sin kamp för Dreyfus på grund av att affären fortsatte att uppöra Frankrike.

Nya uppgifter kom fram och Esterhazy misstänktes nu för förfälskning och mened. Men han lyckade fly landet innan han åtalades. I nästa fas tog chefen för generalstabens kontraspionage överste Henry livet av sig, sedan han häktats och erkänt, att han förfälskat en handling som krigsministern bedyrat varit till alla delar äkta. Nu började en fruktansvärd presskampanj; även tidningar som tidigare varit emot Dreyfus, bytte sida och krävde en ny rättegång. I London dit Esterhazy flytt publicerade tidningen Daily Chronicle en intervju med honom, där han medgav att han på order från höga officerare vittnat mot Zola. Efter ytterligare avslöjande om korruption i domstolen, i delar av nationalförsamlingen och svågerpolitik i generalstaben, upphävde en civil domstol domen mot Dreyfus med motiveringen: ”...de nya fakta som kommit fram är av den art att de fastställer kaptenens totala oskuld!” Och därmed skulle väl saken vara ur världen och Dreyfus få komma hem... eller?

Ånej, så enkelt sopar man inte undan en militärdomstols dom. Med fem röster mot två och till hela världens häpnad förklarade man Dreyfus skyldig till förräderi. Men nu under förmildrande

Som illa omtyckt, tillbakadragen (och jude) var franske armékaptenen Alfred Dreyfus en lämplig syndabock, och han dömdes för spioneri för Tysklands räkning till livstids förvisning till Djävulsön.

”Ånej, så enkelt sopar man inte undan en militärdomstols dom. Med fem röster mot två och till hela världens häpnad förklarade man Dreyfus skyldig till förräderi.

omständigheter och ändrade hans dom till tio års fängelse! Det var en dom som regeringen varken ville eller vågade låta gå i verkställighet, utan man benådade Dreyfus omedelbart. Föra att få slut på det hela antogs också en amnestilag, där alla inblandade gick fria för all rättslig påföljd. Då agerade den hemkomne Dreyfus själv och krävde ny rättegång. Domen mot honom stod ju fast. Han var visserligen benådad; men inte frikänd! En ny kommission tillsattes och en civil överdomstol upphävde domen. Man menade att den kommit till av misstag och genom uppenbara falska vittnesmål.

Förteckningen som två gånger använts mot Dreyfus, förklarades nu vara skriven av Esterhazy, men denne slapp åtal tack vare den nya amnestilagen. Kapten Dreyfus befordrades till major, utnämndes till riddare av Hederslegionen och rehabiliterades under högtidliga former inför trupp på samma plats, där han drygt elva år tidigare förnedrats, degraderats och avsatts.

Zola, däremot, fick inte uppleva den triumfen. Han hade fyra år tidigare avlidit av kolosförgiftning. Mördad eftersom några av hans fiender (och de var som sagt många) täppt till skorstenen till hans kamin. Han återfick postumt Hederslegionen, hans stoft överfördes, även det under högtidliga former, till Panthéon i Paris; det väldiga gravtemplet på västra Seinestrandens högsta punkt vars front

bär devisen "Aux grands hommes la patrie reconnaissante" (Det tacksamma fäderneslandet åt sina stora män). Författarkollegan Anatole France höll ett grandios tal och menade att Zola var: "...ett bistert ögonblick av mänskligt samvete". Där ligger Zola nu tillsammans med bland andra Voltaire, Marat och Victor Hugo. Vid överförandet av Émile Zolas stoft till Panthéon utsattes Dreyfus för ett attentat av en antisemitisk journalist och sårades lätt.

Nu kunde man lugnt leva vidare då man skrubbat bort de fula fläckarna från hela nationens samvete. Dreyfus verkade i armén under hela första världskriget, men levde därefter att tillbakadraget liv. Åker du en vacker dag till Franska Guyana, skall du absolut ta en turistbåt till Djävulsön, där man bland annat visar den bänk där öns mest berömde fänge brukade sitta i kvällningen och se ut över havet.

En annan rättsskandal mellan den franska militären och en förmodad spion, slutade inte lika lyckligt och den här gången var den misstänkta en kvinna. Hon var dansartist, en ganska så mediker sådan, och hette Margaretha Zelle, men till historien har hon gått under sitt artistnamn Mata Hari. Dit hade hon aldrig hamnat om hon inte under Första världskriget påstås ha varit spion åt tyskarna i Paris. Men det är, som Kipling brukade säga, "another story" - en helt annan historia. ■

Den förfälskade förteckningen som fungerade som "bevis" då Dreyfus dömdes. Denna bild är ett fotografi från 1894, originalet försvann 1940.

Marianne Alopaeus

* 9.10.1918

† 10.11.2014

Marianne Alopaeus (f. Rosenbröijer) debuterade vid 27 års ålder med äktenskapsromanen *Uppbrott*, som fick ett entusiastiskt kritikermottagande. Utan att riktigt förstå vad hon gav sig in på hade den unga tvåbarnsmamman gett sig skrivandet i våld.

Uppbrott följdes av romanerna *Dröm utan slut* (1950), *Utanför* (1953) och *Avsked i augusti* (1959), starka kvinnoskildringar med dotterns och hustruns uppror mot det borgerliga patriarkatet som fortlöpande tema.

Den stora romanen *Mörkrets kärna* (1965) blev Marianne Alopaeus definitiva genombrott också i det finskspråkiga Finland och i Sverige. Här är den kvinnliga huvudpersonens protest både personligt och samhällspolitiskt betingad.

Mirjam i *Mörkrets kärna* har lämnat det småskurna hemlandet bakom sig för att leva ett fritt liv i Paris. Romanen utspelar sig 1962 då Algeriet-kriget lider mot sitt slut. Mirjam söker sitt umgänge i radikala vänsterkretsar och sympatiserar med den algeriska frihetskampen. Av sina finlandssvenska landsmän ses hon som klassförrädare och kosmopolitisk bohem, i den franska miljön är hon nordiskt okvinnlig och alltför självständig.

Med Mirjam skapade Marianne Alopaeus en unik och samtidigt tidstypisk kvinnogestalt. Hon gav uttryck för sextiotalets vänsterradikalism och föregrep sjuttio-talsfeminismen, men framför allt gällde hennes samhällskritik antisemitismen som den yttrat sig i Europas historia under en stor del av 1900-talet. Antisemitismen är *mörkrets kärna*, en uråldrig ondskas baserad på "skräck, oupplysning, själsblindhet".

Mörkrets kärna blev en kultbok för generationer framåt. Den blev också Marianne Alopaeus sista roman. 1971 utkom hon med den fritt hållna självbiografen *Betraktelser kring en gräns*, den av sina böcker som hon senare kände mest som sin egen.

Hennes utgångspunkt, själslandskapet kring Finlands östgräns, är mer än aktuell i dag. Hon ser tillbaka på en ångestfylld uppväxt, litterära inspirationskällor och ett mödosamt liv som romanförfattare. ”Åldrig mera en roman!”, utbrister hon. Hon avslutade mycket riktigt sitt författarskap som essäist och debattör.

Hon gifte sig 1974 med författaren Jan Gehlin och flyttade till Sverige. Det som hon tidigare sett som ett föregångsland såg hon nu med nya ögon. Hennes kritik av det nya hemlandet kom med debattboken *Drabbad av Sverige* (1983). 70-talets Sverige präglades enligt Alopaeus av förmyndarmentalitet, självgodhet och angivaranda. Hon tvekade inte att skriva detta i klartext. Diskussionen om *Drabbad av Sverige* och den svenska välfärdsstaten gav genljus i hela Norden. Att hennes inställning till Sverige i grunden var positiv var något som gick många debattörer förbi.

– I dag tycker jag mycket är annorlunda, men jag vet inte om det är jag eller Sverige som här förändrats, medgav Alopaeus när jag 1998 intervjuade henne i hennes vackra våning på Kungsholmen i Stockholm.

Efter fyra decennier i Sverige avled hon på Eira sjukhus i Helsingfors. Hon hade en knapp vecka före det på egen begäran flyttats ”hem” till Finland.

Marianne Alopaeus sörjs närmast av dottern Simone Alopaeus-Aminoff och av barnbarn och barnbarnsbarn.

Tuva Korsström

Dorthy Aminoff

* 1915

† 2014

Konsthandelns Grand Old Lady, seglaren och kulturpersonligheten och friherrinnan Dorthy Aminoff avled den 14 september 2014 i en ålder av 99 år.

Dorthy berättade ofta, att trots att hon fått leva ett exceptionellt och långt liv, var hon ändå mest stolt över sina två söner Jan och Paul och den stora skaran barnbarn och barnbarnsbarn som fanns omkring henne.

Dorthy följde in i det sista med dagsaktuella händelser inom politiken, ekonomin, konstbranchen och sporten. Hon debatterade frågorna livligt och hade också en insyn och en erfarenhet, som få har. Hennes vuxna liv var ordagrant färgat och präglat av konsthandel, kultur och familjeliv. Fritidsintressen som följde med hela livet var segling, tennis, musik och teater. Hon var fenomenal på att skriva verser på rim och tyckte om att knepa och knopa dekorationer och gåvor.

I över 95-års åldern agerade hon ännu barnvakt för barnbarnsbarn, seglade i Medelhavet och hade mycket socialt umgänge med familj, släkt och vänner. Hon ordnade ofta middagar, gick själv på uppköp och missade inte en enda tennis Grand Slam på Eurosport. Dorthy tyckte, att hon höll sig alert med att umgås med ”ungdomar”.

Dorthys liv fick en dramatisk vändning året 1918, då hennes far Walter Lucander sköts ihjäl av de röda, på den egna gården i Norrmark. Dorthys mor, operasångaren Margit Lucander, gifte om sig år 1919, med forstmästare Henry Hackman. Barndomen och ungdomen tillbringade Dorthy i Viborg. Vintertid

bodde familjen i centrum av staden och sommarhalvåret på gården Lyykylä, en bit utanför Viborg. De fanns hundar och hästar i familjen och en tennisplan som brukades flitigt.

Dorthy bodde en tid på internat i Sverige och studerade i Tyskland. Hon examinerades året 1942, som musiklärare från Sibelius-Akademien, under hennes studietid bytte Helsingfors konservatorium nämligen namnet. Trots att hon behärskade fem språk och hade en yrkesexamen, visste hon inte riktigt vad hon skulle sysselsätta sig med. Lika ovetande var hon om att, en liten anställningsannons skulle förändra allt i hennes liv. Hon började arbeta för galleristen Ivar Hörhammer med att skriva och redigera hans memoarer.

Galerie Hörhammer (grundat 1918) var samtidens mest värderade konsthandel som redan i begynnelsen ställde ut konstverk av stora namn som Axel Gallen-Kallela, Albert Edelfelt (post mortem), Magnus Enckell, Eero Järnefelt, Helene Schjerfbeck och Victor Westerholm. I det praktiska arbetet med att driva galleriet uppstod en romans. Dorthy och Ivar gifte sig först, efter kriget, hösten 1944 och hon blev hans fjärde fru.

I det lyckliga äktenskapet satte Dorthy mest värde på, att varje morgon få dricka te och äta frukost med Ivar. Av Ivar lärde sig Dorthy handgripligen mycket om konst, att värdera konst och arbeta med konstnärer. Tillsammans besökte de konstnärer och köpte kontant upp verk till galleriet. Konstnärer som Verner Thomé, Lennart Segerstråle, Vilho Sjöström och Väinö Blomstedt hade nära relationer till galleriet och ägarna.

Ivar Hörhammer avled plötsligt år 1953. Dorthy blev ensam med att ta hand om Galerie Hörhammer och barnen. Det var väldigt tufft för Dorthy med långa arbetsdagar och sex dagars arbetsvecka eftersom galleriverksamhet förutsätter att det är öppet för allmänheten under veckoslutet. Trots hemhjälp kändes det svårt för henne att lämna pojkarna, för att gå på jobb. Hon jobbade trots allt, målmedvetet och hårt samt hade näsa för affärer. Dorthy köpte på in stora samlingar konst av Pekka Halonens, Berndt Lindholms och Woldemar Toppelius arvingar. Galerie Hörhammer var framgångsrikt.

Året 1959 gifte Dorthy om sig med friherre Eugen Aminoff.

Försäljningsutställningarna "Gammalt och Nytt" samt "Stora konstnärers små arbeten" blev legendariska på 1960-1980-talet. Legendarisk blev också friherrinnan Aminoff, som med skarp blick, målmedvetet tog hand om sina kunder. Vissa kunder upplevde henne som något skrämmande.

Konsthandeln förändrades i Finland omkring 1980, då auktionerna kom till Finland. Dorthy, som hade blivit änka året 1978, fortsatte jobba på Galerie Hörhammer, då yngre sonen Paul tog över verksamheten och startade ett auktionshus. Hon kunde inte tänka sig att avstå från sin livsstil med konst och konsthandel, så hon skrev och översatte konst- och konstnärstexter till katalogerna, läste korrektur och vårdade språkbruket inom företaget. Dessutom var hon en stor tillgång för yngre medarbetare, som mycket handgripligen fick lära sig mycket om konst- och konsthandel av henne.

Dorthy Aminoffs stora kärlek var också segling. Hon seglade till över 90-års ålder med Laurin-kostern s/y Galatea i den finska och svenska skärgården. Ivar Hörhammer lärde henne konsten att segla redan på 1940-talet, då de tillsammans med familjen seglade först med en hajbåt L88 och sedan med en A-båt med namnet Gysingen, i den östnyländska skärgården. Efter Ivars bortgång fortsatte Dorthy, att segla med familjen och gästar ombord. Hon tillhörde NJK, Sjöbjörnarna och Wiborgsläns segelförening. I början av 1960-talet planerade Dorthy och Eugen en segelbåt som motsvarade tidens krav för långfärdssegling. Så blev s/y Galatea till. Hon byggdes i mahogny på Wilenus båtvarv i Borgå enligt ritningar av legendariske konstruktören Arvid Laurin. Familjen gjorde många långfärdsseglatser. Då sönerna skaffade sina egna båtar fortsatte Dorthy sina seglatser med familj, släkt, vänner och gästar ombord.

Jag hade den stora äran att få vara nära vän med Dorthy och en av gästarna ombord på Galatea. Det hela började med anställning på Galerie Hörhammer i slutet av 1980-talet, då min väninna råkade ut för en olycka och måste snabbt skaffa en ersättare. Mitt i allt hittade jag mig själv arbetande med Dorthy och det visade sig vara väldigt givande, intressant och roligt. Inte visste jag heller då, att den anställningen på Galerie Hörhammer skulle förändra mitt liv och bli yrket i framtiden. Samma sommar frågade Dorthy, om jag kunde tänka mig att komma med på en långfärdsseglat. Mönstrade ombord som gäst på Galatea för ett par veckor och gjorde det sedan varje sommar fram till året 2005. Ombord inmundigades alltid ankardrinken, en dry martini. Antalet oliver berodde på hur dagens seglat varit. Detta kallades för "olivreglementet" en oliv fick man om seglaten varit dålig. Tre oliver ingick om seglaten varit solig och skön. Vid det vackert dukade middagsbordet sjöng vi snapsvisor och varje dag hade kap-

tenen rimmat en snapsvisa om dagens händelser ombord. De många och långa diskussionerna som följde middagarna kunde pågå i timmar och handlade om allt mellan himmel och jord. Skärgården och naturens spektakel var en outsinlig inspiration för Dorthy. Mycket pedagogiskt och väl fostrade hon gastarna att lära sig se dessa naturfenomen, men också känna igen vilken av våra konstnärer skulle ha just målat en tavla på det i den andan.

Den vackra mahognybåten med en kvinnlig kapten väckte mycket uppseende i hamnarna. I en hamn i svenska skärgården i slutet av 1990-talet, lade sig en tysk båt sida till Galatea p.g.a. dåligt väder. Den tyska kaptenen blev så häpen över den kvinnliga kaptenen som pratade flytande tyska, att han utnämnde henne omedelbart till "Frau Amiral".

Maria Ekman-Kolari

Christina Andersson

✧ 22.4.1936 i Helsingfors

† 19.7.2014 i Sjundea

Under en av sommarens vackraste dagar fick vi budet att Christina Andersson, vår vän och kollega, gått bort. I dödsannonsen citerades Kjell Westö: "Det är märkligt vilka avtryck människor lämnar. Och att tomrum kan väga så mycket."

Tyngst är tomrummet i storfamiljen, där Christina fanns till för sin make Leo, för sina döttrar med familjer, för sina syskon, för många vänner.

Christinas insats i utvecklingen av vårt skolväsende, bl.a. under det turbulenta 1970-talet då grundskolan kom till huvudstadsregionen, belönades med titeln bildningsråd.

Efter sin studentexamen från Läroverket för gossar och flickor studerade Christina finska och blev lärare i Svenska Flicklyceet. Där blev hon också rektor år 1970. Då hade hon varit gift sedan år 1960 med juristen Leo Andersson och fått döttrarna Helena och Laila.

Skolreformen medförde många förändringar i Helsingfors skolväsen och ett första steg var sammanslagningen av Svenska flicklyceet och Svenska normallyceum. I det skedet valde Christina ett nytt steg i sin yrkeskarriär och blev överinspektör på Skolstyrelsen. Där ansvarade hon bl.a. för fortbildningsfrågor, särskilt utbildning av rektorer, både på finska och svenska. Från den tiden finns ett talande omdöme om hennes arbetssätt: "On se lujatahtoinen, se Christina!" För att leda andra behöver man veta vad man vill och vart man är på väg, Hon

hade en stark vilja, Christina, men också förmåga att samarbeta, till exempel i rektors- och lärarförbunden.

Christinas väg fortsatte inom skolförvaltningen, och nästa uppdrag kom i Esbo stad, där hon blev skoldirektör år 1985. Det var en tid av nytänkande med bland annat ett omfattande läroplansarbete i samråd med Grankulla och Helsingfors. År 1986 behövdes sedan en ny chef för enheten för svensk utbildning vid Länsstyrelsen i Nylands län och nya utmaningar inom utbildningssektorn följde, fram till pensioneringen år 1998. År 1999 tilldelades Christina Andersson Folktingets förtjänstmedalj.

Christina hann med mycket utanför sin officiella arbetstid. Hon var aktiv som förtroendevald i direktioner och skolnämnder både i Helsingfors och i Sjundeå. I mer än 25 år var hon ordförande i styrelsen för Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, vars syfte är att stödja barn och unga. I Sjundeå var hon också aktiv Martha.

Redan under skoltiden var Christina intresserad av sport och scouting – intressen som följde henne genom livet. I CIF (senare SFI) blev hon vice ordförande. Via barnbarnen följde hon med handboll och friidrott och intresserade sig för både Sjundeå Cup och Stafettkarnevalen.

Familjen och Rånäs blev efter hand allt viktigare för Christina. Trädgården bjöd på kreativt arbete, precis som hennes handarbetshobby. ”Lollo” både broderade och stickade. Läsning, inte minst av detektivromaner, gav välkommen avkoppling.

Christina Andersson var en färgstark person, en stark kvinna i en arbetsmiljö som ofta dominerades av män. Hon var rättfram och ärlig, målmedveten men med båda fötterna på jorden. Hon hade en i grunden positiv livsinställning och en underfundig humor.

För oss var Christina en vän, en mentor i arbetet och en inspirerande ledargestalt. Vi är tacksamma och glada att minnas henne.

Marianne Lindberg
Chris Nyström

Brita Cavonius

✧ 21.10.1916

† 1.5.2014

Brita Sofia Cavonius avled på Leschehemmet den 1 maj 2014. Hon föddes i Porkkala, Kyrkslätt den 21 oktober 1916, och blev således 97 år.

Brita Cavonius, född Strömstén, gick i sina föräldrars fotspår och blev folkskollärare. Efter skolgång i Grankulla samskola skrevs hon in vid Ekenäs seminarium 1934 och avlade sin examen 1937. Sin första tjänst fick hon i Karhula svenska småskola 1937. Hon återvände till Helsingfors 1939 och efter flera lärarvikariat i Kyrkslätt och Helsingfors, fick hon 1944 en ordinarie tjänst i Vasa och från hösten 1946 ordinarie anställning vid Helsingfors svenska folkskolor. Hon avslutade sin lärargärning vid Munksnäs folkskola (numera Munksnäs lågstadieskola som är en del av Hoplaxskolan) i Helsingfors, där hon tjänstgjorde som en synnerligen uppskattad föreståndare 1957–71.

Hon gifte sig 1965 med professor Gösta Cavonius. Han var ordförande, senare hedersordförande, för SFV, och både tillsammans med honom och efter hans död var Brita en välsedd gäst på Svenska folkskolans vännar, som utsåg henne till sin hedersmedlem år 2007. Inom Svenska folkskolans vännar grundade hon två fonder: en i sitt eget namn och en till minnet av sin mor Vivi Strömstén.

Vid det andra världskrigets utbrott i början av september 1939 skrev Brita in sig som medlem av den kvinnliga försvarsrörelsen Lotta Svärd. I lottauniform stod hon i ett luftbevakningstorn på Obbnäs udde vid Finlands sydkust med uppgift att vidarebefordra telefonrapporter till Sveaborg om bombplanens rörelser. Hösten 1941 lämnade hon lottaarbetet för gott och övergick till sitt arbete som lärare.

Emellertid måste skolorna i Helsingfors stängas 1944 pga kriget. När hennes lärarkollega Margit Cavonius ringde upp henne för att fråga om hon ville följa med till Sverige för att i Skåne sätta i stånd ett hem för finska barn, svarade Brita genast ja. De tog hand om fjorton pojkar, de flesta i 9–11 års åldern och från Karelen, tills det hade hittats fosterföräldrar för dem. Man kan tycka att det här bara är en episod i Brita Cavonius händelserika och yrkesaktiva liv, men det var händelser som hon ständigt återkom till i våra samtal. Det var också under vistelsen i Skåne som budet om att Porkala måste överlätas till Sovjetunionen och evakueras på tio dagar nådde henne. Hon fick en ersättare och for genast hem för att hjälpa till med evakueringen.

Brita Cavonius var också författare. Hon gav ut omkring tio böcker, bland dem *Samtal med Erica*. I Mitt minnesalbum berättar hon om sitt liv fram till 1956 och särskilt livfullt beskriver hon glädjen den dag hennes far 1955 per telefon meddelade henne att ”vi får Porkala tillbaka”.

Tillsammans med Gösta Cavonius, och senare också Solveig von Schoultz, gav hon ut läromedlet *Vår Läsebok*, en bok anpassad för varje årskurs. De utkom i många volymer. För *Min arbetsbok*, med arbetsuppgifter till *Vår läsebok*, var Brita ensamförfattare. Skolan, pedagogik och utbildning var på många sätt hennes liv, och hon spelade en stor roll i lärarnas organisationssträvanden. Hon var redaktionssekreterare för Finlands svenska folkskolläraryrkesförbunds organ *Tidskrift för folkskolan* 1948–65. Som maka till Skolestyrelsens generaldirektör var Brita värdinna vid många middagar och makarna Cavonius hade ett gästfritt hem. Liksom sin mor hade Brita ett socialt sinnelag. Sina närmaste vänner fann hon bland lärarkolleger.

Genom giftermålet med Gösta Cavonius fick Brita tre bonusbarn och elva bonusbarnbarn som hon generöst tog in i sitt liv. Jag tänker att det inte kan ha varit alldeles lätt att i ett slag bli både mor och mormor/farmor. Hon tog dock rollen med stort allvar.

Ända in i det sista var Brita mycket intresserad av litteratur. Trots bekymmer med sina ögon, läste hon böcker i olika genrer, både nyutkommen och äldre litteratur. Det var en glädje att diskutera litteratur med henne.

Brita Cavonius levde sitt långa liv fullt ut. På valborgsmässoaftonen umgicks hon med invånarna på Leschehemmet. På morgonen den 1 maj hade hon lämnat jordelivet.

Hedvig Stenman

Caj Ehrstedt

* 13. 11. 1937 i Kimito

† 8.2. 2015 i Ekenäs

I hela Svenskfinland är Caj Ehrstedt känd som bondsonen från Kimito som blev operasångare. Han gjorde många konsertturnéer runt om i landet och skaffade sig en grundmurad popularitet. Många minns med speciell värme den sista stora turnén där han presenterade Lina Sandells psalmer. Han stod i kyrkgången, nära sin publik, och berättade om Lina Sandells liv. Innerligt sjöng han hennes psalmer och han inbjöd publiken att sjunga med. Då märktes det tydligt att folkskolläraren och folkbildaren samsades väl med operasångaren.

Det var folkskollärare Kimitopojken först tänkte bli. Sångpedagogen Georg Tarvos vid Nykarleby seminarium upptäckte att den unga seminaristen hade en fin lyrisk tenorstämma.

Lektor Rafael Ahlbäck fostrade honom till kvartettsångare och lät honom dirigera seminariekören. Så öppnades dörren till musikens värld för Caj och hans ambitioner växte. Han sökte lärartjänst i Kyrklätt och började samtidigt ta sånglektioner av Antti Koskinen i Helsingfors. 1964 debuterade han som Rodolpho i *La Bohème* på Nationaloperan. Sin debutkonsert gav han i Helsingfors 1966.

Med den djärvhet och målmedvetenhet som var så utmärkande för Caj begav han sig till Milano och Wien för att studera solosång.

Mellan åren 1967 och 1972 var Caj tenorsolist vid Stockholmsoperan. 1972 flyttade familjen Ehrstedt till Oslo, där Caj engagerats som tenorsolist vid den Norske Opera. Han verkade också som lärare i sång vid Statens Teaterskole i Oslo.

Caj har även skapat sig ett namn som kördirigent. När han började sin lärargärning i Kyrkslätt tyckte han att det fanns en social beställning på en manskör i bygden, kulturlivet hade ännu inte riktigt tagit fart efter Porkalaparentesen. Med outtröttlig energi ringde han runt för att övertala tänkbara sångare att ansluta sig – och så grundades Kyrksläatts Manskör 1962. När Caj övergav katedern för tiljorna fortsatte han att stödja kören genom att uppträda som soloist vid körens 20-, 25-, 30- och 40-årsjubileumskonserter.

I Ekenäs ledde han en tonbildningskurs vid medborgarinstitutet 1991 – 92. Så lades grunden för en helt ny blandad kör som fick namnet Cajorna och ledades av Caj i ett decennium. Cajorna gav regelbundet konserter, gjorde turnéer också utomlands, spelade in två cd-skivor och medverkade i några TV-program.

1994 startade Caj Soldatkören vid Nylands brigad, en verksamhet som han ledde fram till år 2002. En av höjdpunkterna var nog uppträdandet för kung Carl XVI Gustaf i augusti 1996.

I september 2002 mottog Caj ett nödrop från Ekenäs Manskör, som saknade dirigent. Caj tog sig an utmaningen att väcka nytt liv i den tynande kören och redan hösten 2003 gav kören en bejublad konsert kring vildmarkspoeten Dan Anderssons visor. Bellmanskonserten i Ekenäs bollhall 2005 samlade en publik på 1 200 personer. Hösten 2007 då Caj fyllde 70 år slutade han som kördirigent och tog istället fram sitt dragspel.

Som konstnär gav Caj alltid sitt yttersta. När det gällde musiken och sångarkarriären var han perfektionist. Han kunde inte göra någonting halvdant. Kanske det var det självutgivande konstnärskapet som gjorde honom till en så unik vän. Han var van att bjuda på sig själv. Det gjorde han också som vän. Under alla åren i Oslo höll han kontakten med vännerna hemma i Finland vid liv.

När han som pensionär slog sig ner i Ekenäs samlade han de gamla vännerna omkring sig. Han hade en märklig förmåga att få vännerna från seminarietiden och från läraråren i Kyrkslätt att uppleva sig som utvalda och nära hans hjärta. Hans blick var rak och stadig, han fick dem han talade med att känna sig sedda. Gärna delade han ut sina bamsekramar. En gång blev han så entusiastisk att han kramade av ett revben på vännen Östen. Hans stadiga handslag kunde ändå vara ömsint. Aldrig gjorde han mina artroshänder illa.

Det förekom mycket skämt och skoj i umgänget, ofta och hjärtligt skrattade vi. Vi talade om allt som hör livet till, både ljuset och skuggorna. Vi kände

oss glada och vitaliserade efter en stunds god samvaro. Kroppen mådde också väl för Caj var en gudabenådad kock. Oförglömliga blev måltiderna i sommarököket, Caj's "Ristorante del Mare", i Kimito.

Cajs stora varma hjärta hade alltid rum för nya vänner. Han rotade sig i Ekenäs och var i många sammanhang en centralgestalt. Som musiker och dirigent var han en effektiv marknadsförare, men han kombinerade denna effektivitet med ett stort mått av ödmjukhet. Därför var det lätt att komma honom nära.

Caj lämnade ingenting oavslutat eller i oordning efter sig. Han såg till att allting var i perfekt skick i den älskade sommarstugan vid Träsköfjärden. Han gick igenom hela sitt digra musikarkiv. Inte ett notblad, inte ett konsertprogram, inte en inspelning befinner sig på fel plats.

Caj var ett makalöst energiknippe, han strålade av hälsa och han var stark som en björn. Så minns vi honom, vi, hans otaliga vänner. Men jag minns också det sista mötet, en dryg vecka innan han dog. Då hade en svår sjukdom med skrämmande snabbt förlopp förött hans krafter, men hans inre kärna var frisk. Hans värme, hans kärlek och hans själsliga styrka var obruten. Humorn glödde djupt inne i hans trötta blick.

Värdigt och med stilla ödmjukhet mötte han döden. Han väntade tills alla tre söner hann hem. Med hustrun Eva och sönerna Peter, Björn och Christoffer runt sitt viloläger, omsluten av den familjegemenskap som betydde mer än någonting annat för honom, kunde han ta farväl av ett rikt och meningsfyllt liv. Sakta avtonade musiken omkring honom.

Ända sedan jag nåddes av budet att Caj har gått genom den osynliga dörren har Erik Gustaf Geijers vackra dikt tonat i mitt hjärta. Caj brukade sjunga den. Kanske det nu är hans sätt att säga farväl?

*Tanke vars strider blott natten ser
Toner, hos Eder om vila den ber
Hjärta, som lider
Som lider av dagens gny
Toner till Eder
Till er vill det fly*

Tove Fagerholm

Edvin Franzén

* 25.6.1918 i Övermark

† 22.12.2014 i Helsingfors

Den 22 december 2014 avled pensionerade folkskolföreståndaren Edvin Franzén på Haartmanska sjukhuset i Mejlans av infektion och hjärtinfarkt, 96 år gammal. Vid det laget hade han bott dryga tre år på Blomsterfondens åldringshem i Kottby.

Edvin föddes i Övermark 25.6.1918, som den yngsta i barnaskaran av fyra bröder och en syster. Modern Vendla avled i lunginflammation på hösten samma år, vilket ledde till att minstingen Edvin fick växa upp hos "mammoas", dvs. morfar och mormor. Till den gården hörde

också fem mostrar och två morbröder, så Edvin fick ha gott om sällskap och omsorg, vilket han själv med tacksamhet konstaterat. Efter konfirmationen kallades Edvin tillbaka till fadersgården där hans arbetsinsats behövdes.

Fadern Johan hade bestämt att ett av barnen skulle bli lärare. När ingen annan ville föll lotten på den yngsta. Själv skulle Edvin gärna antingen ha blivit bonde eller gått den akademiska banan. Snäll och villig som han alltid varit (skriftligen skildrat bland annat i officersskolans kurspublikation UK 56) begav han sig i alla fall till seminariet i Nykarleby. Det blev uppskov från militären, men när vinterkriget kom fick han lov att åka direkt till fronten i början av januari 1940. Tack vare skyddskåren saknade han inte militära färdigheter. I mars sårades han, inte långt före fredsslutet. Under det korta fredsuppehållet erhöll han sin folkskollärarexamen 1941. I fortsättningskriget kallades han till den halvårslånga officersutbildningen i Niinisalo, där Mannerheim 1943 höll

tal till de utdimitterade aspiranterna som direkt fick bege sig ut i striderna. Som chef för sin maskingevärspluton deltog Edvin bland annat i den viktiga avvärjningsstriden vid Tienhaara. Ännu i början av 1950-talet kallades han till reservövning på Replot och blev småningom premiärlöjtnant.

En och annan har avslöjat hur den unga rödlockiga charmören Edvin drog flickorna till sig. Verkligt allvar blev det i alla fall när Enly Yrjans från Yttermark kom in i bilden och de brevväxlade flitigt under kriget. Hösten 1944 förlovade de sig, varefter den anspråkslösa vigseln ägde rum den 1 april 1945. Edvin hade hunnit tjänstgöra ett läsår vid enlärsarkolan i Bodbacka, men valde som nygift att istället träda in i bankvärlden. Den hade han kännedom om dels genom fadern som hade grundat två banker i Övermark, dels genom egna studier i ekonomiska ämnen. På det sättet kom det unga paret att flytta till Kristinestad, där Edvin tjänstgjorde som direktör för sparbanken 1945–54. Under den tiden var han livligt engagerad i olika förtroendeuppdrag, bland annat som ordförande för kyrkoförvaltningsnämnden, där han 1948 hade att se till att nytillträdde kyrkoherden A.G. Stjernberg fick vad som behövdes i prästgården. Ett annat uppdrag var sekreterarskapet i stadens hälsovårdsnämnd samt bitjänsten som bibliotekarie för stadens bibliotek, vilket dåför tiden höll öppet vissa kvällar i veckan.

I Kristinestad föddes barnen Allan 1946 och Vivan 1950 (d. 2004). Trivselen i staden ökade genom anskaffningen av sommarvillan 1950. Tack vare de rejält tilltagna villavistelserna ända till dags dato har undertecknad son bevarat känslan som österbottning. Ifråga om familjelivet hos Edvin kan konstateras att han som fostrare till följd av sitt snälla temperament i regel var en generös liberal. Istället blev det Enly som i egenskap av hemmafru fick stå för de bestämda tagen.

Som barn hade Edvin att springa i vall med bondgårdens kor och det gav honom en ypperlig kondition som idrottare. Hans paradsträckor i tävlingssammanhang blev 1500 och 3000 meter. Alltjämt står hans 3000 meters klubbrekord 9.03 kvar i rullorna, oslaget i Övermarks idrottsförening IK Kamp. Efter att sommarstugan kom in i bilden byttes tävlingsidrotten definitivt ut mot vedhuggning och vägarbete.

Från bankvärlden återgick Edvin till lärarkallet som lärare vid Kråkö skola i Borgå landskommun 1954–56. För barnen blev den flytten extra fröjdefull, att få byta ut myllrande stadsliv mot skog och strand. Tiden på Kråkö blev emellertid kort. Med tanke på barnens kommande skolgång i läroverk valde Edvin att

söka tjänst inom skolväsendet i Esbo. Där blev det först Lagstads skola 1956–63 och därefter föreståndarskapet vid Alberga skola 1963–77, varefter Edvin erhöll pension innan grundskolan infördes.

Under tiden i Esbo blev det inte så många förtroendeuppdrag, undantaget ordförandeskapet några år i den lokala lärarföreningen. Istället ägnade sig Edvin flitigt åt studier, både teoretiska och praktiska, som stödde undervisningsarbetet. Det mesta skedde av pur intresse, vare sig det gällde svetsning eller pedagogisk forskning. Småningom tog han i alla fall hum.kand-examen, strax före pensioneringen. I skolarbetet nöjde sig Edvin inte med enbart lektioner utan höll olika extra kurser och klubbar. Från en slöjdkurs på Nääs i Sverige sommaren 1957 erhöll han betyg som modellplansinstruktör, vilket ledde till insatser som gav pojarna kring Lagstad en inte så liten tillfredsställelse. En klimaxpunkt blev den magnifika höjdstarten med glidplanet Gladan, ett plan som Edvin själv byggt och fört med sig i en stor fanérlåda från Nääs.

I lärarsysslan var det viktigt att ha hjärta och ögon för elevernas väl i olika avseenden. En och annan gång har Edvin återkommit till en episod när han som seminarist ett tag höll folkskola i Pörtom. På slöjdtimmen uppsnappade han en del elevers pratande om hur de på hemvägen tänkte ”baad opp” (ge stryk åt) en viss Erik (Dahla). Obemärkt tog läraren Edvin samma väg och det tilltänkta offret räddades från antagonisterna som låg på lur i diket.

Som exempel på Edvins aktiva grepp på livet kan även nämnas hans somrar som bankfunktionär i Sverige: Ronneby 1947, Ulricehamn 1951 och 1955. Bland syskonen var han yngst, men likväl den första som tog körkort (med lastbil). Kortet kom att behövas först långt senare, för Sverige-mopeden 1955 och när familjens VW-bubbla inköptes 1972. Ännu som 85-åring utförde Edvin bildäcksbytena själv.

Edvin hade en ovanligt positiv livssyn. Han ville inte uppehålla sig länge vid sorgerna i livet, utan till och med när han berättade om kriget var det ofta olika humoristiska sidor som han valde att lyfta fram. När han måste tala offentligt kunde det bli styvt och man märkte att han inte riktigt gillade sådana uppgifter. Däremot var han som fisken i vattnet när han fick umgås i mer otvungen stil. Den vägen blev han uppskattad som sällskapsmänniska. Livligt blev hans umgänge exempelvis inom veteranföreningarna, i Odd Fellows och inom släktforskningen och bokbindningen.

Efter pensioneringen 1977 flyttade Edvin och Enly först till Vasa, där de hunnit köpa bostad. Där ville i alla fall trivseln inte riktigt infinna sig. Då gick istället flytten 1979 till stadsdelen Smedjebacka i Helsingfors. Där fanns son och sonhustru med barnbarn, vilka storligen uppskattade den erhållna närheten till farfar och farmor.

När Edvin och Enly småningom inte fick ut så mycket av sommarlivet på villan blev det istället mer av vistelse i Edvins mostrars forna frontmannastuga vid Tunavägen i Övermark. Där kunde det åldrande paret ägna sig åt den bördiga trädgården och kontakter med släkten på nära håll. Ännu som 92-åring tillbringade Edvin tillsammans med Enly flera sommarveckor i stugan de fått överta och skötte de olika praktiska sysslor som ett helt hus krävde.

Trots att Edvin tyckte om att studera förblev hans inriktning mer praktisk än teoretisk. Inom slöjd och idrott kom de högsta betygen och de främsta prestationerna, samtidigt till fröjd också för andra. En annan sida var hans samlar natur, vare sig det gällde frimärken från hela världen eller annat. Generöst gav han gärna bort saker som gåva, men att kassera någonting ville han inte tänka på. Släktforskningen och urklippaktiviteten resulterade i flera tiotals stora lådor av material som de senaste åren gått till olika arkiv.

Ännu efter hjärnproppen som 2011 nödvändiggjorde flytten till åldringshemmet fortsatte Edvin sin sociala inriktning. Trots ökade minnessvårigheter kunde han glädja sin omgivning med olika iakttagelser, kommentarer och högläsning. Gärna deltog han också i gruppen som samlades till bön och sång.

Den sista i gamla syskonskaran Franzén från västra byn i Övermark är borta och tomrummet känns. Närmast sörjs Edvin av hustru, son, sonhustru och tre barnbarn med familjer, plus släkt och vänner på olika håll. Vi är tacksamma för det ljusa och glada minne han efterlämnat.

Allan och Ruth Franzén

Åke Grandell

* 18.3.1938

† 21.2.2015

En kär röst har tystnat. En som vi i decennier har vant oss vid att lyssna till i radio. I jazz-, folkmusik – vis – festivalsammanhang. En mjuk och behaglig stämma som lämpade sig ypperligt som radioröst.

En röst som speciellt förde den finlandssvenska kulturens talan – energiskt, entusiastiskt, självuppoftande och generöst. En både korrekt, saklig, bestämd, skarp, engagerande, humoristisk och djup röst som kunde fångsla och väcka känslor, även om den för det mesta föredrog att hålla en lågmäld ton. Utom då den hettade till fortan och fortissimon, i rättvisans,

medkänslans och förmaningens namn. Men det var närmast i välmenande, privata syften, där diskussioner om allt mellan himmel och jord ägde rum.

Förutom att Åke som skribent och skivkritiker också i pressen effektivt bevakade de flesta finlandssvenska populärmusikaliska händelser och prestationer, följde han också med mina förehavanden från barnstjärna till grånad trubadur. Jag hade även förmånen att ha Åke som mentor och dessutom som mycket nära, personlig vän under hans sista 30 år. Det var en rik tid. Inte vad ekonomiska förtjänster beträffar (finlandssvensk musik är som vi vet rätt svåråld), men som för så många, många andra finlandssvenska skivmakare ägde jag i honom en generös välgörare, med brinnande intresse och känsla för det finlandssvenska musiklivet. Han ställde upp som finansiär för hela sex av min senare CD-produktioner och för 160 andra finlandssvenska skivproduktioner totalt. Sannerligen en makalös insats för finlandssvensk kultur!

Många var de visfestivaler och folkliga tillställningar, där jag hade förmånen att samarbeta med Åke. Och vårt gemensamma stora intresse för lyrik och visdiktning förde oss också samman i en gemensam CD-produktion, innehållande Åkes dikter till mina tonsättningar – Vägen väntar vandraren, och julski- van tillsammans med Ami Aspelund, barnkör och gospelgrupp till mina texter/tonsättningar och andras – Jag har sökt mig en jul.

Det blev många, långa, produktiva och trivsamma planeringsdagar och kvällar som varvades med bastubad och rökt fisk hemma hos mig i Trollshovda, Tenala under 2000-talets början. Åke och jag stod till slut varandra så nära som bröder. Våra telefoner och e-post gick tidvis varma mellan alla andra verser i våra ”enskilda partiturer”.

Hans sjukdomar var snart påtagliga angelägenheter också för mig och jag såg med oro från månad till månad hur hans tillstånd försämrades – men inte humöret! Det var alltid på topp, både vid träffar och vid telefonsamtal. Även den sista veckan av sitt liv skämtade han friskt om sitt tillstånd, när han ringde mig från sjukhuset. Hans regelbundet återkommande jultrev, som alla hans goda vänner fick ta del av, innehöll alltid mycket humoristisk information om hans personliga läge. I hans sista jultrev ingick så roande uppgifter om lekamlighetens vingliga villkor, att jag tog mig friheten att fånga dem i en sång. Den låten gillade han skarpt.

”Gamal ä äldst”, sa Åke (kan sjungas till mel: I fjol så gick jag med herrarna i hagen)

*I förfjol blev jag gamal,
å i fjol gamal å sjuker,
aj, aj, i fjol gamal å sjuker,
i fjol gamal å sjuker.
I år ä ja gamal
å änno mera sjuker,
aj, aj, änno mera sjuker,
aj änno mera sjuker!*

*Blodvärden stabila,
men annat tycks ju svikta,
aj, aj, annat tycks ju svikta,
aj, annat tycks ju svikta*

*Lymfkörtlar, lever
å mjälten svag tillika,
aj, aj, mjälten svag tillika
aj, mjälten svag tillika.*

*Å armbågen sväller
som biffmat är formen,
aj, aj, som biffmat är formen,
aj, som biffmat är formen.
Vätska i bukhålan
hör här också till normen,
aj, aj, vätska hör till normen,
aj, vätska hör till normen.*

Nya ord som bursit
å acsites får jag lära,
aj, aj, fina ord att lära,
fina sjukdomsord att lära.
Men svindel och hudcancer
får gamla orden bära,
aj, aj, gamla orden bära
aj, gamla orden bära.

Men glad är jag för håret,
som fått sin färg tillbaka,
aj, aj, har fått sin färg tillbaka,
fått sin gamla färg tillbaka.
Jag behöver inte heller
min skrivklåda försaka,
aj, aj inte alls försaka,
för den kom också tillbaka!

Vad gör det om man tappar
muskler i kroppen,
aj, aj, muskler i kroppen,
tappar muskler i kroppen,
när man har humöret
och energin kvar i knoppen,
aj, aj, energi i knoppen,
aj, energi i knoppen.

"Den som inte simmar
mot strömmen når ej källan",
aj, aj han når inte källan
och vattenhålen mera sällan.
Så därför vi kämpar
och tiger också sällan,
aj, aj, tiger också sällan -
vi talar från mårnana ti kvällen!

Åke siktade fortfarande på sin närvaro vid sin egen Jazzfestival i Grankulla i slutet på februari. Men den här gången höll hans planer för ovanlighetens skull inte. Åke dog en vecka innan.

En stor, kär, finlandssvensk röst har tystnat. Men han lever kvar i de produkter och det livsverk han lämnat efter sig. Länge.

En av de synligaste, gamla, trygga milstolparna vid vår finlandssvenska kulturväg har gått omkull för de hårda villkor tidens tand ställer. Under knappt 76 år trotsade han alla motvindar och stormar och kämpade alltid mot kulturens tanklösa vägval. Hans livsgärning ger oss möjlighet att fortfarande känna tillförsikt inför våra möjligheter till kontinuitet i vår kreativa framfart – eller som Åke själv uttryckte sig: "Den som inte simmar mot strömmen kan inte nå källan"

Vägen väntar vandraren! Jag minns vår Åke med innerlig värme och stor tacksamhet!

Vännen Håkan Streng

Margareta Grigorkoff

* 4.7.1919

† 18.11.2014

Jag har fått leva ett långt och händelserikt liv, sade Margareta Grigorkoff i somras när hon firade sin 95-års dag. Och det var faktiskt mycket hon kunde se tillbaka på och berätta om: barnomens idylliska somrar på Majniemi gård i Ladogakarelen, studier i engelska och tyska under pågående krig och bombardemang, utkommendering som sanitetslotta på olika sjukhus för sårade och skadade och så den bittra förlusten av barndomshemmet som gick förlorat och blev ryskt.

Efter fredsslutet följde fördjupande språkstudier utomlands: i England, Tyskland och USA och därefter 27 års arbete som lärare i Laguska skolan (Minervaskolan), först som lektor i engelska och tyska, senare som rektor för hela skolan.

Margareta Grigorkoff deltog också aktivt i skolreformsarbetet på 70-talet, satt med i Poijärvikommittén och i statens studieexkursionsnämnd och när grundskolan väl införts och hon själv pensionerats fortsatte hon att arbeta för skolan och ungdomen både som läromedelsförfattare (Our English Grammar, On the Move), som ombudsman för Stiftelsen Pro Juventute Nostra, och som timlärare i engelska vid Helsingfors universitet.

Margareta Grigorkoff var också aktiv inom politiken och i olika föreningar, bl.a. var hon en tid ordförande för Kvinnliga Akademiker i Helsingfors.

I slutet av 70-talet åkte hon till Tyskland och mötte seniordansen och blev så förtjust att hon importerade den till Finland. "Seniordans håller hjärnan vi-

tal och kroppen ung”, sade hon och spred dansentusiasmen över hela landet. 1985 var hon med om att grunda Finlands Seniordansförbund, det första i sitt slag i Norden. I dag finns det tusentals seniordansare i vårt land.

Vi som lärde känna Margareta Grigorkoff mötte en tolerant och hjärtlig mänska med gott humör och två stadiga fötter på jorden. För unga nyblivna lärare var hon en underbar rektor: stödande, uppmuntrande, accepterande. ”Du klarar det fint, fortsätt så, prova gärna nya ideer, det blir nog bra”, kunde hon säga.

Själv framhävde hon aldrig sin auktoritet, var snarare anspråkslös och lågmäld med en härligt galen, lite barnslig humor. Fester älskade hon, mänsköten gjorde henne glad.

Och vi som fick möta henne minns henne med värme och kärlek.

Anna Lena Bengelsdorff

Märta Ugglä

Erik Rune Hermans

✧ 24.11.1930

† 1.8.2014

Tidningen Nordens redaktör Erik Rune Hermans gick bort i New York den 1 augusti 2014, i sviterna av en operation. Därmed avslutades en mer än halvsekkellång journalist- och kulturgärning. Hermans skötte tidningen Norden till sin död och bekymrade sig ännu när han lades in på sjukhus för hur det skulle gå med julinumret. För den lilla finlandssvenska kolonin i USA och Kanada, som utgjorde Nordens läsekrets, är hans bortgång en stor förlust.

Erik Rune Hermans, bondson från Närpes, utbildade sig på femtiotalet till socionom och arbetade bland annat i ungdomsrörelsen i Åboland och för Sfp i Helsingfors. Han hade tagit några journalistkurser och medarbetat i Kaskö Tidning och Hufvudstadsbladet men hade ingen större journalistisk erfarenhet när han 1962 fick erbjudande om ett sommarvikariat på Norden som då hade egen officin i Brooklyn. Han gjorde dock väl ifrån sig, vikariatet förlängdes och snart blev han fast anställd.

Redan vid den här tiden hade Norden ett gott samarbete med de svenska och norska emigranttidningarna Nordstjernen och Norwegian Times och senare blev Hermans även redaktionssekreterare på Nordstjernen vid Times Square på Manhattan och fick där även en redaktionshörna för Norden.

År 1995 gick Hermans i pension, men ansvaret för Norden behöll han. Tidningen fick nu sin hemvist i hans lilla enrummare på 51 gatan, inte långt från FN-skrapan. Med sin folkpension från Finland och en liten lön från Norden arbetade han oförtrutet vidare.

God uppbackning hade redaktören av tidningsaktiebolagets styrelse.

”Jag tycker man kan säga att vi sköter Norden ungefär som en österbottnisk ungdomsförening. Vi håller årsmöte, väljer styrelse och ordförande och sedan arbetar vi på”, sade han en gång.

Med de finlandssvenska mediernas goda minne plockade Hermans in artikel- och notismaterial i Norden med ambitionen att i varje nummer presentera en sida med senaste nytt för vart och ett av de finlandssvenska landskapen. Sportintresserad som han var försummade han inte heller de senaste idrottsresultaten. Ett särskilt öga höll han på hemmalaget Närpes Kraft.

Jag träffade Erik Rune Hermans första gången när jag på nittioalet intervjuade honom inför Nordens 100-årsjubileum. Även senare hade jag förmånen att få träffa honom vid flera tillfällen, både i New York och när han sommartid kom hem till sin lilla kära torpstuga, bland syrener och åldriga björkar i Tjär-lax. Även denna sista sommar återvände han till hembygden och hann vara nestor och festtalare på en släktträff i byagården i Tjär-lax endast ett par veckor före sin bortgång.

Det var alltid lika intressant och uppfriskande att samtala med Hermans. Han visste mer om Svenskfinlands alla hörn än de flesta och han följde samhällsutvecklingen, både i sitt gamla och nya hemland. Även om han inte skrev några ledare i sin tidning hade han åsikter. Orättvisor tolererade han inte, oberoende av var de förekom. Alla former av trångsynthet var honom främmande. Vid de kulturella intressen hade han också och väggarna i hans lilla men smakfullt inredda lägenhet upptogs av konst.

Nu har Erik Rune Hermans gjort sin sista Norden. Han var ansvarig redaktör för tidningen i hela 52 år, innan den slutliga deadline kom emot. För sin kulturgärning belönades han med SFV:s folkbildningsmedalj 1996, och på Runebergsdagen 2014 tog han emot Svensk-österbottniska samfundets kulturpris.

Den bortgångne sörjs närmast av dottern Annika, barnbarnet Elisa, syskonbarn samt övrig släkt. Han saknas även av vänner både i Närpes och New York. Och av hela tidningen Nordens trogna läsekrets.

Jan Kronholm

Tor W. Holm

✧ 7.6.1928

† 14.7.2014

F.d. chefbibliotekarien Tor Wilhelm Holm dog oväntat i en sjukdomsattack den 14 juli 2014.

Sitt livsverk utträttade han som chefbibliotekarie på Svenska handelshögskolans bibliotek under åren 1970–1992.

Tor Holm blev student 1948, pol. kand. 1953. Politices licentiat blev han 1970 med avhandlingen om Helsingfors utskänkingsaktiebolag 1873-1906 inom ämnet ekonomisk och social historia. Han avlade biblioteksexamen vid Yhteiskunnallinen korkeakoulu 1954.

Han var sekreterare i Nyliberala studentförbundet 1951-53 och ordförande i SU i Helsingfors 1956-57. År 1959 var han t.f. biblioteksinspektör och kom då att bekanta sig med den kommunala biblioteksverksamheten. Tor var medlem av styrelsen för Kirjoja sokeille-Böcker åt de blinda 1963-71, medlem av Helsingfors stads biblioteksnämnd 1962-63, och timlärare vid Svenska social- och kommunalhögskolan under åren 1962-1973.

Tillsammans med Erkki Immonen sammanställde han år 1965 Bibliography of Finnish sociology 1945-1959. Han var ledamot i 1973 års bibliotekskommitté och styrelsemedlem i Finlands vetenskapliga bibliotekssamfund 1973-75.

Tor Holm deltog i nordiskt samarbete inom biblioteksområdet, och kom på det sättet att få många kontakter inom den nordiska biblioteksvärlden. Han var ordförande för Nordiska vetenskapliga bibliotekarieförbundet (NVBF) 1982-1983 och deltog i detta sammanhang i ett flertal möten i de nordiska länderna.

Tor Holm gick i pension år 1992. Efter det fortsatte han att hålla kontakt

med kolleger och gamla vänner inom ramen för Pensionärsföreningen Hankens seniorers verksamhet.

Till Hankens bibliotek kom Tor W. Holm redan år 1953. Han blev uppmanad av sin professor Sven-Erik Åström, som då var chef där, att jobba som e.o. amanuens vid biblioteket. Tor hade planerat att söka sig till dåtidens biblioteksutbildning, en ettårig kurs vid Yhteiskunnallinen korkeakoulu, och han kunde kombinera studierna med eftermiddags- och kvällsturer. T.f. bibliotekarie blev Tor år 1955, och biträdande bibliotekarie under chefen professor Gunvor Kerkkonen år 1959, och chefbibliotekarie år 1970. För biblioteket utarbetade Tor en egen systematik som byggde på Universella decimalklassifikationen, och sedermera övergick biblioteket helt till en UDK-klassifikation och -hylluppställning på Tors initiativ.

Som person var Tor W. Holm synnerligen bildad och kunnig: han var väl insatt inom sitt eget område ekonomisk och social historia, men lika insatt i politisk historia, kulturhistoria och personhistoria. Hans licentiatavhandling gjorde honom också bekant med Helsingfors historia som kom att bli hans specialitet. Vid Hankens seniorers besök på Helsingfors stadsmuseum vintern 2013 kunde han komplettera guidens utsagor med sin specialkunskap.

I historiken över Svenska handelshögskolans bibliotek "Handskrivna kataloger och metadata", 1999, har Tor skrivit en uppsats "Människor – minnen" där han sammanfattar sin långa bibliotekariekarriär. Tors förråd av anekdoter är berömt: han kunde berätta om Minna Crauchers salonger, Guss Mattssons änkas biblioteksbesök, grötkok för Gunnar Björling, mm.

Tor var vid god hälsa upp till hög ålder, och berättade nyligen att han först år 2014 fått sitt första dagliga piller. Han ägnade sig aldrig åt sport men promenerade gärna, iklädd keps och vindjacka, och var då klar för "le petit sport" längs Tölövikens. Tor kunde bli irriterad på bristande omdöme hos omvärlden och historiska inadvartenser, felaktiga översättningar, t.ex. ryska furstar som kallades prinsar i slarviga översättningar från engelska. Han hade utpräglad humor och var mycket nöjd om man, som han sade, uppskattade hans "enklare skämt". När han slutade på Hanken år 1992 avtackades han och kallades Hankens Hercule Poirot, vilket han uppskattade.

Tors vänner och kolleger kommer att minnas honom med värme och saknad, och ofta citera honom.

Anita Bäck, kollega och vän

Holger Gunnar Kronman

* 3.10.1938

† 5.2.2015

Trots att Holger Kronman i flera år lidit av en svår sjukdom kom sorgebudet om hans död oväntat och väckte stor förstämning framförallt i hans familj men också i hans vidsträckta vänskrets.

Holger Kronman föddes i Perus i Lappfjärd i en jordbrukarfamilj som nästyngsta barnet i en syskonskara på fem. Redan vid ett års ålder blev han faderlös, då hans far Gunnar som en av de första stupade vid Kuolemanjärvi på Karelska näset. Förlusten av fadern präglade i mycket Holgers liv, men tryggheten i barndomshemmet och bygemenskapen lade ändå grunden till den ljusa och positiva livssyn som var utmärkande för honom.

Holger var en mycket god elev i skolan och en verklig bokmal – han läste alla böcker som fanns i skolbiblioteket. Efter avslutad folkskola begav han sig som 16-åring till Stockholm, där hans äldsta

bror Ingvar ägde en elektrisk butik. Som springpojke på cykel och som hjälp i butiken lärde Holger känna Stockholm s.a.s. på gatuplan.

Men den ambitiösa ynglingen ville vidare. Han återvände till Finland och blev efter avlagd folkakademiexamen antagen som studerande vid Svenska Medborgarhögskolan, senare Svenska social- och kommunalhögskolan (SSKH). Där lades grunden både till hans yrkeskarriär och till hans familjeliv. Han avlade både förvaltnings- och bibliotekarieexamen och tog också examen i revision. Sist men inte minst lärde han känna studiekamraten Pia som sedan blev hans hustru i ett äktenskap som varade i nästan 60 år.

Holgers första anställning som nybliven socionom var vid dåtida Svenska kommunförbundet. Redan då undervisade han som bisyssla vid sin tidigare läroanstalt samt vid Svenska Handelshögskolan i kommunal bokföring, affärsbokföring och offentlig hushållning. År 1966 anställdes Holger Kronman som lektor i kommunal bokföring vid SSKH. Han blev högskolan trogen i trettio år. Vid sidan av sin ordinarie lektorstjänst fungerade Holger också i sex år som kamrer, i fyra år som prorektor och i något över tre som rektor för högskolan. Då SSKH år 1975 förstatligades tillträdde Holger tjänsten som förvaltningsdirektör, en tjänst som han innehade till sin pensionering år 2001.

Under den tid Holger verkade vid SSKH var högskolan ofta i stormens öga, från privat högskola till statlig, från självständig högskola till självständig enhet vid Helsingfors universitet (HU). Examensreformen på 1970-talet ändrade studiegången i grunden vid högskolan. Den tidvis hätska debatten om högskolans placering pågick i cirka tio år och avklingade först då SSKH anslöts till HU 1984. Samtidigt pågick ansatser att reducera högskolans utbildningsansvar till förmån för andra svenska högskolor och universitet.

Som ledande tjänsteman stod Holger tillsammans med dåvarande rektor i stormens mitt. Otaliga var de förhandlingar som fördes på Undervisningsministeriet, otaliga de seminarier och offentliga diskussioner som ordnades kring den svenska högskolepolitiken. Holger Kronman var en trygg klippa i alla förhandlingar och diskussioner, alltid med högskolans bästa för ögonen.

Holger var en omtyckt kollega. Hans vänlighet och omsorg betydde mycket för andan i högskolan. Han styrdes av starka värderingar, han var rättrådig och kunde dra gränser, men var också en pålitlig och förståelsefull vän och kamrat. Han hade ett gott samarbete med högskolans studerande och blev kallad till studentorganisationens hedersmedlem i samband med sin pensionering år 2001.

Holgers Kronmans stora fritidsintresse var skidsporten. Han verkade som ombudsman för Finlands Svenska Skidförbund rf (FSS) åren 1963-88 och som förbundsekonom åren 1988-2005. Totalt var han aktiv i 42 år inom FSS och hade många roller inom förbundet, den sista som hedersledamot. Han stödde också finlandssvensk friidrott och var aktiv inom CIF och Stafettkarnevalsorganisationen. Han hade många förtroendeuppdrag, bl.a. som ordförande för Solvalla och verkade också i en mängd andra stiftelser och föreningar. Inom skolvärlden var han mångårig ordförande i Nya Svenska Läroverkets föräldraförening.

Den kristna tron var viktig för honom. Han var aktiv i församlingsarbetet största delen av sitt liv. Trots att han som statlig tjänsteman inte ville ansluta sig till något politiskt parti var han en utpräglad SFP:are. Efter sin pensionering fungerade han som samvetsgrann och uppskattad skattmästare i SFP:s Seniorförening, Svenska Seniorer i Finland rf i över tio år. Därefter fortsatte han ännu som verksamhetsgranskare. Ännu en vecka före sin död granskade han bokslutet för 2015 och åtog sig att fortsätta som verksamhetsgranskare.

Holgers smultronställe var sommarhuset i Perus, granne till hans hemgård. Där tillbringade han med hustrun Pia, döttrarna Gunvor och Gunilla och senare deras familjer somrar fulla av all den avkopplande sysselsättning som hör ett sommarstugeliv till långt borta från arbetsstressen.

Familjen och släkten betydde mycket för Holger. Han var en omtänksam och närvarande make och far. Då döttrarna var i lekåldern köpte han granngårdens smedja (Smidjon), som inreddes till "lekhus" med allt två småflickor kunde önska sig. Han var stolt över sina två döttrars framgångar i livet och likaså stolt över sina fyra barnbarn, alla flickor.

Holger hade en hög integritet och en positiv livssyn. Trots att hans svåra lungsjukdom förmörkade hans sista år intresserade han sig ändå in i det sista för omvärlden och läste dagligen många tidningar.

Holger levde ett meningsfullt liv ända till slutet. Sorgen och saknaden är stor inom familjen men också bland alla de som under hans livstid kom i kontakt med honom och lärde sig uppskatta den unika människa han var.

*Gunvor Brettschneider
Kollega och vän*

Ralf Nordgren

* 2.8.1936

† 6.4.2014

När Ralf Nordgren dog den 6 april 2014 hade han tystnat som författare sedan drygt tio år tillbaka. Han lämnade dock efter sig en produktion som är unik i den finlands-svenska litteraturen genom att den så starkt återspeglar 1900-talets ideologiska vänster-högerpolarisering ur en personlig, självupplevd synvinkel.

Ralf Runar Nordgren föddes i Vasa den 2 augusti 1936 till en familj som var starkt engagerad i klasskampen. Hans far Runar Nordgren var bondson från Närpes och radikaliserades politiskt i depressionens Amerika för att sedan i hemlandet bli funk-

tionär inom den kommunistiska rörelsen. Hans mor Aili Nordgren var proletärförfattare med rötter på Åland och syster till Sally Salminen som på trettio-talet blev världsberömd för sin roman *Katrina*. Också bröderna Runar och Uno Salminen var skrivande människor.

När Ralf Nordgren 1964 debuterade med den anarkistiskt samhällskritiska diktsamlingen *Folk klättrar omkring* inordnade han sig följaktligen i en litterär och politisk familjetradition. Han fortsatte att publicera dikt och prosa vid sidan om sitt arbete som lektor i svenska vid Helsingfors universitet 1966-1989.

Som den första i sin familj gick Ralf Nordgren in i en akademisk medelklassmiljö, med en tillsats av bohemiskt författarliv. Det är om denna klassresa – eller detta klassförräderi – som hans tre stora självbiografiska romaner *Med* (1968), *Fjärilsörat* (1971) och *Det kluvna äpplet* (1989) handlar. Den första romanen beskriver uppväxten i ett partitroget kommunisthem. Huvudperso-

nen - Nordgrens alter ego Breng blir mobbad i innerstadsläroverket men delar sina föräldrars världsbild fram till Ungernrevolten 1956. Då är han inte längre "med". Klassförrädaren Breng vandrar in i den gula universitetsbyggnaden. Han får en dokumentportfölj att bära genom livet.

Också i *Fjärilsörat* går Breng/Nordgren mot strömmen, men nu gäller hans reaktion såväl borgerligheten som den nya tidens radikaler. Han är den evige ifrågasättaren också när det gäller socialismens sammanbrott som skildras i *Det kluvna äpplet* och dess ersättande strukturer som byggs upp i hans sista roman *Han vaktade en å* (1994).

Ralf Nordgren skrev också två romaner med teman från den åländska klasskampen. *Det har aldrig hänt* (1977) är en dokumentärroman från inbördeskriget. *Pianobärarna* (1987) iscensätter ett sovjetiskt kulturbesök i staden "Ariehamn" år 1946, men är framför allt en berättelse om de egna föräldrarnas ungdomstid, deras första krigsmärkta äktenskapsår och deras ideologiska övertygelse. "Pianobärare i alla länder, förenen er!" är romanens motto. Det kunde gälla hela Ralf Nordgrens författarskap, hans desillusionerade men fruktbara ideologiska kluvenhet, hans lek med det egna jagets splittring och hans solidaritet med historiens förlorare.

Tuva Korsström

Lars-Gunnar Nordström

* 19.8.1924

† 10.8.2014

Få konstnärer kan uppvisa en så enhetlig stil i en produktion som sträckt sig genom mer än sex decennier som Lars-Gunnar Nordström. Alltsedan hans första separatutställning 1949 – diskret arrangerad i en affär för konstnärsmaterial – till de sena grafiska bladen från 2000-talet har hans verk varit lätt igenkännbara ”Nubben-bilder”, utförda med rena färger i den strama nonfigurativa stil som ibland kallats konkretism men för Nordströms del korrektare bör hetta konstruktivism. Det är bilder med en stram renhet, konstruktioner av hållbar klarhet, sakliga som en fysikers världsförklaring, odiskutabla som en matematikers formler.

Nordström studerade till inredningsarkitekt vid Centralskolan för konstflit 1946–49 och en tid vid Fria målarskolan. Efter studierna reste han till Paris, där han omedelbart greps av modernismens idéer om den autonoma färgens

och formens rena andliga värden. Som de flesta andra nonfigurativister började Nordström i alla fall med figurativa kompositioner, expressiva stilleben och figurbilder med kubistiska drag och ofta med en humoristisk accent. Det avgörande steget till det nonfigurativa tog han ändå, olik modernismens andra pionjärer, direkt, utan några övergångar. Hans lösning var ett hundra procentigt abstrakt bildspråk, färgytor av geometriskt enkel struktur, utan spår av penselns eller handens arbete, eller som han själv uttryckte det: målat för hand, men handen ska inte märkas.

I en deklaration som Nordström publicerade i boken *Tio konstnärer* (1962), till vilken han tagit initiativet redan på 1950-talet, förklarar han sin metod. Av de tre grundelementen färg, form och linje, fungerar färgen som det bränsle, som håller formen, motorn, i gång. Linjen är den kraft som de tillsammans producerar, men som syns bara som gräns mellan de olika färgfälten. Det är linjens kraft som driver bildytans skeende framåt.

Den som hade förmånen att få se honom skissa kunde följa det fascinerande spelet av formernas framväxande, inte olik en jazzmusikers improvisationer kring ett anslaget tema.

I Lars-Gunnar Nordströms omfattande produktion av målningar, grafiska blad – han var en banbrytare när det gällde att utnyttja serigrafins konstnärs teknik – och skulpturer handlar det inte om utveckling eller kronologi. När han väl lärt sig hur en bild skall byggas upp fanns det ingen anledning att förändra formspråket. Vad som förändras är detaljerna, rytmer och klanger, vila och dynamik. Variationen ger varje enskilt verk en individuell karaktär, synlig kanske först efter lite mera långvarig bekantskap. Men någon anledning att datera arbetena gav det inte.

Modernismen fick länge kämpa med en envis motvind i Finland och det tog sin tid innan Nordström vann en position på den finländska konsthimlen. Utomlands gick det snabbare undan; redan 1951 deltog han i Paris i en utställning av måleri från Finland – varvid ett arbete inköptes till Musée d'art moderne. I Norden ställde han ut nästan årligen, ofta också separat. Betydelsefull blev en separatutställning 1956 i Galerie Hybler i Köpenhamn. Med de abstrakta formernas genombrott mot slutet av 50-talet vann konstruktivismen mark också i Finland, med annan tonvikt i formspråket. Men Nordström höll obevekligt fast vid sin egenart. Den lämpade sig också väl i monumentala format, där han

med sina rötter i arkitekturen väl fann sig till rätta, han fick flera uppdrag bland annat med arbeten i kakelmosaik.

Även om Nordström i sitt måleri strävat till en obruten ytverkan, var steget till en tredje dimension aldrig långt. En första början fick tredimensionaliteten med scenografin till Bo Carpelans och Henrik Tikkanens skådespel Tadd, som 1959 uppfördes på Svenska Teatern. Skulpturer, vanligen utförda i stål, blev därefter ett bestående inslag i Nordströms arbete.

Ansvar för Nordströms avsevärda efterlämnade samling har sedan en tid överförs till en särskild stiftelse. De efterlämnade skulpturerna går till Tusby konstmuseum och skall få en permanent placering vid kasernerna i Hyrylä. Måleriet skall deponeras i konstmuseet Emma i Esbo. Grundliga förberedelser för en stor 90-årsutställning har där redan länge varit i gång.

Erik Kruskopf

Curt Olsson

✧ 28.9.1919

† 22.10.2014

Curt Olsson, tidigare president vid högsta domstolen, avled den 22 oktober 2014. Han blev 95 år gammal.

Olsson inledde sina juridikstudier 1937, men de avbröts på grund av militärtjänst och av att han skadades vid fronten. Han avlade sedan grund- och påbyggnadsexamen 1944, erhöll vicehärads hövdingstitel 1946 och disputerade i aktiebolagsrätt 1950.

Olsson gjorde först akademisk karriär, med början vid Helsingfors universitet. Åren 1951–1970 var Olsson professor i handelsrätt vid Svenska handelshögskolan. Han blev rektor för högskolan 1958, innan han hade fyllt 40 år.

Olsson var en av vårt lands mest framstående forskare i civil- och handelsrätt. Han har också varit en av de mest inflytelserika företrädarna för finländsk rättsvetenskap i Norden och varit sakkunnig vid professorsutnämningar också i Sverige och Norge. Han främjade samarbetet mellan jurister i Norden som styrelsemedlem och ordförande vid Finlands lokalavdelning av nordiska juristmötet.

Olsson deltog också aktivt i lagberedningen. Den viktiga totalreformen av aktiebolagslagen grundade sig på kommittéarbete som utfördes under hans ledning på 1960-talet.

Han ledde också den kommitté som beredde reformen av självstyrelselaagen för Åland 1981–1987. Även inom affärslivet hade han många centrala förtroendeuppdrag.

År 1970 lämnade Olsson den akademiska banan för att bli ledamot av högsta domstolen. Olsson började intressera sig för tanken på högsta domstolen som prejudikatsdomstol. Olsson arbetade aktivt för att snabbt få till stånd den reform som han ansåg vara berättigad. Behovet av beslut blev allt mer akut när anhopningen av ärenden vid hovrätterna började upplösas och högarna bara växte i högsta domstolen. När det var som värst motsvarade antalet oavgjorda mål vid högsta domstolen flera års arbetsinsats.

Curt Olsson utnämndes till president vid högsta domstolen i början av december 1975. Han fick genast audiens hos president Kekkonen.

När denne frågade vad som hörs från högsta domstolen hade Olsson visat en grafisk kurva över den uppenbart katastrofala utvecklingen av läget. Enligt Olssons memoarer var Kekkonen mycket intresserad av tanken på högsta domstolen som en prejudikatsdomstol och hade sagt: "Låt inte tjänstemännen hindra er! Jag är er vapenbroder". Reformen trädde i kraft 1980.

Även lokaliteterna orsakade bekymmer. Högsta domstolens nuvarande huvudbyggnad användes av båda högsta domstolarna gemensamt. Efter många turer nåddes under Olssons effektiva medverkan ett slutresultat som tillfredsställde bägge. Både ledamöterna och övriga anställda fick sina länge efterlängade arbetsrum. Ändamålsenliga lokaler, reviderad lagstiftning och lättnader på den tunga arbetsbördan gjorde det möjligt att också ta itu med en reform av de föråldrade arbetsmetoderna.

Curt Olsson var en humanist med humor. I administrativa frågor höll han stramt i tyglarna men åtnjöt ändå sina arbetskamraters starka förtroende. Detta baserade sig, förutom på hans sakkunskap och erfarenhet, framför allt på att han före såväl beslut som offentliga ställningstaganden frågade och lyssnade på sina kolleger. Olsson betonade högsta domstolens verksamhet som en helhet där varje enskild tjänstemans insats, från den lägsta till den högsta, är viktig.

Curt Olsson gick i pension 1989 efter att ha fyllt 70 år. Han är högsta domstolens långvarigaste president med en nästan 14 år lång mandatperiod. Han efterlämnade en helt moderniserad domstol. Olssons livsverk kan beskrivas med namnet på hans memoarer "För lag och rätt i rikets tjänst".

*Pauliine Koskelo,
president vid högsta domstolen*
*Anja Tulenheimo, pensionerat justitieråd,
Curt Olssons långvariga arbetskamrat*

Stella Parland

* 25.3.1974

† 3.2.2015

“Hon är en dadaistisk rättika i den finlandssvenska litteraturen, med både sting och sprezzatura. Hon är en mästerlig verbal akrobat och balanskonstnär som dompterar orden att hoppa och skutta och raderna att dansa fram, på spänd lina och med oceangravar.”

Så skrev Längmanska kulturfondens prisnämnd om sin pristagare Stella Parland år 2012. Och precis så var det. Stella Parland var en modig upptäcktsresande i språket och i livet. En stor, rätträdig konstnär. En vild, rolig rebell. Som en bekant beskriver sina flyktiga möten med henne: Hon var alltid på väg mot något viktigt och/eller roligt. Dessutom var hon vår vän.

Stella kom från en släkt av författare, konstnärer och psykoanalytiker, i vilken läsandet och skrivandet ansågs som något självklart viktigt. För henne var modernismen en del av hennes egen släkthistoria, Björling och gänget bekanta typer som det berättades anekdoter om, poesin och musiken och leken luften hon andats sedan hon var barn. I farfar Oscar och farmor Heidi Parlands hem ordnades stora kalas dit en brokig skara människor bjöds in och där barnen spelade teater.

Stella studerade först litteratur vid Helsingfors universitet, men skrev sin avhandling pro gradu i historia – om dadaismen, den konstinriktning som kanske mest influerade hennes eget livsverk vid sidan av den finlandssvenska modernismen. I två år studerade hon också teaterhistoria i Bologna, och förälska-

de sig samtidigt i det gästvänliga, vackra Italien. Bologna blev hennes andra hemstad och hon hade många nära vänner där.

Hon inledde sin konstnärsbana med den vildsinta diktboken *Dikter om öden och döden* (1999) som hon skrev tillsammans med kusinen Annika Sandelin. Boken uppnådde kultstatus. Stella och Annika uppträdde med uppläsningar ur den både i Finland och Sverige, bl.a. på Dramaten i Stockholm. "Höjdpunkten på vår karriär", kallade kusinerna det, eftersom kändisen Robban Broberg kom och berömde dem efteråt och tog för givet att Stellas far Oliver, vid tillfället iklädd läderjacka, var parets manager.

Stella började recensera teater först för Västra Nyland, sedan för den svenska Danstidningen samt Hufvudstadsbladet. Hon var en ambitiös kritiker, passionerat intresserad av sitt område. Hon fortsatte också att uppträda själv, senare oftast med illustratören Linda Bondestam och musikern Janek Öller. Teaterpubliken minns med eufori och fasa bl.a. *Kautschuk* – en marionettkabaré (2006), om en huvudlös broiler i psykoanalys hos doktor Fnoid, den tvärkonstnärliga, dadainspirerade sexspråkiga kabarén *Kalla kalkon* (2009) och *Texmexsex – a Conceptual Breakdown* (2013), om en neurastenisk bohem vid namn Carlos Andersson, som jagades av "sitt eget gamla mästerverk Texmexsex genom horror vacui".

På Svenska kulturfondens 100-årsjubileum år 2008 framförde trion – iförda bl.a. rullskridskor, städrock, scharlakansröda sidenhandskar och bananer kring höfterna – Stellas *Ode till mångfalden*: Det finns minoriteter / av samer, kväner / basker, judar, hugenotter / barn som inte läser Harry Potter / folk i Kina som vill ha en dotter / Och så finns det finlandssvenskar (...)

Ännu i november ifjol uppträdde Stella med Linda och Annika med deras tolkning av Tove Janssons muminvärld på Kyrksläatts bibliotek – uruppförandet hade varit i augusti på Janssons 100-årsjubileum i Borgå. Samtidigt satt Stella i urvalsjuryn för årets Runebergspris, ett ytterst digert jobb, som hon som vanligt utförde med största ambition.

År 2003 utkom Stellas första egna bok *Katastrofer och strofer om slummer och stoj*, ett unikt verk inom barnlitteraturen. Dikterna i den är drastiska, vackra, komiska, sköra – ofta allt på en gång. Boken markerade också början på Stellas samarbete med Linda Bondestam. De sammanfördes av Söderströms för-

läggare Sara Ehnholm Hielm, som anade att detta skulle bli en perfekt match. Vilket det också blev. Katastrofer och strofer om slummer och stoj nominerades till Finlandia Junior-priset år 2003 som första finlandssvenska bok någonsin, premierades av Svenska litteratursällskapet följande år och kom dessutom ut i rysk översättning 2012. En konståb för barn, kallade Stella den själv. Liksom allt hon gjorde är den något så ovanligt som ett helt universellt verk, lika lämpat för barn och vuxna.

För sina prispengar åkte Stella och Linda till Kuba, där de jobbade med sin följande bok, *Delirium* – romanen om en hund (2004), en berättelse om fröken Grevinnan Spigulett Grod af Grenadin och hennes kamp med en roman om tålmodet, hennes hund Kenneth Smedlund och hans kärlek till mårddunden Christina Nylander, en oturlig lopparkus och mycket mer.

År 2010 utkom *Gnattopapak*, "en kryp- och oljudsbok" för 0–100-åringar, med ljudpoesi i klass med verk av dada-namn som Kurt Schwitter och Hugo Ball, åter illustrerad av Linda Bondestam. *Glossarium över förgätna fejder* (2011) utkom i samband med en poesifestival i Norge. Det är en metabiografi över Simerick Slender, förste baron av Canicattini, "född i Bath 1907 och död på ett hotell i Marseille den 17 oktober 1946". Verket uppges ha upphittats "1952 på en loppmarknad i Viols-le-Fort under sulan i en stövel" och är fullt av alternativa tolkningar, luckor, handlösa fall in i mörkret, in i oförklarligheten, kanske på grund av att "originalet var blött".

Stella översatte också bl.a. från finska till svenska. *Smaskens damaskens* (2010) var en översättning av Laura Ruohonens diktbok *Allakka Pullakka* (2004). Ursprungsdikterna var skrivna i Lennart Hellsings anda, men på finska. Det var en utmaning att översätta dem s.a.s. tillbaka till svenska och samtidigt bevara deras vildhet och egenart. Stellas översättning belönades år 2012 av den internationella sammanslutningen IBBY (International Board on Books for Young People).

Bland övriga utmärkelser kan nämnas ett pris ur Lars Englunds stiftelse av Sveriges Författarförbund år 2011 samt nomineringar för Astrid Lindgren Memorial Award (ALMA) år 2012 och 2013.

Stellas sista verk blev *De kaspiska tigrarnas gud*, Sju labyrinter för sopran, baryton och blandad kör. Musiken skrevs av Kimmo Hakola och var ett beställningsverk till Ceciliakörens 60-årsjubileum 2013. Texten kan läsas som

ett kalejdoskopiskt självporträtt. Det är berättelsen om den anarkistiska fall-skärmshopperskan Ljubov, gestaltad i musiken av en koloratursopran – vid uruppförandet av Anu Komi – med ett halsbrytande vokalparti. Ljubov svävar bokstavligen mellan himmel och jord, hon trotsar tyngdlagen och tiden – och tappar fotfästet.

Nattopakpak, en systerbok till Gnattopakpak, om nattens mest excentriska dunkelkryp, “full av fantasier och kryptiska språk, allt det vi ofta bara hör på gränsen till sömnen, urdjursmumlet, sammetsmörkrets prassel, olyckspratet från ett toffeldjur” skulle utkomma i vår, men hann tyvärr inte bli färdig.

Stella var från år 2003 en uppskattad lärare i teaterhistoria på Teaterhögskolan i Helsingfors och genomförde krävande kurser även då hon egentligen borde ha varit – eller var – sjukskriven. Hon handledde sina forna studerande i roll- och regiarbeten, var också granskare och handledare för många magistersarbeten, och hade även på dessa sätt inflytande över den finlandssvenska teatervärlden. Egentligen gjorde hon så mycket på olika områden att man blir andfädd då man ens försöker minnas det. Det gemensamma för allt hon gjorde, både som konstnär och privatperson, var den vissa Stellaheten: en ofelbar känsla för det väsentliga, en total tonträffning då det gällde stil, moral och humor. Hon visste varje sekund vad konst gick ut på: inspiration, lek, begävnin, kommunikation och stenhårt arbete. Hon jobbade ständigt, gav aldrig ifrån sig något som inte var så bra det kunde bli.

Att samarbeta med henne var givande, eftersom hon var så ofelbart ärlig och alltid hittade oväntade, nya vinklingar på det man skulle göra, alltid kände till de där udda typerna här eller där som på något världsutvidgande sätt hade att göra med just det man höll på med. Att resa med henne var enkelt och roligt, eftersom hon simmade suveränt i vilka främmande vatten som helst, resandet var hennes sätt att leva. Hon var ett konstverk hela hon, men på ett helt opretentiöst sätt.

Det var som om hon var inkapabel till att ljuga och ställa sig in. Ändå var kritiken hon ibland, med rätta, kom med alltid vänlig eller på något sätt inkännande framförd. Man kunde lita på att hon sa ifrån om det var något hon inte höll med om, det var resultatet – det man verkligen ville säga – som gällde, inga oväsentligheter. Det var nästan som om hon kom från en annan tid. En skönare, mer human. Hon var väluppfostrad i ordets verkliga bemärkelse, som inte

handlar ett dugg om fraser och formalia. Varm, sirlig, vänlig, och genuint bildad och kultiverad utan att göra något som helst nummer av det. Belästheten bara svävade fram i oväntade referenser, i vidgande, knivskarpa associationer. Hon brydde sig inte om titlar, formell makt och berömmelse och bemötte barn precis på samma sätt som vuxna, på deras nivå men med sin egen rika vokabulär. Hon gjorde skolbesök och höll poesikurser för både vuxna och barn. Hon brydde sig om den finlandssvenska kulturen – och hon gav själv den stor strålgans genom sitt arbete, både inom litteraturen och teatern. Just den självklara tillhörigheten i och det absoluta gehör för det svenska språket i kombination med den självfallna rörligheten i världen gjorde att Stella representerade finlandssvenskheten när den är som bäst: en obestridlig del av världen, utåtriktad, levande – inte egenkär, inte självgod, inte sluten.

Hennes samvete var hyperkänsligt, även politiskt. Man kunde till exempel få mejl från Italien då hon befann sig där under Berlusconiåren med precisa observationer och analyser av det absurda politiska spelet, skrivna med torr humor, men också djup förargelse över orättvisan och arrogansen. Och alltid med en självklar blick för systemets offer.

Från 2003 till 2011 var hon den ena av två chefredaktörer för kulturtidskriften Kontur och drev där starkt sin egen, samhälleligt medvetna, men samtidigt lätt hysteriska linje, vilket innebar att sidorna befolkades av hennes egna sneda men absolut uttrycksfulla gubbar, ritade med vänster hand, jämsides med essäer, kritik, intervjuer och ett otal excentriska kort- och långlivade spalter.

På sätt och vis var det som om hon levde lite utanför samhället, vårt fåfänga, amerikaniserade konsumtionssamhälle – så kompromisslös. Det kan inte alltid ha varit enkelt. Samtidigt hade hon total koll på samtiden, reagerade direkt eller lite innan något skedde. Inget gjorde henne så rasande som främlingsfientlighet. För henne var det självklart att kulturer berikade varandra, att Finland behövde bli ett öppnare land. Och det var typiskt för henne att det inte stannade vid orden. Dagen efter Sannfinländarnas “iso jytky” i riksdagsvalet 2011 ringde hon upp f.d. Kontur-kollegan Malin Kivelä, för att något bara måste göras, och därmed grundades den tvåspråkiga politiska tidskriften Plir, som hann utkomma med ett nummer, med temat främlingsfientlighet.

Stella led av en sjukdom som sakta förvärrades och som läkarna stod maktlösa inför. Men hon var så tapper, så glupsk på livet! Och som så många av hennes läsare sagt: Vad hade hon inte skapat om hon inte hade varit tvungen att kämpa mot sjukdomen hela tiden eller fått leva längre?

Men framför allt var hon en så god och varm vän, alltid intresserad, alltid intressant. Hennes humor byggde på stor empati. Allt hände också Stella – hennes liv var lika rikt som en Fellini-film på udda möten, märkliga repliker, absurda händelser som bara hon kunde råka ut för. Hon hade ett sällsynt mod att utsätta sig för livet och människorna – och den roade, skarpa, alltid vitala blicken med vilken hon betraktade allt det här vilda, förgängliga och fåfänga som vi kallar liv. Hon var uppmuntrande, för evigt inspirerande, galghumoristiskt dansande vid stupet, med det mörka som en fond mot vilken hon gnistrade. Det fanns ingen samtidigt så allvarlig och så humoristisk som hon. Världen blir aldrig den samma utan Stella.

*Malin Kivelä, Sara Ehnholm Hielm
samt
Tatjana Brandt
Johanna Edgren
Sabine Forsblom
Johanna Grönqvist
Jakob Höglund
Max Rynänen
Martin Glaz Serup
Caterina Stenius,
Mikaela Strömberg-Schalin
(Stella Parlands vänner och kolleger).*

Eva Perander

✧ 11.1.1923

† 9.8.2014

I dessa dagar, präglade av hyllningar i olika tonarter till Mumintrollet och hans vänner spelar Eva Perander en viktig roll. Den äldre publiken minns ännu nostalgiskt den oförglömliga klassiska pjäsen Troll i kulisserna, en stor framgång som 1958 visades på Lilla Teatern och senare i Stockholm. Chefen Vivica Bandler skyndade sig att trycka på Tove Jansson och Erna Tauro för att få till stånd en EP-skiva som grundade sig på pjäsen, och det lyckades.

På skivan hörde man Lasse Pöysti som Mumintrollet, Birgitta Ulfsson som Emma, Eva Perander som fru Filifjonka, Gunvor Sandkvist som Misan och Jutta Zilliacus som lilla My. Det var den första Muminskivan med sex låtar och Eva Peranders betraktelse "Fru Filifjonk ser på livet" blev som de andra övermåttan populär.

Vivica Bandler lyckades på 1950- och 60-talet kombinera så kallad avantgardeteater med publiksuccéer som höll Lillan ekonomiskt på fötter. Revyer av Bez Zilliacus, Tove Janssons troll och slutligen Bengt Ahlfors revyer och musiker räddade inte sällan teatern från ruinens brant.

Under den här tiden var den charmerande stamtruppen Lasse Pöysti, Birgitta Ulfsson och Eva Perander ofta i elden. Eva Perander var musikalisk och dansant, om jag inte minns fel kunde hon till och med steppa så man trodde hon skulle steppa sig ner i källaren.

I en artikel skriver Birgitta Ulfsson anspråkslöst: "Eva Perander och Lasse Pöysti var ju skickliga aktörer, vi andra på sin höjd nåt slags personligheter,

men som hantverkare oslipade.” Men nog slipades de minsann. Vivica Bandler brukade ta dem åt sidan, en och en, och viska konspiratoriskt medan de övriga såg på.

Till Lillan-gänget hörde på den tiden bland andra Elina Salo, Gustav Wiklund, Nils Brandt, Lilga Kovanko, Frej Lindqvist, Ingrid Söderblom, och senare Bengt Ahlfors, som i sin tur blev revy- och musikalmästare med uppgift att fylla teatern. Börje och Yngve Lampenius, Åke Lindman och Kyllikki Forssell hörde också till Eva Peranders medspelare under årens lopp.

Men Eva Perander hade också en annan passion, utanför teatern. 1944 började Eva (född Takanen) i Svenska Teaterns elevskola och gifte sig i samma vecka med Ulf Perander, som hade grundat en liten antikvitetsaffär i Lönnrotsparken.

Så småningom tänkte de båda på äkta orientaliska mattor. Eva beslöt att allt mer ägna sig åt denna spännande business och kastade i början av 70-talet loss från Lillan – teatern hade enligt hennes smak dessutom blivit lite väl vänstervriden.

Och nu började resandets tid på allvar för Eva Perander. Ulf Perander dog 1978 och Eva övertog ansvaret för Artistica, som affären heter. Hon arbetade för affären i 70 år, reste till de mest kända producenterna av orientaliska mattor, besökte över 80 länder, bland dem Iran, Indien, Turkiet, Afghanistan och Pakistan.

Hon var tuff, aldrig heller rädd för att en kvinna inte skulle klara av att förhandla i muslimska länder.

Sedermera tog Fredrik Panelius över huvudansvaret för Artistica.

Ännu som nittioettåring följde Eva med teater och konserter – själv en del av Helsingfors kulturhistoria.

Margita Andergård

Ulla-Marita Rajakaltio f. Wahlbeck

* 15.6.1922

† 21.6.2013

För mer än nittio år sedan föddes i Fredrikshamn en pigg och vetgirig tös. Genom att fadern var officer och chef för Reservofficersskolan fick hon växa upp på olika orter i Finland, även om rötterna och sommarstället låg utanför Vasa. Som artonårig gick hon med i Lotta Svärdrörelsen och arbetade bl.a. som lärare för barn i Fjärrkarelen under den finska belägringen. Det var också där hennes pedagogiska gnista tändes, för när hon efter kriget tagit studenten och studerat till socionom, ville hon ut i världen och utbilda sig till steinerpedagog.

Hon reste till lärarseminariet i Dornach i Schweiz och återkom lämpligt för att överta sin första klass vid den nyligen grundade Rudolf Steinerskolan i Helsingfors hösten 1962, som då endast hade sju klasser. Där arbetade hon troget ända till sin pensionering 1984.

Ulla-Marita Rajakaltio var en gudabenådad berättare, med fantasi, färg, sinne för humor och en medfödd förmåga att kommunicera med gammal och ung. Hon älskade litteratur men betonade i synnerhet mytologin och historien som en källa till visdom. Träden, djuren och blommorna betydde också mycket för henne.

Efter avslutat värv som lärare var hon en anlitad föreläsare vid olika seminarier och hon medverkade i en TV-film om lottornas arbete, ”Suomenladen sisaret” av Imbi Paju. Det forna hemmet i Terijoki på Karelska näset där de bodde i sex år förblev henne kärt livet igenom. Också hennes yngre bror Kaj har skrivit om Karelen och den alldeles speciella stämning som rådde där.

Något som utmärkte Ulla-Marita alldeles speciellt var den sociala läggningen och viljan att ta hand om alla barn, både inom familjen, i sin stora vänkrets, och i skolan, som behövde någon vuxen.

Hon visste, att de finska krigen hade varit oundvikliga. Men därför ville hon ända till livets slut ekonomiskt hjälpa gatubarn i St.Petersburg ”för att lite gottgöra det hemska som kriget åstadkommit”, som hon uttryckte det. ”Jag har fått med mig av både den svenska, den finska och den ryska kulturen”.

Ulla-Marita gifte sig med Bengt Rajakaltio år 1945 och de levde lyckliga ända till makens bortgång 1995. Nu bärs hennes minne vidare av barn, barnbarn och barnbarnsbarn.

Sällan hedras en nittioåring av långt över hundra sörjande i kyrkan, och aldrig har jag sett så många generationer av forna elever komma till en jordfästning som denna varma julidag 2013 i Esbo domkyrka. För oss som känt henne i mer än ett halvt sekel är det fortfarande överkligt att hon inte finns här ibland oss. Jag hoppas hon får höra vacker musik, och se konst från Italien, där hon vandrar på gröna ängar i Paradiset.

*André Landefort
hennes elev 1962–70*

Rurik Rancken

✧ 23.11.1923 i Kimito

† 7.1.2015 i Raseborg

Det brinner ett ljus vid kassan i Emmaus i Ekenäs den 7 januari. Rurik Rancken, som tillsammans med sin hustru Birgit, grundade Emmaus och U-landsföreningen Svalorna i Västnyland på 1960-talet, har lämnat jordelivet, 91 år gammal.

För många är Rurik, ”Rurre”, Rancken synonym med Emmaus, men han hann med mycket under sitt långa liv.

Rurik flyttade till Ekenäs i början av 1950-talet, då hans pappa Torsten blev rektor för Forstinstitutet. I tjugo år var han bibliotekarie i staden och var en av de drivande krafterna bakom Ekenäs museum. När rivningsivern i Finland rasade som värst kring 1970 hörde Rurik Rancken till dem som envist och ihärdigt arbetade mot en rivning av Gamla stan i Ekenäs, som var hårt hotad.

Under kriget arbetade Rurik bland annat som skrivare eftersom han var student och kunde tyska. I en olycka välte lastbilen han färdades på och Rurik fick benet krossat. Samtidigt besvärades han av en envis hosta. Läkarna trodde att han simulerade och han fick inte den vård han borde ha fått. Följden blev tbc i både lungan och det skadade benet. Det gick så långt att läkarna föreslog amputation. Den andra möjligheten var att ha benet gipsat i fem år. Rurik föredrog det senare alternativet.

Paret Rancken var föregångare på många plan och besjälades av tanken att kombinera visioner om en bättre värld med konkret, praktiskt arbete. Då

de började med loppmarknadsverksamheten först inne i Ekenäs i mitten av 1960-talet betraktades de som lite konstiga. Vem skulle vilja använda begagnade kläder och saker? 1973 köpte de den gamla folkskolan i Västervik, med avsikt att grunda en kommunitet. Det lyckades bra, trots att den låg lite avsides utanför Ekenäs. Det var många som under åren bodde i kommuniteten och världen blev större tack vare alla de utlänningar som för kortare eller längre perioder deltog i arbetet och livligt diskuterade vid det gemensamma matbordet. Stämningen var varm och öppen. Inkomsterna från loppmarknaden skickades till olika projekt i utlandet.

Rurik som var en fenomenal berättare och föredragshållare försjönk gärna i litteraturen när han inte stod i kassan eller sorterade och prissatte konst, antikviteter eller böcker som han var stor kännare av. Han var också en passionerad släktforskare.

Redan innan man allmänt börjat tala om miljöskydd och återanvändning var Rurik Rancken i farten. Bland annat skötte Emmaus om glasinsamling långt före kommunerna tog sitt ansvar. Kommuniteten visade också i början av 1980-talet att man inte behöver röja sly med kemiska bekämpningsmedel. Emmaus Westervik ordnade ett jippo som fick stor medieuppmärksamhet där de med sågar, liar och yxor röjde flera kilometer vägren fri från sly. Nu sköter mekaniska maskiner om slyröjningen överallt i Finland. Rurik har också stött vindkraftsprojekt och när Neste i tiderna ville grunda ett oljeraffinaderi i Tvärminne stod han på barrikaderna. Han var också en av grundarna av u-landsorganisationen Kepa.

Rurik Rancken gjorde med sitt milda väsen, sin underfundiga humor och klokhet stort intryck på de som kom i kontakt med honom. Han predikade inte och kanske var det just därför som mannen med det stora grå skägget blev en förebild för många ungdomar.

Vi är många som nu saknar honom, inte minst barnen Rolf, Romi, Ylva, Pontus och Kristoffer med äkta hälfter, barn och barnbarn.

Det är fint att ha fått känna en så varm och inspirerande människa.

Rurik Rancken som var kväkare begravdes inte traditionellt. I stället hölls en minnesstund i Snåresalen i Ekenäs den 24 januari.

Tua Ranninen

Märta von Schantz

* 9.4.1923

† 15.6.2014

Märta Johanna von Schantz föddes den 9.4.1923 och växte upp i Korsholm, där hennes far var lärare vid lantbruksskolan. Den 15.6.2014 gick hon bort, i Helsingfors. Mellan dessa dagar och orter rymdes ett långt och rikt liv i två länder.

Märta utbildade sig först till farmaceut. Under studietiden var hon mycket aktiv i den kristna studentrörelsen, speciellt inom SSKF – Svenska Studenters Kristliga Förening. Här lades också grunden till hennes internationella och ekumeniska engagemang. Några år arbetade hon bl.a. vid Apoteket Svanen. Sedan ansökte hon till missionärskursen och år 1954 skickade Finska Missionssällskapet henne till Sydvästafrika.

I Namibia har vi märkt att finska farmaceuter kan nästan allt och duger till nästan allt. Märta blev skolinspektris i Kavango-området. Oftast rörde hon sig med oxkärra och wato, en urholkad trädstam. Invid de små enkla byskolorna sov hon i tält och fick sin dagliga hirsgrötmiddag hos lärarna.

Hon tyckte dock att farmaceututbildningen inte riktigt räckte till, så under sin första hemlandsvistelse utbildade hon sig till lärare vid Ekenäs seminarium. I Namibia verkade hon sedan som högstadie- och gymnasielärare i Okahao, Ongwediva och speciellt vid Oshigambo högstadie-gymnasium, ända till slutet av år 1983. Här hade hon främst hand om undervisningen i historia och afrikaans, ”ons gesamentlike moedertaal” (vårt gemensamma modersmål) som

hon på sitt sarkastiskt-humoristiska sätt uttryckte det. Undervisningen gavs på ett språk som varken eleverna eller lärarna hade som modersmål. Senare byttes modersmålet och undervisningsspråket till engelska.

Som en väl påläst och engagerad historielärare tog hon upp aktuella samhällseliga och politiska synpunkter långt utöver den officiella apartheid-reglerade läroplanen. Hon uppmuntrade sina elever till att tänka självständigt, att fråga och att ifrågasätta. ”Hon placerade oss i ett vidare sammanhang” sade nyligen en av hennes elever. Tillsammans med sina kolleger gjorde hon skolan till ett av landets främsta och bästa läroverk. Många av det självständiga Namibias ministrar och ledare har varit hennes elever, och minns henne med värme.

Ännu efter sin pensionering år 1984 förde Märta mission och global fostran till skolor och församlingar i Finland. Hon var också en ofta utnyttjad tolk för utländska gäster. År 2000 fick hon SFV:s folkbildningsmedalj. De senaste årtiondena har Märta verkat aktivt som översättare. Hon har bl.a. översatt boken ”Två från Namibia”. Ännu så sent som i maj i år svarade hon för översättningarna av artiklar i Sjömansvännen / Finlands Sjömanskyrka.

På senare år har Märta inte kunnat röra sig mycket utanför sitt lilla hem i Eira. Hon fick regelbundet en hög böcker hemburna från biblioteket och höll sig à jour med den litterära och samhällseliga utvecklingen. Besöken och hjälpen av brorssönerna Johan, Hans och Christoffer med familjer uppskattade hon mycket.

Vi, hennes elever, kolleger, medarbetare och vänner, minns Märta som en klok, vidsynt och intensivt levande människa. Hon hade en fin humor och ett bra minne. Hon ”såg” sina elever, hon såg också släktens och vännernas barn. Med några vänner höll hon regelbunden telefonkontakt, bl.a. när det gällde lösende av korsord. Dem påminde hon också om ”det kommande glada återseendet”.

Olle Eriksson

Elly Sigfrids

* 10.5.1919

† 14.7.2014

I det journalistiska livet händer det inte alltför ofta att man får ynnesten att göra en eller flera intervjuer med en människa, som efter intervjuerna och programmen på något sätt blir en måttstock på mänsklighet, moral och politik. Men just så gick det i förhållande till Elly Sigfrids.

Jag gjorde tillsammans med Susanna Ginman ett antal intervjuer med henne för ett större tv-projekt. Det handlade om demokratins långa väg. Senare gjorde Susanna ett personporträtt på Elly, som också tog upp hennes roll som kvinna i politiken. Elly hade varit med – till en början lite indirekt – på båda områdena. Hennes aktivitet började medan hennes far Levi Jern var riksdagsman och för sina ställningstaganden hotad av den blåsvarta högern. Det gällde alltså att vara på sin vakt och redo att beskydda en utsatt far. Nästan obemärkt för sig själv stiger alltså den unga Elly in i en roll, som skulle vara hennes under hela hennes långa och aktiva liv.

Det är inte möjligt – eller nödvändigt – att försöka räkna upp alla betydelsefulla stationer under hennes liv, men det är säkert viktigt att slå fast det mest centrala: Elly var en djupt och aktivt troende människa, som i sitt liv vägledades av de idoga försöken att omsätta de abstrakta värderingarna i vardaglig verksamhet.

I mycket unga år tog hon hand om en liten flicka, som sedan avled i samband med en operation. Ännu ett halvt årtionde senare kan man i den berättan-

de rösten höra saknaden, kärleken och en jämlikhetssträvan, som aldrig mäter mänskligt värde i något annat än just i mänsklighet.

I programmet kring våra demokratiska institutioner fanns det en scen, som på många olika sätt kom att symbolisera Elly Sigfrids grundläggande inställning till sina medmänniskor. Kulturen i demokratins högborg hade präglats av män. Till de dagliga rutinerna hörde att kasta ned genomlästa – och uppenbarligen – till en del onödiga papper på golvet. Elly Sigfrids råkade se hur Riksdagens städerskor efter sammanträdena var tvungna att krypa på golvet för att plocka upp pappren. Det hade inte stört generationer av riksdagsledamöter, men det störde Elly. Rutinen uppfattades av henne som ett förakt för städerskornas dagliga arbete. Och hon skred till verket. Det tog en hel del tid innan hon lyckades övertyga Riksdagens kanslikommission om att det behövdes papperskorgar, men hon fick sin vilja igenom. Idag finns papperskorgarna som vardagens anspråkslösa monument över en eftertänksam kvinna.

Men också under åren långt efter det offentliga livet som politiker höll Elly på sitt naturliga och anspråkslösa sätt fast högaktningen inför livets gåva. Vi var med henne när hon – på cykel eller sparkstötting – begav sig till långvårdsavdelningen i Smedsby. Där läste hon högt och berättade hon om livets händelser för avdelningens dementa patienter. Hon var djupt övertygad om att den medmänskliga kärlekens budskap skulle gå hem genom sjukdomarnas tilltagande brus. Det medmänskliga djupet övervinner allt.

Med den livsinställningen levde Elly. Med den lämnade hon oss – övertygad om att ingenting någonsin tar riktigt slut.

Nils Torvalds

Elly Sigfrids mottog SFV:s Hagforsmedalj år 1985

Saga Sundqvist

* 17.6.1924

† 21.8.2014

Folkskolläraren och rektorn Saga Sundqvist avled den 21 augusti 2014 i en ålder av 90 år. Hon var född den 17 juli 1924. En stor skolprofil hade därmed gått ur tiden.

Saga Sundqvist stod, vid sidan av gärning som lärare och rektor i Helsingfors, för en helgjuten och långvarig insats vad gäller de finlandssvenska lärarnas fackliga strävanden. Hon var länge aktiv i de svenskspråkiga folkskollärarnas krets i Helsingfors och inträdde i centralstyrelsen för Finlands svenska folkskolläraryörening FSF redan år 1960. Hon var med om att påverka integrationssträvandena inom den lärarfackliga rörelsen.

Hon var länge vice ordförande i styrelsen och eftersom ordförandena oftast kom från annan ort var det Sundqvist som i sin egenskap av Helsingforsbo fick representera de finlandssvenska folkskollärarna i bl.a. konferenser, seminarier och ministeruppvaktningar.

Också i nordiska och internationella sammanhang var hon en beprövad kraft. Hon var en av pådrivarna då finska och svenska folkskolläraryrkesorganisationerna stod värd för den allra första större internationella lärarfackliga sammankomsten i Esbo år 1969.

På 1970-talet stod vårt land inför en stor reform, då grundskolan byggdes upp. Inom det fackliga området etablerade folkskole- och läroverkslärarna ett ökat samarbete, vilket ledde till uppkomsten av en samlande facklig organisa-

tion. Saga Sundqvist deltog med entusiasm i integrationsarbetet och satte också ner tid och energi på att föra fram de svenskspråkiga lärarnas intressen i finska sammanhang. Tiderna var turbulenta, men Saga Sundqvist framstod som en målmedveten och samtidigt lyhörd förespråkare av samarbete. Hennes hållning rörande en grundskola för alla var given: javisst!

Hon var följaktligen en självskriven ledamot i den första interimsstyrelsen, där svenska folkskollärare och läroverkslärare byggde upp ramar för det samarbete som ledde till dagens Finlands svenska lärarförbund.

Saga Sundqvist var en av tre svenska ledamöter i lärarfacket OAJ:s allra första styrelse, som arbetade för att bygga upp en slagkraftig gemensam organisation för lärare inom den allmänbildande skolan. Senare fortsatte tillväxten, och OAJ organiserar idag mer eller mindre alla lärargrupper från daghem till universitet.

Saga Sundqvist var aktiv på central facklig nivå fram till år 1977.

Carl-Erik Rusk

Ingmar Svedberg

✧ 1944

† 2014

En verklig mångsysslare inom finlands-svensk och nordisk odling har gått bort. Litteraturkritikern och kulturjournalisten Ingmar Svedberg avled i en ålder av 70 år i Helsingfors. Ekenäsynglingen Svedberg kom att bli en synlig gestalt i huvudstadens kulturkretsar, där han med sin demokratiska grundsyn ofta nog kom att hamna i verbala konflikter med samtida gelikar, som hade gått längre vänsterut.

Ingmar Svedberg tog studenten 1963, men blev aldrig färdig med sina studier vid Svenska handelshögskolan eller Helsingfors universitet. Men sextio- och sjuttiotalen bjöd ändå på tillräckligt många födkrokar för att en nyfiken och överväldigande energisk intellektuell kunde finna bröd för dagen.

”Jesper” som generationer av Svedbergs fick heta var timlärare i svensk litteratur vid Helsingfors universitet 1969 – 1987, lärare i litteratur vid Teaterhögskolan 1976 – 1983 och litteraturkritiker vid Hufvudstadsbladet och Rundradion i ca två decennier från 1960 – talet framåt.

I en artikel i Arbetarbladet påpekar Henrik Helenius att Ingmar Svedberg aldrig var en kontorsslav. Hellre då en renässansmänniska och bohem, som fann sig tillrätta också i stökiga miljöer och sena symposier, om sällskapet var det rätta.

Man får en god bild av Ingmar Svedbergs vittfamnande intressen då hans förtroendeuppdrag kommer på tal. Han ägnade sina krafter tidskriften Nya Ar-

gus, den rabulistiska tidskriften FBT, han var ombud för österbottniska Hori-
sont och svenska Ord och Bild. Redan tidigt var han redaktör för Studentbladet.

Som ett slags det litterära livets tiokampare åtnjöt ”Jesper” Svedberg ett
vidsträckt förtroende. Med tanke på hans stridbarhet och civilkurage är det
anmärkningsvärt hur många förtroendeuppdrag han valdes till. Man finner
förklaringen i hans kontaktskapande förmåga, färdighet att gå in i förutsätt-
ningslösa diskussioner och fallenhet att finna praktiska lösningar på aktuella
problem. Detta kombinerades med ett säkert omdöme.

Sålunda verkade Svedberg som styrelsemedlem och viceordförande i Fin-
lands svenska författareförening, medlem i statens litteraturkommission, med-
lem av Nylands läns konstkommission, ordförande för Arbetarnas bildnings-
förbunds svenska sekretariat, allt under 1980- och 1990-talen.

Nordiskt samarbete och nordiska kontakter var nära nog ett livselixir för
Ingmar Svedberg. Han var medlem av Nordiska rådets prisnämnd för littera-
tur, medlem av Nordiska ministerrådets nämnd för litteratur och biblioteks-
verksamhet (NORDBOK) och aktiv i vänföreningen mellan Finland och Fär-
öarna Tjaldur.

Det är självfallet att Ingmar Svedbergs erfarenhet, kunskap och omdöme
togs i anspråk för bidrag i litterära antologier och aktuella författarpresen-
tationer.

Mindre känt är, att Ingmar Svedberg veterligen hade självständiga och di-
rekta kontakter till litterära kretsar i Sovjet och Östeuropa. Detta var ett ut-
tryck för hans övertygelse om betydelsen av samtal över gränser och ideologi-
er, om kulturskapande med ett egenvärde oberoende av förtryck och ofrihet.

I ett rätt sent skede av livet belönades Ingmar Svedberg av det officiella Fin-
land. Han tilldelades Finlands Lejons orden av första klass, Finlands svenska
Folktings medalj i brons, Svenska folkskolans vänners folkbildningspris, svens-
ka kulturfondens kulturpris och svenska författareföreningens pris.

På många sätt var Ingmar Svedberg sinnebilden för en oegennyttig och
rastlös verksamhet i bildningens tjänst. I dag är råder trånga villkor för en dy-
lik livsgärning, som nu uppskattas med tacksamhet och ett stänk av dejå vu.

Ralf Friberg

Fredrik Therman

✱ 16.11.1944

† 23.8.2014

Bibliotekarien, frilansskribenten och
medborgaraktivisten Bror Fredrik Ther-
man avled efter en plötslig sjukdoms-
attack den 23.8. Med honom förlorade
Svenskfinland en engagerad och inspi-
rerande eldsjäl.

Fredrik bodde som barn på Linnan-
koskigatan i Helsingfors med föräldrar-
na, modersmålsläraren Elsa Therman och
rektor Tor Therman och den österbott-
niska mormodern Tyra Ek. Av föräldrar-
na ärvde han ett starkt intresse för littera-
tur och kultur. Som 8-åring flyttade Fred-
rik med mamma och mormor till ett egna-
hemshus i Kilo. Somrarna fram till
1970-talet tillbringades på ön Furuskär nära Karleby.

Sin skolgång inledde Fredrik i pappas skola Zillen och fortsatte i Grankul-
la. Han blev student 1965 och studerade matematik, fysik, kemi och filosofi vid
Helsingfors universitet. Han avlade biblioteksexamen vid Social- och kom-
munalhögskolan 1973. På 1990-talet utbildade han sig till informatör vid Åbo
Akademi.

Sin yrkesinsats gjorde Fredrik som bibliotekarie i Kyrkslätt 1974-76 och
1979-86, i Esbo stadsbibliotek 1989-2003 och i Arbis bibliotek i Helsingfors
2003-2007, tills han blev pensionär och frilansskribent. Han var teatersekre-
terare på Wasa teater 1977-1978.

Fredrik var en mångsysslare. I sin ungdom grundade han med sin klass-
kamrat och vän Bo-Eric Rosenqvist teaterföreningen Svalan. Fredrik skrev
sketcher/korta skådespel på beställning. Bo-Eric och Fredrik uppträdde på Ar-

bis, Hangö teaterträff, Soc & Koms fester etc. Fredrik älskade musik. Han spelade gitarr och sjöng på många stora och små fester.

Han skrev teater- och bokrecensioner i tidskriften Löntagaren i närmare 40 år. Han var aktiv i ett otal föreningar. Han jobbade länge med invandrarfrågor. Alla araber i hemstadsdelen Vallberget i Esbo började hälsa på Fredrik, då han ofta hade sin afrikanska PEACE-mössa på sig. Han kunde umgås på åtta språk.

Men framför allt var freds rörelsen Fredriks livsintresse. I många år var han styrelsemedlem i Finlands Fredsförbund. Han var uppskattad ordförande för Svenska Fredsvänner i Helsingfors i över 20 år, från 1992 till sin död. Då han kände sig trött och ville sluta, gick styrelsen inte med på det: ”Vem kan komma med nya idéer, vem ska man intervjua i radion och TV om fredsfrågor, om inte Fredrik?”

I tidskriften Fredsposten fick Fredrik förena sitt fredsengagemang och sin passion för skrivande. Han var chefredaktör 1998–2000 och fortsatte därefter som redaktionsmedlem och lokalredaktör i Helsingfors. Speciellt uppskattade var hans kåserier med titeln Fred och Fröjd som han skrev under signaturen Fredman.

Vi lärde känna Fredrik som en hjälpsam medmänniska och en känslig konstnärssjäl. Men han gillade inte ”small talk”, gav sig inte ro att syssla med oväsentligheter, när det fanns så mycket som han ville få gjort. Fredrik var en stor humanist, som tog hänsyn till både människorna och miljön. Han levde som han lärde, hade enkla levnadsvanor och cyklade bl.a. ofta till möten.

År 1996 gav Fredrik ut sina memoarer Varats lätthet. Han hade ända till slutet kvar sin sprudlande energi och skaparkraft. I juni blev han färdig med manuskript till en ny bok Tro, hopp och lite till med essäer, minnen och en hel del humor. Boken har postumt getts ut av de anhöriga.

Fredrik sörjs närmast av hustrun Jatta Krug, barnen Mattias och Tyra med familjer och hustruns barn Sunni och Susanna med familjer.

*Ulf Särns, Yrsa von Hertzen
ordförande och vice ordförande
för Fredspostens redaktionsråd*

Henrik Wallgren

✧ 25.6.1928

† 14.8.2014

Den 14 augusti 2014 avled filosofie doktor, professor emeritus Henrik Wallgren i sin födelsestad Helsingfors. Han var född den 25 juni 1928.

Rubriken för hans doktorsavhandling var Energy metabolism of two species of the genus *Emberiza* as correlated with distribution and migration. Han fördjupade sig speciellt i stann- och flyttfåglars energiomsättning genom att studera den stationära gulspåraren och den flyttande ortolansparven. Även i dag är temat högaktuellt, ty den ornitologiska forskningen närmar sig på nytt energiomsättningen under flyttningen ur fylogenetisk synvinkel.

Efter att ha disputerat övergick Henrik Wallgren till fysiologiska avdelningen vid Oy Alko AB:s centrallaboratorium, där han kom att verka till förra hälften av 1970-talet. Hans arbete då omfattade främst studier över alkoholens inverkan på råttor. Det mest betydande arbetet från Wallgrens tid vid Alkoholforskningsstiftelsen är säkert *Actions of Alcohol*, volym 1-2, som han skrev tillsammans med Herbert Barry, III, och som Elsevier utgav 1970.

Wallgren utnämndes 1969 till biträdande professor i zoologi (zoofysiologi) vid Helsingfors universitet, och till professor år 1974. Denna tjänst innehade han ända till sin pensionering 1992. Under professorstiden fortsatte han sin forskning om etanolens inverkan på det centrala nervsystemet och utredde reproduktionens hormonala bakgrund hos sorkar. I fråga om fåglar var han speciellt intresserad av hur miljögifter inverkar på rovfåglars fortplantning.

En av de största vetenskapliga tilldragelserna i Finland under Henrik Wallgrens forskarbana var arrangerandet av Internationella Fysiologsällskapets (IUPS) världskongress i Helsingfors år 1989, då han var en av huvudorganisatorerna.

Hans aktivitet inom vetenskap ledde till att han verkade i bland annat Nordenskiöld-samfundets styrelse inemot fyrtio år, sist som ordförande. I tio år var han ordförande för Societas pro fauna et flora Fennica. I över 20 år var han prefekt för Kilpisjärvi biologiska station och för Nåtö biologiska station på Åland. Han invaldes i Finska Vetenskaps-Societeten år 1969, var viceordförande 1993-1995 och ordförande 1995-1998. Han var också länge styrelseledamot i Nordisk Förening för Fysiologi och invaldes i Kungliga Svenska vetenskapsakademien 1980.

Henrik Wallgrens era vid zoofysiologiska avdelningen vid Helsingfors universitet kännetecknades av en öppenhet inför nya idéer. Henrik utgick alltid från att forskaren ger sitt bästa när han/hon får närma sig forskningsproblemet ur egen synvinkel och med egen tidtabell.

Henriks öppna attityd till samhälle, empatiska inställning till människor samt viljan och förmågan att ta ansvar, medförde att han kom att inneha ledande poster också i civilsamhället. Han var kurator för Nylands Nation och sedermera inspektor. I fem år var han viceordförande för Arbetets Vänner, huvudföreningen, och principal vid Helsingfors sparbank åren 1966-91, de sex sista som ordförande. I människorättsfrågor var han från och med 1997 representant både för Finska Vetenskapsakademien och Finska Vetenskaps-Societeten.

Henrik Wallgren kallades till hedersledamot i Nylands Nation, Societas pro fauna et flora Fennica, Alkoholitutkijain seura och Nordenskiöld-samfundet.

Havsörnsskydd och havsörnsforskning kom under de sista drygt fyrtio åren att inta en viktig roll i Henrik Wallgrens liv. WWF Finlands havsörnsarbetsgrupp grundades i december 1972, för att försöka förhindra att havsörnen skulle försvinna ur Finlands natur. Hans bekymrade brev år 1971 till statens biträdande naturskyddsinspektör, om att skogen på havsörnsön Granö i Föglö var stämplad, var en bidragande orsak till att skyddsforskningsprojektet startade. Skogen på Granö fick stå men först år 1996 fredades Granö permanent. Havsörnsprojektets första år noterades fem ungar i hela landet, i år 449 ungar.

Henrik Wallgren fungerade i tiotal år som arbetande ordförande för havsörnsarbetsgruppen och inventerade örnparen i Föglö. Det var en stor förmån

att få delta i de öppna, spirituella, livsfördjupande diskussionerna kring bordet på familjen Wallgrens sommarvilla i Föglö. "Sjövillan", var Henriks "värld i världen", såsom även för tandläkarhustrun Carin Forsius-Wallgren och har blivit det också för barnen Carina (Wallgren-Pettersson), Thomas och Matias och deras familjer.

För att hylla Henrik inför hans 60-årsdag skrev dottern Carina och svärsonen Tom ett ode, till Lasse Mårtensons vackra Jurmo-melodi:

*"Det Granö som du gett av dina år
nu fredad ligger i sin urskogsgömma.
Och mödors lön du rikt och ymnigt får
när havsörnsstammen nya höjder når,
och samtiden och framtiden förstår
den djärva dröm du en gång vågat drömma."*

En framstående forskare och respekterad hedersman, med ljus livssyn, har gått ur tiden.

*Mikko Nikinmaa & Torsten Stjernberg
MN: elev och forskarkollega;
TS: vän, samarbetat inom havsörnsskyddet
och olika samfund*

SFV
2014

Utmaningar och framgångar

Det är inte någon nyhet att SFV:s verksamhet redan några år präglats av en utmanande ekonomi. Våra bokslut har visat röda siffror. Men ur de kärva tiderna har vi ändå lyckats få ut mycket positivt. Vi har gått tillbaka till ursprunget, till vår kärnuppgift, och ställt många frågor. Vad skall vi syssla med? Vad är på riktigt SFV:s uppdrag? Samtidigt har vi sett till att den för fältet så viktiga utdelningen fortsatt så gott som oförändrad.

Den kanske allra synligaste förändringen år 2014 var att Studiecentralen återintegrerades i SFV. Det var dels en profilhöjning, eftersom en verksamhet som alltid varit SFV:s, nu även kallades för SFV. Men det var förstås även administrativt en viktig förändring. Vi slipper en hel del dubbelarbete, och vi har lättare att trimma och strömlinjeforma organisationen framöver. En del av det som Studiecentralen gjorde övertas också på ett naturligt sätt av Svenska studieförbundet – en förening där merparten av de finlandssvenska organisationerna är medlemmar.

För våra egna SFV-medlemmar syntes förändringen år 2014 även så att de artiklar som förr publicerades i Studiecentralens tidskrift *Mentora*, började dyka upp i SFV:s kulturtidskrift *Svenskbygden*. Samtidigt startade vi arbetet på att omdana *Svenskbygden* till *SFV-Magasinet*, vars första nummer utkom i början av innevarande år. Den tidningen har med sitt breda kultur- och bildningsinnehåll en rätt så unik utblick på Svenskfinland.

Att bokstavskombinationen SFV mer än förr syns i vår verksamhet kan kanske missuppfattas som navelskådande eller självberöm. Därför vill jag betona, att utgångspunkten enbart ligger i vår insikt om att det finlandssvenska organisationsfältet mår bäst, då alla skyltar öppet. För oss aktiva kan sammanhang och huvudmän vara nog så självklara. Men för vanliga finlandssvenskar – de som använder våra tjänster – är det betydligt bättre, om raka rör gäller. Och slutmålet handlar förstås inte om bokstäver, utan om att vi i framtiden ännu bättre ska kunna stöda det finlandssvenska kultur- och bildningsfältet. Vi fortsätter definitivt att stöda gräsrotterna precis som förr, men vi kommer i tillägg att också göra några större satsningar varje år.

För vårt arbete kommer vi snart att få ovärderlig information från de första regionala fokusgrupperna som vi sammankallat bland SFV-medlemmarna.

Mycket av finlandssvenskarnas framtidsdiskussion handlar av naturliga skäl om olika hot, men SFV vill även gärna se möjligheter. Svaren från olika utfrågningar pekar nästan alltid i samma riktning; utbildning är den brännande frågan. SFV kan, lika lite som någon annan inom tredje sektorn, ensam upprätthålla det svenska utbildningsväsendet i landet. Men med sina bidrag kan SFV utveckla och främja verksamheten inom dagvård, skolor och bibliotek, dela ut studiestipendier, och stöda allmänna kultur- och bildningssträvanden. På det området finns även ypperliga chanser till olika samarbetsformer med andra organisationer. I de dystra ekonomiska stämningarna behöver trender och kurvor inte alltid peka neråt, tvärtom.

Johan Aura
kanslichef

Styrelsens årsberättelse	163
Bokslut	
Resultaträkning	166
Balansräkning	167
Finansieringsanalys	168
Noter till bokslutet	169
Bokslutets underskrift	174
Revisionsberättelse	175
Förteckningar	176
Utskott och kommittéer	176
Pris och stipendier	177
Publikationer	180
Personal	181
Bidrag och stipendier 2014	182
SFV:s donations- och testamentsfonder 2014	183

Styrelsens årsberättelse

ORGANISATION OCH VERKSAMHET

ALLMÄNT

Enligt föreningsstadgarna har SFV till ändamål att "främja bildningsarbetet bland Finlands svenska befolkning genom att understödja skolor, barnträdgårdar och bibliotek, utge studieunderstöd ävensom stödja andra former av finlandssvenska bildnings- och kultursträvanden".

Styrelsen har 2014 fortsatt sin målsättning att minska ägande och upprätthållande av verksamhet, och fokusera på utdelningen av bidrag och stipendier, samt optimera förmögenheten för bättre avkastning.

I linje med denna strategi kommer ungdomsverkstäderna Sveps och resurscentret Föregångarna i Vasa att övergå till Folkhälsan Utbildning Ab. Övergången är planerad till augusti 2015. Ungefär hälften av SFV:s nuvarande personalstyrka hör till ungdomsverkstäderna.

Styrelsen har fortsatt den långsiktiga processen att minska fastigheternas höga andel i föreningens tillgångar till förmån för mer avkastande alternativ.

I januari 2015 har markområdet i Solvalla i Esbo och andelen i byggnaderna på markområdet sålts till Samfundet Folkhälsan.

SFV:s verksamhet är i resultaträkningen uppdelad i bildningsverksamhet, bidrags- och sti-

pendieverksamhet, skrifter och publikationer samt administration och förvaltning. Bildningsverksamhetens största enheter består av SFV Bildnings kurser och studiecirkelar, ungdomsverkstaden Sveps samt resurscentret Föregångarna i Vasa.

MEDLEMSKÅREN

SFV verkar aktivt i det finländska medborgarsamhället, dels i samarbete med de finlands-svenska organisationerna, dels genom sitt eget kontaktnät och sin stora medlemskår.

Vid utgången av 2014 var de stadgeenliga medlemmarna i föreningen Svenska folkskolans vänner rf 380 person-medlemmar och en understödsförening. Medlemmarna i Svenska folkskolans vänner understödsförening var 8 409 personmedlemmar. Det totala antalet SFV-medlemmar var 8789 st. Vid sina årsmöten den 24 mars 2014 fastställde Svenska folkskolans vänner rf och dess understödsförening medlemsavgiften till 10 euro. I medlemsavgiften ingår SFV-kalendern och tidskriften Svenskbygden samt som medlemsförmån en rabatt om trettio procent i Schildts & Söderströms bokhandel.

STYRELSEN

Styrelsen sammanträdde under året till elva protokollförda möten. Antalet behandlade ärenden var 153.

Styrelsens sammansättning var (invald, närvaro): ordförande: professor **Per-Edvin Persson** (1989, 11/11), vice ordförande: filosofie magister **Veronica Fellman** (2007, 11/11), politices magister **Heidi Backman** (2013, 8/11), ekonomie magister **Marc Hinnenberg** (mars 2014, 6/7), filosofie magister **Stig-Björn Nyberg** (1998, 11/11), musikmagister **Wivan Nygård-Fagerudd** (2010, 8/11), undervisningsrådet **Gun Oker-Blom** (2013, 9/11), författaren **Gustaf Widén** (2005, 10/11) och läraren **Gustav Wikström** (1997, 7/11). Styrelsens sekreterare var kanslichefen.

Styrelsen fortsatte traditionen att hålla åtminstone ett styrelsemöte per år på annan ort än Helsingfors. Styrelsen sammanträdde i maj 2014 i Saltvik på Åland.

I tur att avgå ur styrelsen var styrelseledamöterna **Gun Oker-Blom**, **Mikael Reuter** och **Gustaf Widén**. Årsmötet beslöt enhälligt återvälja **Gun Oker-Blom** och **Gustaf Widén**. I stället för **Mikael Reuter**, som inte kunde återväljas, nyvaldes **Marc Hinnenberg**. Samtliga valdes för mandatperioden 2014–2016.

HEDERSMEDLEMMAR

Hedersordförande i föreningen är professor **Ann-Mari Häggman**. Hedersmedlemmar i föreningen är **Lars Huldén**, **Bo Lundell** och **Per Snickars**.

UTSKOTT OCH KOMMITTÉER

Arbetsutskottet har förberett ärendena till styrelsens möten och avgjort löpande ärenden. Förvaltningsrådet har varit styrelsens rådgivande organ i frågor om förmögenhetsförvaltningen. Priskommittéer har bistått styrelsen i valet av pristagare och stipendiater. Medlemmarna i utskotten och kommittéerna är upp-

tecknade i förteckningarna som bifogas bokslutet.

ÅRSMÖTE OCH UTDELNINGSFEST

Föreningen höll sitt årsmöte i Helsingfors den 24 mars 2014.

Utdelningsfesten hölls i festsalen i SFV-huset G18 den 26 mars 2014. Vid festen utdelades Kulturpriset ur Signe och Ane Gyllenbergs fond, Folkbildningspriset, Brobygggarpriset, Lillholmsstipendiet och Beijarholmsstipendiet. Tio lärare i svenska vid finska skolor premierades med stipendier. Dessutom utdelades fem Folkbildningsmedaljer och fyra Hagforsmedaljer. SFV fortsatte med den öppna nomineringsprocessen av pristagare och medaljörer.

BIDRAG OCH STIPENDIER

Under bidrags- och stipendieverksamheten i resultaträkningen redovisas totalt 2,4 miljoner som beviljade bidrag och stipendier. Utdelningen per sektor är följande.

Grupp	t euro	procent
Daghem, förskola, eftis	78	3
Skolor	862	36
Bibliotek	34	1
Finlandssvenska kultur- och bildningssträvanden	1 297	54
Studiestipendier	134	6

Med bildningsverksamhetens kurs- och cirkelbidrag, och författarstipendierna under skrifter och publikationer stiger årets beviljade bidrag och stipendier till 2,69 miljoner.

SFV-HUSET G18

Under året bytte SFV:s bildnings- och kulturhus G18 i Helsingfors namn till SFV-huset G18. Det nya namnet återspeglar SFV:s anknytning till byggnaden och bevarar samtidigt den hittills använda akronymen. Festsalen i SFV-huset G18 går under benämningen Festsalen G18.

SFV BILDNING

Under året bytte Svenska Studiecentralen namn till SFV Bildning. Sammanlagt 809 kurser genomfördes i samarbete med finlands-svenska förbund och föreningar. Kurserna hade sammanlagt 17970 deltagare. Därutöver arrangerade SFV Bildning ca 100 egna kurser, föreläsningar och andra evenemang för organisationsanställda och föreningsaktiva.

Inom SFV Bildning ingår också arbetsverkstäderna för ungdomar, Sveps i Helsingfors och Föregångarna i Vasa som tar hand om ungdomar som har problem med utbildning eller jobbsökning samt enheten för lokal utveckling Svensk Byaservice och ytterligare De Ungas Akademi som ordnar kurser för unga.

EKONOMI OCH FÖRMÖGENHETS-FÖRVALTNING

PERSONALEN

Föreningens personal var i medeltal 41 personer under räkenskapsperioden (39 personer år 2013). De anställdas namn framgår i förteckningarna som bifogas bokslutet.

DONATIONER OCH TESTAMENTER

En ny fond har grundats till värdet av 1,3 miljoner. Testatorn var **Hedvig Margareta Waselius** från Helsingfors. Tillskottet till tidigare fonder var 5 000 euro.

FÖRMÖGENHETEN OCH FASTIGHETERNA

En av de större fastigheterna, Savilagatan 1b i Helsingfors, såldes under året. Andra fastigheter som såldes var Solgården i Hangö och några bostadsaktielägenheter. Försäljningarna är i linje med målet att minska på övervikten av fastigheter bland tillgångarna.

Hälften av bostadslånet på 7 miljoner euro amorterades och amorteringstiden för resten av lånet förlängdes med fyra år.

Tillgångar i balansräkningen som styrelsen bedömt som övervärderade har nedskrivits. Den totala nedskrivningen är 4,8 miljoner. De största posterna är aktierna i Solvalla Nedre Ab (2,7 miljoner) och Fastighets Ab Folkfast (1,4 miljoner).

RESULTATET

Resultatet för bokslutet 2014 som visar en förlust på 1,1 miljoner avslutar det planerade åtgärdsprogrammet 2012-2014 för att få ekonomin i balans. Det ackumulerade underskottet 2012-2014 blev 7,5 miljoner och därmed 1,5 miljoner under estimatet 9 miljoner som gjordes 2012.

Under åtgärdsperioden har fleråriga satsningar som initierats under gynnsammare tider kostnadsförts, dessutom har övervärderade tillgångar nedskrivits i balansräkningen.

UTSIKTER FÖR 2015 OCH FRAMÅT

Styrelsen bedömer att ekonomin som planerat är i balans 2015, men konstaterar samtidigt att föreningen som tidigare alltid påverkats av den ekonomiska utvecklingen i Finland och globalt.

Resultaträkning

1 000 euro	Not	Jan-dec 2014	Jan-dec 2013
Ordinarie verksamhet			
Bildningsverksamhet			
Intäkter			
Understöd		2 199	2 026
Övriga intäkter		4	26
		2 203	2 052
Kostnader			
Personalkostnader	4	-1 572	-1 458
Avskrivningar		-16	-8
Kurs- och studiecirkelbidrag		-262	-193
Övriga kostnader		-645	-635
		-2 495	-2 294
Resultat		-293	-242
Bidrags- och stipendieverksamhet			
Intäkter			
Understöd		146	152
Kostnader			
Personalkostnader	4	-89	-94
Avskrivningar		-1	-1
Beviljade bidrag och stipendier		-2 405	-6 328
Övriga kostnader		-122	-75
		-2 618	-6 497
Resultat		-2 472	-6 345
Skrifter och publikationer			
Intäkter			
Understöd		32	32
Litteraturförsäljning		10	11
		42	43
Kostnader			
Personalkostnader	4	-90	-98
Författarstipendier		-23	0
Övriga kostnader		-131	-153
		-243	-251
Resultat		-201	-208
Administration			
Kostnader			
Personalkostnader	4	-433	-627
Avskrivningar		-28	-28
Övriga kostnader		-512	-320
Resultat		-974	-975
Ordinarie verksamhetens underskott		-3 940	-7 771
Tillförda medel			
Intäkter			
Gåvor och bidrag		1	11
Medlemsavgifter		1	1
Donationer och testamenten		1 305	1 717
Tillförda medel totalt		1 307	1 729

1 000 euro	Not	Jan-dec 2014	Jan-dec 2013
Placeringsverksamhet			
Intäkter			
Hysesintäkter		2 371	2 603
Utdelning av marknads- noterade värdepapper		1 881	1 429
Övriga avkastningar		460	427
Försäljningsvinster		4 491	1 625
		9 203	6 084
Kostnader			
Personalkostnader	4	-91	-85
Avskrivningar		-493	-527
Räntekostnader		-116	-153
Fastighetskostnader		-1 444	-1 768
Försäljningsförluster		-783	-293
Nedskrivningar		-4 770	0
Övriga kostnader		-3	-12
		-7 701	-2 839
Resultat		1 503	3 246
Resultat av egen verksamhet		-1 130	-2 796
Fonder med egen täckning			
Intäkter			
Hysesintäkter		11	11
Dividender och övrig avkastning		81	76
		92	86
Kostnader			
Fastighetskostnader		-6	-6
		-6	-6
För utdelning		-78	-73
Resultat		9	8
Överfört till fondkapitalet		-9	-8
Räkenskapsperiodens resultat		-1 130	-2 796

Balansräkning

1 000 euro	Not	Dec 2014	Dec 2013
Aktiva			
Bestående aktiva			
Materiella tillgångar			
Mark- och vattenområden		5 104	5 304
Byggnader och konstruktioner		11 788	12 457
Maskiner och inventarier		202	166
	5	17 093	17 927
Placeringar			
Andelar i företag inom samma koncern	6.1	3 523	7 626
Kapitallån	8.1	313	381
Lånefordringar	8.2	216	276
Övriga aktier och andelar	6.2	73 602	74 168
		77 654	82 451
Bestående aktiva totalt		94 747	100 378
Rörliga aktiva			
Fordringar			
Försäljningsfordringar		5	2
Fordringar hos företag inom samma koncern		113	36
Övriga fordringar	8.3	1 354	1 394
Resultatregleringar		20	6
		1 491	1 437
Kassa och bank		2 939	2 115
Rörliga aktiva totalt		4 431	3 552
Fonder med egen täckning			
Placeringar	6.3	1 472	1 312
Interna fordringar, föreningen		501	498
		1 973	1 810
Aktiva totalt		101 150	105 740

1 000 euro	Not	Dec 2014	Dec 2013
Passiva			
Eget kapital			
Fonder		69 525	67 551
Resultat			
Resultat från tidigare år		23 740	28 511
Räkenskapsperiodens underskott		-1 130	-2 796
		22 610	25 715
Eget kapital totalt	9.1	92 135	93 267
Främmande kapital			
Långfristigt			
Skulder till kreditinstitut		3 450	0
Pensionslån		15	16
Övriga skulder	8.4	214	300
Interna skulder, Fonder med egen täckning		501	498
		4 180	814
Kortfristigt			
Skulder till kreditinstitut		0	6 914
Pensionslån		1	1
Skulder till leverantörer		120	122
Övriga skulder	8.5	2 486	2 518
Resultatregleringar	8.6	256	294
		2 863	9 850
Främmande kapital totalt		7 043	10 664
Fonder med egen täckning			
Eget kapital	9.2	1 973	1 810
Passiva totalt		101 150	105 740

Finansieringsanalys

1 000 euro	2014	2013
Verksamheten		
Erhållna betalningar		
Understöd	+ 2 258	+ 2 433
Medlemsavgifter	+ 1	+ 51
Övriga inbetalningar	+ 26	+ 37
	+ 2 284	+ 2 521
Utbetalningar		
Understöd	- 3 235	- 4 776
Personalkostnader	- 2 238	- 2 200
Övriga kostnader	- 1 377	- 1 222
	- 6 849	- 8 199
Flöde	- 4 565	- 5 678
Fordringar och skulder		
Beviljade lån	- 101	- 111
Återbetalningar	+ 116	+ 120
Räntetäkter	+ 0	+ 1
Lyft långfristiga lån	+ 0	+ 0
Lyft kortfristiga lån	- 1	+ 0
Amortering långfristiga lån	- 3 466	- 121
Amortering kortfristiga lån	- 2	+ 0
Räntekostnader	- 101	- 139
	- 3 555	- 250
Flöde	- 8 120	- 5 928
Fastigheter, maskiner och inventarier		
Köp	- 96	- 51
Försäljning	+ 7 354	+ 5 226
	+ 7 258	+ 5 176
Hysesintäkter	+ 2 388	+ 2 662
Drift, underhåll och reparation	- 1 568	- 1 931
	+ 820	+ 732
Totalt	+ 8 078	+ 5 907
Flöde	- 41	- 20

1 000 euro	2014	2013
Onoterade värdepapper		
Köp	+ 0	- 98
Försäljning	+ 0	+ 64
	+ 0	- 34
Intäkter	+ 460	+ 377
Kostnader	- 4	- 4
	+ 456	+ 372
Totalt	+ 456	+ 339
Flöde	+ 415	+ 318
Inkommande donationer		
Donationer och gåvor	+ 85	+ 809
Återbetalda donationer	+ 0	+ 0
	+ 85	+ 809
Flöde	+ 500	+ 1 127
Marknadsnoterade värdepapper		
Köp	- 5 409	- 5 535
Försäljning	+ 3 790	+ 2 779
Utdelning	+ 1 947	+ 1 534
Förvaltningskostnader	- 3	- 9
	+ 324	- 1 231
Flöde	+ 824	- 103
Förändring av likvida medel	+ 824	- 103
Likvida medel vid årets början	2 115	2 219
Likvida medel vid årets slut	2 939	2 115

Noter till bokslutet

REDOVISNINGSPRINCIPER

MATERIELLA TILLGÅNGAR OCH AVSKRIVNINGAR

De materiella tillgångarna har aktiverats under bestående aktiva till direkt anskaffningsutgift.

Byggnader avskrivs till 4 procent på restvärdet. Maskiner och inventarier avskrivs lineärt under en period på 3-10 år.

Markområden avskrivs inte.

Avskrivningarna redovisas i resultaträkningen under ordinarie verksamhet och placeringar.

MOTTAGNA BIDRAG

Inkommande bidrag bokförs som intäkt till den del kostnader uppstått. Oanvända stöd redovisas under övriga kortfristiga skulder.

BEVILJADE BIDRAG

Bidragen kostnadsförs under året de beviljas.

PLACERINGAR

Börsaktierna och placeringsfonderna redovisas till bokslutsdagens marknadskurser. Utjämningsen har bokats mot fonden för verkligt värde under eget kapital.

Vid realisering av aktier och andelar har använts FIFO-regeln.

UNDERSTÖDSFÖRENINGENS MEDLEMSAVGIFTER

Principen för redovisningen av medlemsavgifterna har ändrats 2014. Tidigare har understödsföreningens medlemmar betalat sin årsavgift till SFV. Detta har bokats i resultaträkningen som medlemsavgifter under tillförda medel.

Ett nytt avtal undertecknades 2014 med Svenska folkskolans vänners understödsförening.

Överenskommelsen innebär att understödsföreningen redovisar sina medlemmars årsavgifter i sitt eget bokslut och betalar ett årligt stöd till SFV.

Understödsföreningens bidrag redovisas i resultaträkningen som intäkter under bidrags- och stipendieverksamhet.

EGET KAPITAL

Inom eget kapital fanns vid räkenskapsperiodens början 27,8 miljoner euro i en dispositionsfond. Fonden bestod av tidigare års överskott, som enligt tidigare principer kunde överföras från resultaträkningen till eget kapital. Senaste överföringen gjordes 2005. Eftersom fonden enligt gällande principer inte har någon funktion, har styrelsen beslutat att upplösa dispositionsfonden och överföra 27,8 miljoner euro från fonder under eget kapital till tidigare års överskott.

KORRIGERINGAR I JÄMFÖRANDE BELOPP

MEDLEMSAVGIFTER

För att de jämförande beloppen skall motsvara den nya redovisningsprincipen gällande understödsföreningens medlemsavgifter har 51 000 euro flyttats från medlemsavgifter under tillförda medel, till intäkter under bidrags- och stipendieverksamhet.

EGET KAPITAL

Från fonder har överförts 27,8 miljoner till tidigare års överskott för att motsvara den nya redovisningsprincipen inom eget kapital.

1 Tillfälliga intäkter

Under tillförda medel har förutom medlemsavgifter bokats intäkter av tillfällig natur. Till dessa hör Gåvor och bidrag till föreningen samt donationer och testamenten till fonder.

2 Mottagna bidrag

Erhållna bidrag redovisas under respektive verksamhetsområde i resultaträkningens ordinarie verksamhet.

Mottagna bidrag totalt

1 000 euro	2014	2013
Statliga/kommunala bidrag	1 913	1 596
Stöd från SFV:s understödsförening	40	51
Övriga bidrag	424	564
	2 376	2 210

3 Beviljade bidrag och stipendier

Beviljade bidrag, priser och stipendier redovisas under respektive verksamhetsområde i resultaträkningens ordinarie verksamhet.

1 000 euro	2014	2013
Bildningsverksamhet	262	193
Bidrags- och stipendieverksamhet	2 405	6 328
Skrifter och publikationer	23	0
	2 690	6 521

4 Information om personalen

Föreningen har i medeltal haft 42 anställda under 2014. Motsvarande antal 2013 var 39.

Personalkostnaderna presenteras i resultaträkningen under respektive verksamhetsområde. Föreningens totala personalkostnader framgår i följande tabell.

Personalkostnader totalt

1 000 euro	2014	2013
Arvoden till styrelse & styrelseutskott	68	70
Övriga löner och arvoden	1 871	1 857
FPA-dagpenningar	-36	-25
Sysselsättningsstöd	-9	-8
Periodiserade löner	-17	57
Socialskyddsavgifter	40	38
Pensionsförsäkringar	337	336
Övr obl. försäkringar	24	24
Periodiserade löners bikostn.	-3	12
	2 276	2 361

5 Förändringar i materiella tillgångar

1 000 euro	Bokföringsvärde 1.1	Köpt	Sålt	Avskrivningar	Bokföringsvärde 31.12
Mark- och vattenområden	5 304	3	-204	0	5 104
Byggnader och konstruktioner	12 457	0	-178	-491	11 788
Maskiner och inventarier	166	83	0	-47	202
	17 927	86	-382	-538	17 093

6 Förändringar i placeringar

1 000 euro	Bokföringsvärde 1.1	Ökningar	Minskningar	Regleringar mot fonden för verkligt värde	Bokföringsvärde 31.12
------------	---------------------	----------	-------------	---	-----------------------

Aktier och andelar inkl. självtäckande fonder

Andelar i företag inom samma koncern	7 626	0	-4 103	0	3 523
Övriga aktier och andelar					
Börsaktier	39 803	3 960	-1 992	-451	41 319
Placeringsfonder	2 017	2 948	-1 649	604	3 920
Obligationer och debenturer	50	0	-50	0	0
Onoterade aktier	4 174	0	-500	0	3 674
Bostads/fastighetsaktier	29 437	236	-3 513	0	26 161
	75 480	7 144	-7 704	153	75 074

Föreningen

6.1 Andelar i företag inom samma koncern	7 626	0	-4 103	0	3 523
6.2 Övriga aktier och andelar					
Börsaktier	38 495	3 960	-1 992	-605	39 857
Placeringsfonder	2 017	2 948	-1 649	604	3 920
Obligationer och debenturer	50	0	-50	0	0
Onoterade aktier	4 174	0	-500	0	3 674
Bostads/fastighetsaktier	29 432	231	-3 513	0	26 151
	74 168	7 139	-7 704	-1	73 602

Självtäckande fonder

6.3 Övriga aktier och andelar					
Börsaktier	1 307	0	0	155	1 462
Bostads/fastighetsaktier	5	5	0	0	10
	1 312	5	0	155	1 472

7 Bolag där ägarandelen är minst 20 procent

Ägarandel procent	31.12.2014
Ab Svenska folkhögskolan - SFV	100,0
Ab Svenska Rum Oy	100,0
Asunto Oy Topeliuksenkatu 8	100,0
Fastighets Ab Diana	100,0
Fastighets Ab Folkfast	100,0
Fastighets Ab Solgården	100,0
Metodcenter Ab	100,0
Atena Kustannus Oy	99,7
Axxell Utbildning Ab	65,3
Solvalla Nedre Ab	51,7
Fastighets Ab Torgvägen 3	50,0
Kiinteistö Oy Karyll-Salpa	49,0
Schildts & Söderströms Ab	21,4
Kulturhuset Ab	20,0

8 Väsentliga poster bland fordringar och skulder

1 000 euro	31.12.2014
Fordringar under bestående aktiva	
8.1 Kapitallån	
Solvalla Nedre Ab	313
8.2 Lånefordringar	
Folkhälsan Utbildning Ab	209
Övriga lån	7
	216
Fordringar under rörliga aktiva	
8.3 Övriga fordringar	
Inkommande bidrag	195
Inkommande donationer	760
Förutbetalda fondteckningar	200
Övriga fordringar	198
	1 354
Långfristigt främmande kapital	
8.4 Övriga skulder	
Obetalda beviljade bidrag	214
Kortfristigt främmande kapital	
8.5 Övriga skulder	
Obetalda beviljade bidrag	1 352
Obetalda aktieköp	497
Oanvända inkomna bidrag	562
Övriga skulder	75
	2 486
Resultatregleringar	
8.6 Passiva resultatregleringar	
Periodiserade semesterlöner	
inklusive försäkringskostnader	255
Övriga regleringar	1
	256

9 Eget kapital

1 000 euro	2014	2013
9.1 Föreningen		
Fonder		
Studiecirkelfonden	5	5
Gården Annegatan 12	93	93
Solvalla-Finns Ab	1 682	1 682
Kapitalfonder	38 757	38 493
Från räntefonder	10	0
Kapitaltillskott		
Inkommande legat	220	251
Donationer och testamenten	12	13
	38 999	38 757
Räntefonder	13 341	13 252
Till kapitalfonder	-10	0
Kapitaltillskott		
Inkommande legat	12	11
Donationer och testamenten	1 677	20
Övriga öknings	55	54
Donation från föreningen	0	5
	15 076	13 341
Legatfonder	2 608	2 608
Uppskrivningsfond	168	168
Fonden för verkligt värde	10 896	5 001
Förändring	-1	5 895
	10 895	10 896
Fonder totalt	69 525	67 551
Resultat		
Tidigare års överskott	25 715	28 865
Till kapitalfonder	-231	-264
Till räntefonder	-1 744	-90
	23 740	28 511
Räkenskapsperiodens resultat	-1 130	-2 796
Resultat totalt	22 610	25 715
Föreningens eget kapital totalt	92 135	93 267
9.2 Fonder med egen täckning		
Fonden för verkligt värde	705	481
Ökning	155	225
	860	705
Eget kapital	1 104	1 096
Ökning	9	8
	1 113	1 104
Fonder med egen täckning totalt	1 973	1 810
Eget kapital inkl. fonder med egen täckning	94 108	95 076

10 Säkerheter och ansvarsförbindelser

1 000 euro	2014
Säkerheter för egna lån	21 798
Borgensansvar för dotterbolag	
Bankkontogarantier	50
Leasingansvar	
Förfaller under nästa räkenskapsperiod	35
Förfaller senare	3

Bokslutets underskrift

Helsingfors den 11 mars 2015

Per-Edvin Persson
ordförande

Veronica Fellman
vice ordförande

Heidi Backman

Marc Hinnenberg

Stig-Björn Nyberg

Wivan Nygård-Fagerudd

Gustaf Widén

Gustav Wikström

Revisionsanteckning

Över verkställd revision har i dag avgivits revisionsberättelse.
Helsingfors den 19 mars 2015

Jan Holmberg, CGR

Petter Lindeman, CGR

Revisionsberättelse

TILL MEDLEMMARNA I SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER RF

Vi har reviderat Svenska Folkskolans Vänner rf:s bokföring, bokslut och förvaltning för räkenskapsperioden 1.1 - 31.12.2014. Bokslutet omfattar balansräkning, resultaträkning och noter till bokslutet.

STYRELSENS OCH KANSLICHEFENS ANSVAR

Styrelsen och kanslichefen ansvarar för upprättandet av bokslutet och för att det ger riktiga och tillräckliga uppgifter i enlighet med i Finland gällande bestämmelser om upprättande av bokslut. Styrelsen och kanslichefen ska se till att bokföringen är lagenlig och medelsförvaltningen ordnad på ett betryggande sätt.

REVISORNS SKYLDIGHETER

Vår skyldighet är att ge ett utlåtande om bokslutet på grundval av vår revision. Revisionslagen förutsätter att vi iakttar yrkesetiska principer. Vi har utfört revisionen i enlighet med god revisionssed i Finland. God revisionssed förutsätter att vi planerar och genomför revisionen för att få en rimlig säkerhet om huruvida bokslutet innehåller väsentliga felaktigheter och om huruvida styrelsens medlemmar eller kanslichefen har gjort sig skyldiga till handlingar eller försummelse som kan leda till skadeståndsskyldighet gentemot föreningen, eller brutit mot föreningslag eller föreningens stadgar.

En revision innefattar att genom olika åtgärder inhämta revisionsbevis om belopp och annan information som ingår i bokslutet. Valet av granskningsåtgärder baserar sig på revisorns omdöme och innefattar en bedömning av

risken för en väsentlig felaktighet på grund av oegentligheter eller fel. Vid denna riskbedömning beaktar revisorn den interna kontrollen som har en betydande inverkan för upprättandet av ett bokslut som ger riktiga och tillräckliga uppgifter. Revisorn bedömer den interna kontrollen för att kunna planera relevanta granskningsåtgärder, men inte i syfte att göra ett uttalande om effektiviteten i föreningens interna kontroll. En revision innefattar också en utvärdering av ändamålsenligheten i de redovisningsprinciper som har använts och av rimligheten i företagsledningens bokföringsmässiga uppskattningar, liksom en bedömning av den övergripande presentationen av bokslutet.

Enligt vår mening har vi inhämtat tillräckliga och ändamålsenliga revisionsbevis som grund för vårt utlåtande.

UTLÅTANDE

Enligt vår mening ger bokslutet riktiga och tillräckliga uppgifter om resultatet av föreningens verksamhet samt om dess ekonomiska ställning i enlighet med i Finland gällande bestämmelser om upprättande av bokslut.

Helsingfors den 19 mars 2015

Jan Holmberg
CGR

Petter Lindeman
CGR

Förteckningar

UTSKOTT OCH KOMMITTÉER

ARBETSUTSKOTTET

Arbetsutskottet har förberett ärendena till styrelsens möten och avgjort löpande ärenden. Medlemmarna var **Per-Edvin Persson** (ordf.), **Veronica Fellman**, **Stig-Björn Nyberg** och **Wivan Nygård-Fagerudd**.

FÖRVALTNINGSRÅDET

Förvaltningsrådet har varit styrelsens rådgivande organ i frågor om förmögenhetsförvaltningen. Medlemmarna var **Ralf Blomqvist** (ordf.), **Kim Lindström** och **Peter Storsjö**.

KOMMITTÉER FÖR SFV:S LITTERÄRA TÄVLINGAR

Solveig von Schoultz-tävlingen: **Gustaf Widén** (ordf.), **Mia Franck** och **Eva Kuhlefelt**.

Arvid Mörne-tävlingen: **Gustaf Widén** (ordf.), **Mia Franck** och **Eva Kuhlefelt**.

BIOGRAFIKOMMITTÉN

SFV:s biografikomité beslutar om utgivningen i SFV:s biografiserie samt ordnar symposier med biografier som ämne. Kommittén träffas regelbundet och kommunicerar även elektroniskt. Under mötena behandlas inlämnade förslag till nya biografier, inlämnade manus, samt utgivnings- och symposietidtabeller. Medlemmarna var **Gustaf Widén** (ordf.), **Berndt Arell**, **Anna Friman**, **Catharina Gripenberg**, **Ann-Mari Häggman**, **Bo Lönnqvist**, **Henry Rask** och **Rabbe Sandelin** (sekr.).

KOMMITTÉER FÖR SFV:S PRIS OCH MEDALJER

Kulturpriset: **Veronica Fellman** (ordf.), **Cay Sevón** och **Philip Teir**.

Folkbildningspriset: **Gun Oker-Blom** (ordf.), **Jonas Tana** och **Ulrika Taylor**.

Brobygggarpriset: **Stig-Björn Nyberg** (ordf.), **Paula Salovaara** och **Markus Österlund**.

Folkbildningsmedaljen: **Heidi Backman** (ordf.), **Matts Andersén**, **Lena Långbacka** och **Björn Wallén** (sekr.).

Hagforsmedaljen: **Wivan Nygård-Fagerudd** (ordf.), **Lena Långbacka**, **Maria Malin** och **Björn Wallén** (sekr.).

TOPELIUSPRISET

Topeliusprisets prisnämnd består enligt tradition av tre medlemmar från SFV:s styrelse och tre medlemmar från Publicistförbundet. SFV:s styrelseordförande leder ordet för prisnämnden. SFV:s representanter var **Per-Edvin Persson** (ordf.), **Wivan Nygård-Fagerudd** och **Gustaf Widén**.

FREDRIKA RNEBERG-STIPENDIET

Fredrika Runeberg-stipendiet delas ut av Fredrika Runebergs stipendiefond som förvaltas av Svenska Kulturfonden. I Fredrikakommittén ingår representanter för följande organisationer: Finlands svenska Martha-förbund, Delegationen för Svenska kulturfonden, Svenska Kvinnoförbundet och Svenska folkskolans vänner. SFV representerades av **Veronica Fellman** och **Catharina Gripenberg**. Till årets Fredrika utsågs **Gunvor Brettschneider**.

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNERS

UNDERSTÖDSFÖRENING RF

Styrelsemedlemmarna i understödsföreningen är **Matts Granö** (ordf.), **Johan Aura** (vice ordf.), **Catharina Gripenberg** (sekr.), **Lars Nyström** och **Per Snickars**.

STIFTELSE

SFV:s styrelsemedlemmar är även styrelse för följande stiftelser: Stiftelsen barnens och ungdomens väl i Esbo och Stiftelsen Svenska Brevinstitutet i Finland.

PRIS OCH STIPENDIER

KULTURPRISET

Det av kommerserådet **Ane Gyllenberg** 1965 instiftade Kulturpriset ur **Signe och Ane Gyllenbergs fond** "för väl utförd gärning Finlands svenska kultur till fromma" tilldelades vid utdelningsfesten 26 mars 2014 **Joakim Groth**/ regissör för hans träffsäkra pjäser och för att han på ett sällsynt sätt lyckas kombinera en konstnärlig vision med publika succé. Prisets storlek var 15 000 euro.

Folkbildningspriset, 10 000 euro, tilldelades rektor för Arbis, **Gunborg Gayer**, för mångårigt, klokt och engagerat arbete på flera fronter för att främja bildning och bildningssträvanden på svenskt botten i Finland. Hennes idoga insats att föra samman den fria bildningen i Svenskfinland har varit utmärkande.

SFV:s brobygggarpris, 10 000 euro, som instiftades av SFV:s styrelse 2011, bör enligt statuter na tilldelas en person som med egna insatser har ökat förståelsen och toleransen för det

svenska i Finland. Priset tilldelades **Saska Saarikoski**, reporter vid *Helsingin Sanomat*. **Saska Saarikoski** har varit en stark förespråkare för ett tvåspråkigt Finland. Hans initiativ till "Päivä på svenska" satte igång en rörelse för att fira Svenska dagen även på finskt håll.

SVENSKLÄRARSTIPENDIERNA

SFV har sedan år 2003 tillsammans med Svenskklärarna i Finland r.f. delat ut stipendier till svensklärarna i finskspråkiga skolor. I år premierades följande tio mottagare med ett stipendium på 5 000 euro var: **Liisa Karjalainen**, Kuopio, grundskola, **Ulla Kaukola**, Vanda, yrkeshögskola, **Sari Kaunisto**, Esbo, gymnasium, **Heli Koskinen**, Vasa, gymnasium, **Esko Kukkasniemi**, Åbo, universitet, **Anja Laukkarinen-Mäenpää**, Korpilahti, yrkeshögskola, **Maritta Majamaa**, Lillkyro, grundskola, **Krisi MacKenzie**, Helsingfors yrkeshögskola, **Maarit Räsänen**, Joensuu, gymnasium, **Heli Waltari**, Helsingfors, yrkesinstitut.

BEIJARHOLMSSTIPENDIET

I enlighet med donatorn **Birgit Ekbergs** (1899–1997) instruktioner ger SFV årligen en möjlighet för en finlandssvensk lärare att ansöka om en sommarvistelse för perioden 15.5 - 14.7.2014 på Beijarholmen i Barösund, Ingå. Stipendiet tilldelades **Michaela Örnmark**, lärare vid Gymnasiet Svenska normallyceum, Helsingfors.

En finlandssvensk barnträdgårdslärare erbjöds möjligheten att ansöka om en sommarvistelse för perioden 16.7 - 15.9.2014 på Beijarholmen i Barösund, Ingå. Stipendiet tilldelades **Camilla Junnikkala**, barnträdgårdslärare i den

svenskspråkiga Jappebo- gruppen vid Jaarlin päiväkodit Oy i Tavastehus.

LILLHOLMSTIPENDIET

Det av justitierådmannen Walter Backman (1886–1970) till föreningen donerade sommarstället Lillholmen i Västankfjärd, ett seglartorp från 1800-talet, ger kulturarbetare möjlighet till sommarvistelse under perioden 15.5 - 14.7.2014. Stipendiet som utdelas för konstnärlig eller litterär verksamhet gick till **Matts Blomqvist**, regionombudsman för Nyland vid Svenska kulturfonden.

En bibliotekarie erbjöds möjligheten att ansöka om sommarviste för perioden 16.7 -15.9.2014 på Lillholmen i Västankfjärd. Stipendiet tilldelades **Inger Måttis-Wikström** vid Arcadas bibliotek.

FOLKBILDNINGSMEDALJERNA

Folkbildningsmedaljen har sedan Svenska folkskolans vänners 80-årsjubileum år 1962 delats ut till en eldsjäl som spridit kunskap och bildning genom ett ideellt engagemang på svenska. Till medaljen hör även en prissumma på 2 500 euro. Medaljörerna 2014 var:

Jonas Ahlskog, doktorand i filosofi, Åbo. Motivering: Jonas Ahlskog har visat stort engagemang inom Folkets Bildningsförbund som eldsjäl för en rad Filosoficaféer vid Åbo Akademi. Trots ekonomiskt knappa resurser har Filosoficaféerna samt även Korpo filosofidagar utvecklats till högklassiga, demokratiska och humanistiska fora med filosofer och samhällsvetare från hela Norden.

Katarina Gäddnäs, författare, Åland. Motivering: Katarina Gäddnäs är en mångsidig poet och författare som parallellt med sin litterära verksamhet även är känd som skicklig litterär

moderator och samtalspartner i samband med bland annat litteraturdagarna i Mariehamn och ett stort antal bokmässor i Finland och Sverige.

Thomas Rosenberg, pol.mag, Lovisa. Motivering: Thomas Rosenberg är en osedvanligt produktiv och stridbar skriftställare i frågor gällande finlandssvenskhet och kultur. Han har även i flera års tid verkat som tidskriftskonsulent för de finlandssvenska tidskrifterna, och ofta med ett kritiskt-konstruktivt grepp deltagit i skickliga framtidsdebatter om det svenska språkets ställning i Finland.

Anders Teir, musikledare, Närpes. Motivering: Anders Teir är en entusiastisk ledare för Närpes skolmusikkår, samt även en populär dialektförfattare till ett stort antal visor och böcker tillsammans med Lasse Eriksson.

Una Wiklén, danslärare, Åbo. Motivering: Una Wiklén har osjälvviskt arbetat som danslärare för barn och som minnestränare för äldre i Åbo. En av hennes balettelever har sagt: "Una var som en andra mamma för oss. Hon undervisade inte bara i dans utan brydde sig om oss som individer och stödde oss genom hela vår barndom och ungdom."

HAGFORSMEDALJERNA

Hagforsmedaljen delas sedan 100-årsjubileet 1982 ut som erkänsla för förtjänstfull gärning till förmån för den svenska kulturen och det svenska språket i Finland. Till medaljen hör även en prissumma på 2 500 euro. Medaljörerna 2014 var:

Tove Fagerholm, klasslärare, Kyrklätt. Motivering: Tove Fagerholm har gjort en progressiv pedagogisk gärning för bokcirklar, sagoberättare för barn och genom ett stort antal välskrivna litterära porträtt i Svenskbygden, det svenska språket i Finland, som lärare och lärarfortbildare

re, litteraturinspiratör genom otaliga bokcirklar, sagoberättare för barn och genom ett stort antal välskrivna litterära porträtt i Svenskbygden.

Roger Liljestrand, kulturarbetare, producent, Ekenäs. Motivering: Roger Liljestrand har med bakgrund i dansbandsmusik på svenska i Finland byggt upp ett imponerande nätverk av personer och musikevenemang som producerats med proffsig kvalitet. År 2014 firar Liljestrand 50 år som kulturarbetare och belönas för detta med Hagforsmedaljen.

Anna Möller-Sibeli, universitetslärare, Åbo. Motivering: Fil.dr. Anna Möller-Sibeli visade redan i sin doktorsavhandling om Solveig von Schoultz att hon behärskar lyrikens mångfacetterade uttryck, något som hon även lyckats förmedla till sina studenter. Möller-Sibeli har medverkat i flertalet antologier, tidskrifter och även hållit nätkurser samt utlokaliserade kurser inom ämnet litteraturvetenskap på flera håll.

Bertel Nygård, journalist, Malax. Motivering: Bertel Nygård har under sin långa gärning som journalist profilerat sig som en av den svenska kulturens och språkets flitigaste förkämpar. Som ledarskribent utmärkte han sig som god analytiker och alert debattör. I tider då kulturens utrymme krympt i medierna har han som ledarskribent och kulturchef för Vasabladet idogt arbetat för en mångsidig kulturbevakning med fokus på det svenska i Finland.

Topeliuspriset – det finlandssvenska publicistpriset, instiftat 1990 av SFV och Finlands svenska publicistförbund, utdelas på Topelius födelsedag den 14 januari. Med detta pris vill SFV dels lyfta fram Topelius journalistiska gärning, dels premiера dagens svenska journalistik. Årets pris gick till journalisten **Jessica**

Stolzmann med motiveringen: med ihärdigt journalistiskt arbete och med aktiv uppföljning har Jessica Stoltzmann belyst konkreta orättvisor och åstadkommit konkreta resultat.

ARVID MÖRNE-TÄVLINGEN 2014

Sedan 1986 utlyser SFV årligen en litterär tävling för finlandssvensk ungdom, Arvid Mörne-tävlingen. Tävlingen är öppen för personer, som vid tävlingstidens utgång inte fyllt 30 år. Föreningen har ansett det vara viktigt att på olika sätt främja den litterära återväxten. SFV:s Arvid Mörne-tävling inriktas vartannat år på lyrik, vartannat på prosa (noveller). Arvid Mörne-tävlingen 2014 gällde dikter och samlade 81 deltagare. Prisivinnarna och priskommitténs motiveringar var följande.

Första pris, 5 000 euro, tillföll **Josefin Öst** (f.1986), Åbo, för en diktsvit som väver samman trasighet och försoning hos ett diktjag som lyssnar och vill höras genom överraskande och färgsprakande bilder i språkligt säkra och gripande dikter.

Andra pris, 3000 euro, gick till **Ingrid Weckström** (f.1988), Åbo, för en dynamisk och verbalt lekfull diktsvit, där godheten bjuder upp ondskan till dans i karnevalens tecken. Skickligt återges en existentiell utsatthet på gränsen mellan tvång och befrielse.

Tredje pris, 2000 euro, tilldelades **Hanna Ylöstalo** (f.1992), Åbo, för en diktsvit som problematiserar våra gränsdragningar mellan yta och djup, sinnligt och andligt, äkthet och förtäring. Gestaltningen överträder det snävt personliga och stöder sig språkmässigt på raffinerade ljudlikheter, briljanta personifikationer och oväntade kombinationer av sinnesintryck.

Ett hedersomnämning fick **Josefin Nylund** (f. 1989), Vasa, för en lyrisk tidsresa, där livets

och diktens rytmer flyter samman. Under ordens yta pulserar en välgörande ironi som ibland ger den vardagsnära texten en absurd klangbotten.

Ett hedersomnämning fick även **Otto Sandqvist** (f. 1990), Helsingfors, för en rad innovativa flödestexter i vilka metaperspektivet visar på en språklig spänning och ett diktjag med en självmedvetenhet som ger en lekfull kombination i diktsviten.

SOLVEIG VON SCHOULTZ-TÄVLINGEN 2014

Syftet med Solveig von Schoultz-tävlingen är att främja intresset för skönlitterärt författarskap. Tävligen är öppen för personer som vid tävlingstidens utgång har fyllt 30 år. År 2014 gällde tävlingen dikter. Prisvinnarna och priscommitténs motiveringar var följande.

Första pris, 5 000 euro, tillföll **Sebastian Johans** (f. 1978), Uppsala/Mariehamn, för den prosalyrisk diktsviten "det sägs att det kommer en ålder då man slutar drömma om formalin". På ett virtuost och flödande språk utforskar han minnets passager, där hoppet om flykt och förändring ständigt bryts av konventionernas krav. Texten bärs av en stillsam ironi, som i överraskande bilder avtäckar vardagsvärldens fasad.

Andra pris, 3 000 euro, tillföll **Åsa-Maria Berg Levinsson** (f. 1971), Fristad, Sverige, för en rytmiskt säker dikthelhet. Dikterna gestaltar diktjagets värld med mörker och ljus i befriande, målade vändningar.

Tredje pris, 2 000 euro, tilldelades **Lisa Sjöholm** (f. 1979), Stockholm, Sverige, för en både socialt och estetiskt medveten diktsvit där ett söndertrasat diktjag gradvis lyckas återerövra sin plats i livet, sin kropp och sitt språk.

Ett hedersomnämning gick till **Margaretha Sillander** (f. 1949), Malax, för en diktsvit där livet

och sorgen balanseras mot varandra. Plats och tid kontrasteras i ett konkret bildspråk och bildar en omslutande, helande cirkelrörelse.

Ett hedersomnämning gick till **Linda Smith** (f. 1973), Sund, Åland, för de sparsmakat eleganta dikter i vilka tidens och minnets förvandlingar komprimeras i naturbilder med fotografisk skärpa.

PUBLIKATIONER

I publikationsserien *Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner* utkom två böcker i SFV:s serie biografier över finlandssvenska kulturpersonligheter:

Henrik Huldéns bok *Kirurgen som kunde trola - En biografi över Claës Cedercreutz*, som blev volym 200 i SFV:s publikationsserie, och nummer 6 i SFV:s biografiserie.

Jan Nâls bok *Gränsfall: Algoth Niska - Fotbollstjärnan - Smugglaren - Vålgöraren*, som blev volym 201 i SFV:s publikationsserie, och nummer 7 i SFV:s biografiserie.

I SFV:s publikationsserie gavs år 2014 ut även två samlingspublikationer med vinnarbidragen i Arvid Mörne- och Solveig von Schoultz-tävlingarna.

Kulturtidskriften *Svenskbygden*, föreningens medlems-tidskrift, utkom med fyra nummer under sin 93:e årgång, som blev tidningens sista (från 2015 utger SFV en ny tidskrift: *SFV-Magasinet*). *Svenskbygden* hade en upplaga på cirka 9 500 exemplar. Material som tidigare publicerats i SFV Bildnings (tidigare Studiecen-tralens) tidskrift *Mentora* införlivades i Svenskbygden.

SFV:s årsbok *SFV-kalendern* 2014 utkom i juni. SFV-kalendern 2014 var den 128:e årgången i serien (den första utgåvan publicerades 1886).

Personal

KANSLIET

Aura Johan	kanslichef
Nordblad Camilla	kanslichefens assistent
Österman Ted	ekonomichef
Johansson Stefan	fastighetsdirektör
Åberg Viveka	ekonom, stipendier
Sandelin Rabbe	redaktör

SVENSKA STUDIECENTRALEN

Wallén Björn	rektor (>30.3.)
Gripenberg Catharina	enhetschef
Andersson Stefan	ekonomichef, tf. rektor
Gripenberg Sebastian	verksamhetsombud
Skogman Christine	admin. sekr/inform.
Pennanen Mari	vik.admin.sekr/ informatör
Mattsson Stella	informatör/ koordinator (1.8.>)
Östman Beatrice	verksamhetsombud
Öhman Anna-Karin	verksamhetsombud
Backgren Ann-Sofi	vik. verksamhetsomb. (>31.8.)
Rönnkrans Kenneth	IT-stöd

DE UNGAS AKADEMI DUA

Westerback Frida	projektledare (>4.3.)
McMullen Cecilia	vik. projektledare (5.3.>)
Södergran Fanny	vik. verksamhetsprod. (>30.6.)
Granö Minna	vik. verksamhetspord (1.8.>)
Rosendahl Mia	praktikant
Rautoma Hanna	praktikant

SVENSK BYASERVICE

Backa Peter	specialsakkunnig
Backgren Ann-Sofi	specialsakkunnig (1.9.>)
Sundman Kenneth	kanslisekreterare

RESURSCENTRET FÖREGÅNGARNA

Åkermark Daniel	verksamhetsledare
Nordman Cecilia	handledare
Löfqvist Angelica	ekonomi o handledning
Mickos Johanna	pedag. handledare
Paananen Annika	socialhandledare
Ehrman Jonas	studievägledare
Lytz Rainer	projektledare
Risku Niclas	vägledare
Puharinen-Finne Tiina	karriärtränare
Quillin Christel	handledare
Westeråker Joakim	handledare

UNGDOMSVERKSTADEN SVEPS

Rolin Peter	verksamhetsledare
Silfverberg Anita	koordinator
Stjernberg Carl	arbetsstränare
Westerholm Camilla	individuell handledare
Eräkangas Linda	arbetsstränare
Baarmann Johanna	uppsökande ungdomsarb.
Kemeri Jana	social tränare
Ahlfors Tariku	social tränare
Koskinen Lars	jobbcoach
Öhman Sabina	uppsökande ungdomsarb.
Wrede-Jäntti Matilda	forskare

Bidrag och stipendier 2014

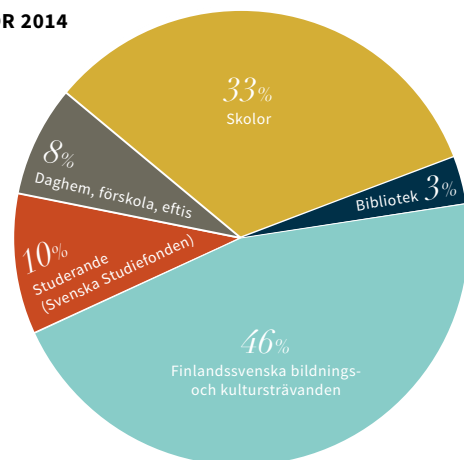
SFV BEVILJADE CIRKA EN MILJON EURO I BIDRAG OCH STIPENDIER ÅR 2014, TILL 491 MOTTAGARE. ANTALET ANSÖKNINGAR VAR 1 203.

Beviljade bidrag o stipendier per ändamål 2014	Antal	Belopp %
Tyngdpunktsområden inom utvecklingsprojekt	66	30%
Evenemang (bildning eller kultur)	93	15%
Verksamhetsbidrag för förbund	27	17%
Studier		10%
Verksamhetsbidrag för svenska skolor och daghem på finskspråkiga orter	13	7%
Litteraturanskaffning	88	6%
Fortbildning	140	5%
Annat ändamål	9	3%
Verksamhetsbidrag för daghem, förskola eller eftis drivna i privat regi	23	2%
Bokprojekt	6	2%
Jubileum	7	1%
Auskultering för ämneslärare	13	1%
Verksamhetsbidrag för språkbad på svenska	6	1%
	491	100%

ÖVRIGA BIDRAG

Studerande (Svenska Studiefonden)	0,10
Elevstipendier från specialfonder	0,05
Läromedel	0,03
Pris och medaljer	0,14
Övriga bidrag	0,13
	1,33

UTDELNINGENS FÖRDELNING PER SEKTOR 2014

SFV:s donations- och testamentsfonder 2014

I rapporten redovisas bokföringsvärdena för donations- och testamentsfonderna per 31.12.2014. Fondgrupperna är kapitalfonder (K) 40,6 miljoner euro, räntefonder (R) 15,2 miljoner euro, legatfonder (L) 2,6 miljoner euro och självständiga fonder (S) 2 miljoner euro. Bokföringsvärdet för samtliga donations- och testamentsfonder är 60,3 miljoner euro. Förändringarna 2014 inom kapital, ränte och legatfonder bokförs 1.1.2015 under eget kapital i balansräkningen. Dessa fonder kan därför inte avstämmas mot bokslutet 2014.

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
170	Handlanden K.G. Adolfssons fond 1956 R	19,241
200	Hanna Agnisbäcks fond 1964 K	51,620
302	Dir.cant. Emil Ahlskogs fond 1987 K	298,303
289	Gerda Ahlströms minnesfond 1984 K	54,011
103	Arthur och Aina Alléns fond 1938 K	1,660
224	Agnes Anderssons fond 1969 K	15,337
79	Bröderna Antells folkhögskolefond 1932 R	2,963
364	Dagny och Waldemar Appelgrens fond 2002 K	149,617
181	Arbetets vänner i Wiborg fond 1960 K	83,662
315	Elin och Hans Arppes fond 1989 K	66,393
55	Charlotte Askolins fond 1923 K	7,071
31	Johan Askolins donationsfond 1902 R	21,577
5	Aurorafonden 1898 R	3,800
211	Anna Elisabet Backmans fond 1967 K	19,287
223	Läraren Gustaf Knut Backmans fond 1969 R	137,409
227	Justitierådman Walter Backmans fond 1970 K	150,712
298	Dagmar och Oskar Bergenströms minnesfond 1985 R	107,327
354	Birger och Rakel Berglunds fond 2000 K	350,667
137	Elin Bergstadi fond 1948 R	1,743
275	Edith och Henrik Bergströms fond 1980 K	244,720
344	Jan-Henrik Björcks fond 1997 K	88,330
219	Emil Björkells livräntefond 1968 R	34,858
325	Kerstin Björklunds minnesfond 1992 R	24,400
37	Napoleon Björkströms skolfond 1913 R	5,333
156	Heinrich Otto Blanketts fond 1952 K	106,893
120	Fru Maria Lovisa Blanketts gåva 1944 L	1,344,106
410	Greta Blomfeldt-Lindroos och Eric Lindroos fond 1996 R	43,174
112	Frans Otto och Selma Catarina Blomqvists fond 1941 K	1,660
259	Johanna Alina Blomqvists fond 1975 K	2,921
405	Nils Johan Blomqvists fond 2009 K	10,355
314	Ninno och Tage Blåfields fond 1988 K	13,544
373	Professor Göran von Bonsdorffs fond 2004 K	22,520
114	Nadine von Bonsdorffs minne 1942 R	1,743
1	Henrik Borgströms fond 1882 K	12,017
124	Gösta och Gertrud Branders Gåva 1941 R	297,545

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
67	Karl Theodor Brobergs fond 1926 R	9,023
270	Dipl.ing. Lennart Bromans fond 1978 R	9,675
332	Elina och Karl Bruhns fond 1994 L	114,043
308	Gunnar Bäckis minnesfond 1988 K	13,663
297	Signe och Anders Bäckis minnesfond 1985 K	10,625
338	Hembygdsrådet Helmer W:son Bäckmans fond för den svenska saken 1995 K	236,263
242	Signe Böckermans fond 1973 K	22,057
94	Ernst Mathias Calonius fond 1937 R	4,807
291	Friherre Bengt Carpelans fond 1984 K	109,083
102	Tor Carpelans fond 1937 K	25,362
186	Alfhild och Maria Castréns fond 1960 R	117,366
230	Maria Castréns fond 1970 R	98,612
292	Brita Cavinus fond 1985 K	122,574
122	Edvin Cavinus premiegåva 1944 K	53,679
229	Margit och Gösta Cavinus fond 1970 R	30,988
232	Tandläkare Walborg Cederbergs fond 1971 K	24,632
359	Professor Henrik Cederlöfs fond 2002 R	23,144
255	Professor Johannes Cederlöfs fond 1974 R	40,147
347	Rafael och Viking Collianders fond 1998 R	17,429
207	Carl Magnus Creutz stipendiefond 1965 R	1,743
93	Anders Edvard Dahls fond 1936 R	148,772
199	Ninni och John Dahls gåva 1963 R	486,670
28	Olivia Dahls testamente 1909 K	5,610
228	Sylvia Dahlmans fond 1970 K	526,628
244	Signe och Åke Dalbergs fond 1973 K	8,897
154	Axel Damstens fond 1952 R	59,014
372	Jur.lic. Georg C. Ehrnrooths fond 2004 R	72,000
346	Eva och Caj Ehrstedts stipendiefond 1997 R	30,522
295	Birgit och Ivar Ekbergs fond till förmån för finlandssvenskt bildningsarbete 1985 K	769,692
166	Hugo Ekhammars fond 1955 K	17,196
378	Greta och John Ekholms minnesfond 2005 K	85,005
262	Lärare Harry Ekholms minnesfond 1975 R	6,483
64	Johan Henrik Eklunds stipendiefond 1925 R	2,963
184	Gabriella och Evert Ekroths fond 1960 K	488,306
9	Elementarkursfonden 1899 K	8,996
268	Ebba M. Enboms fond 1978 K	1,660
173	Hulda Rosalie Engbergs fond 1957 K	293,390
195	Märta Engbloms fond 1962 K	24,366
371	Undervisningsrådet Nils Göran Engströms fond 2003 K	10,000
340	Östen Engströms fond 1995 K	39,811
135	Alina och Emil Erlunds gåva 1947 R	125,731
182	Thure Ertmans fond 1960 K	23,603
402	Fastighetsrådet Henrik Estlanders fond 2008 K	20,000
11	Hedvig Falckens fond 1901 K	18,026
368	Fallåker Teaters fond 2003 K	80,706
358	Fallåkers fond 2001 R	428,879
87	Ax. Tor. Federleys fond 1934 K	7,071
35	Ida Federleys fond 1912 R	302,738
16	Viktor Federleys fond 1904 K	45,047
380	Erik och Sylvi Feldts fond 2005 K	460,266
8	Femte februari-fonden 1898 K	12,615
393	Finlands svenska lokomotivmannafond 2008 K	2,832
392	Karl Evert Finnbergs minnesfond 2008 K	796
17	Kr. Fr. Forsius fond 1906 K	3,585

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
321	Elna Forsmans stipendiefond 1991 K	6,639
379	Bo Fredrikssons minnesfond 2005 K	252,195
90	Irene Frelanders fond 1935 K	7,635
257	Irene och Rosa Frelanders minnesfond 1974 R	46,255
36	Ivar och Aina Friemans fond 1912 K	41,446
253	Tekla Frostells minnesfond 1974 K	15,536
22	Kronofogden B.F. Fröbergs biblioteksfond 1908 R	9,481
385	Föreningen Gabelsbergers fond 2006 R	9,000
126	Föreningen Svensk-Finlands Vänners understödsfond 1945 K	68,027
261	Försäkringsbolaget Svensk-Finlands fond 1975 K	28,172
49	Familjen Gahmbergs barnträdgårdsfond 1920 K	93,481
26	Karl Knut Galetskis fond 1909 K	180,190
44	General G.E. Galindos testamente 1918 K	72,069
343	Carl Jacob och Nanna Gardbergs fond 1996 K	43,572
329	Eva Gardbergs fond 1993 R	69,715
18	A.G. Geitlins fond 1906 K	8,996
313	Stipendiefonden Gerkmans kamratskapspris 1988 R	12,200
57	Florentin Granholms fond 1922 K	1,660
2	Vilhelm Grefbergs stipendiefond 1886 R	20,322
355	Rolf Grönbloms bildningsfond 2000 K	63,070
203	Frans Bruno Gröndahls fond 1963 K	225,669
194	Maria och Frans Bruno Gröndahls minnesfond 1962 K	3,286
201	Ernfrid Grönholms fond 1964 K	186,406
197	Ester Adéle Grönlunds fond 1963 K	328,976
331	Edmund Wilhelm Guerillots fond 1993 K	279,680
266	Vivi och Åke Gulins fond 1977 R	1,666,613
375	Ole Gustafssons stipendiefond 2004 R	14,100
208	Signe och Ane Gyllenbergs fond 1965 R	740,031
97	Fil.dr K.J. Hagfors stipendiefond 1937 K	28,748
386	Viva och Ragnar Hanssons fond 2006 K	26,980
56	Otto Hartmans fond 1922 K	5,643
21	Makarna Heikels idrottsfond 1908 R	47,302
162	Ester och Artur Heikkiläs fond 1954 K	5,179
272	Skolföreståndare Georg Helmers fond 1979 K	38,276
369	Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförenings fond 2003 K	1,700,000
168	Gust. Ad. Helsingius minnesfond 1956 K	7,668
285	Adéle och Martha Henrikssons fond 1983 K	397,959
258	Eini Henrikssons fond 1975 R	158,787
317	Ola-Hillevi och Rolf Herlers stipendiefond 1989 R	6,972
161	Hertonäs-degerö svenska småskoleförenings fond 1954 R	4,644
10	Wilhelmina Hisingers donationsfond 1899 K	72,103
293	Edit Holmbergs fond 1985 K	15,470
236	Mårten Holmbergs fond 1972 K	4,548
318	Elin och Karl Holmqvists minne 1989 K	98,328
222	Lärarinnan Maja Holmqvists fond 1969 K	65,497
256	Anna och John Holmströms fond 1974 R	32,779
365	Ann-Mari Holmströms fond 2002 K	120,000
139	Hanna Holmströms fond 1948 K	113,333
13	Theodor Holmströms folkhögskolefond 1904 R	338,119
226	Konsul Viktor Hovings fond 1970 K	2,822
345	Ester och Evert Huldéns minnesfond 1997 R	10,779
286	Skolföreståndare Lennart Häggbloms fond 1986 K	7,038
341	Paul Häggblunds stipendiefond 1995 K	4,762
360	Marianne Häggströms fond 2002 K	210,000

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
180	Anna och Johan Höglunds minnesfond 1959 R	11,317
299	Kerstin Inbergs minnesfond 1985 R	440,049
104	Mårten Ingmans fond 1938 R	2,998
334	Ingå Gillets minnesfond 1994 R	45,018
169	Elin och Gertrud Janssons fond 1956 K	1,660
175	Hilding Janssons minnesfond 1958 K	2,988
363	Professor Jan-Magnus Janssons fond 2002 R	85,988
323	Olof M Janssons fond 1992 R	123,745
361	Paul Janssons fond för främjande av amatörmusiken i Svenskfinland 2002 R	12,873
362	Tove Janssons minnesfond 2002 R	100,000
389	Frank Jernströms minnesfond 2007 K	7,105
178	Lärare Arthur Johanssons gåva 1959 K	2,423
129	Oskar Johanssons fond 1946 K	12,283
155	Sanny Johanssons fond 1952 K	23,603
353	Johan Johnsons fond för kulturverksamhet 2000 K	25,011
247	Fingal Juslins minnesfond 1973 R	3,311
246	Walfrid Juslins minnesfond 1973 R	1,743
233	Ebba och Jaakko Juvas fond 1971 K	134,545
400	Kamratförbundet för Östra Nylands folkhöskolas stipendiefond 2008 R	51,000
251	Ester och Naema Kanzens fond 1973 R	20,252
198	Elsa Karlssons och Inga Wiks fond 1963 K	29,445
349	Karl Erik Karlssons fond 1998 K	3,443
243	Kasaböle privata svenska folkskolas fond 1973 K	92,070
212	Sigrid och Jacob Kaustells fond 1967 K	5,876
183	Eva och Henrik Kihlmans fond 1960 K	2,093,910
52	Lennart Kihlmans donationsfond 1921 K	14,142
128	Konstitutionella arbetarföreningens i Helsingfors bildningsfond 1945 R	18,997
274	Agnes och J.R. Korkmans fond 1980 K	30,640
382	Helena Korvelas fond 2006 K	52,685
307	Beda och Felix Kreanders minnesfond 1988 R	5,229
320	Ilmari och Nanny Kriegs minne 1990 K	142,745
401	Kristinestad stads stipendiefond 2008 R	42,500
59	Kristinestads Kulturfond 1922 R	3,207
301	Ethel och Ragnar Krogius fond 1968 K	24,034
23	Mimmi Kroijerus fond 1908 K	19,818
352	Kvinnliga teologie studerandes fond 1999 R	2,523
15	Vaktmästare K.J. Kymlanders fond 1905 K	3,021
217	Kyrkoby gamla syförenings fond 1968 R	3,555
205	Ebba Kåhlmans fond 1964 K	11,552
127	Kamrer Henrik Kåhlmans fond 1945 K	4,714
167	Nils Källströms fond 1954 K	37,848
130	Agnes och Robert Lagus fond 1946 K	34,159
138	Aina Lagus fond 1948 R	1,743
177	Nanna Medea Lagus fond 1958 K	47,438
370	Lappfjärds folkhöskolas stipendiefond 2003 K	14,220
73	Karl Alexander Laurells biblioteksfond 1929 R	2,963
95	Georg Lauréns fond för kulturändamål i Österbotten 1937 K	19,818
75	Lars Algot Laurents fond 1930 K	2,822
27	Frans Robert Lesches fond 1911 K	8,996
136	Jenny Lesches minne 1947 K	1,346,666
144	Oskar Jakob Less fond 1951 K	37,778
339	Ebba och Gerda Linds fond för den svenska saken 1995 K	143,794
190	Alice Lindebergs fond 1962 K	108,453
303	Edit Lindbergs fond 1987 K	162,928

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
99	Gustaf Evert och Irene Lovisa Lindbergs minnesfond 1937 K	5,677
337	Lektorn, filosofie kandidaten Edit Matilda Lindbloms minnesfond 1994 K	3,001
187	Aina Sofia Lindbäcks fond 1961 K	76,020
118	Johan Alfred och Charlotta Wilhelmina Lindebergs fond 1943 K	5,677
158	Astrid och Helmer Lindells fond 1953 K	47,238
4	Tulluppsyningsman Lindéns fond 1891 K	25,229
53	Målarmästare C.A. och hans Hustru Ulrika Charlotta Lindfors testamentsfond 1921 K	70,841
351	Henry och Ulla Lindfors fond 1999 K	504,564
202	Lars E. Lindfors stipendiefond 1964 R	1,917
269	Roger Lindholms stipendiefond 1978 R	2,754
290	Anna och Evert Lindqvists fond 1984 K	326,918
330	Göta och Erik W. Lindroos fond 1993 K	265,582
140	Emil Artur Lindroths fond 1949 K	113,333
220	Essi och Boris Lindstedts fond 1969 R	9,293
390	Maj-Lis, Åke och Maj-Britt Lindströms fond 2008 K	50,000
366	Svea Lindström-Siréns och Sven Siréns fond 2002 K	250,055
407	Lovisa svenska köpmannaförenings fond 2009 K	50,429
149	Selma Lundells fond 1951 K	1,660
82	G.A. Lundenius fond 1934 K	70,841
191	Sofia Lundqvists fond 1962 K	18,059
277	Sofia och Jakob Lundqvists fond 1981 K	558,496
115	Bonden Adolf Adrian Långstedts fond 1943 R	28,498
47	Otto August Malms donationsfond 1919 K	31,005
65	Aina och E.W. Malmbergs fond 1926 R	14,884
264	Anna och Oscar Malmbergs minnesfond 1976 K	70,841
319	Alfred, Olga och Agda Malmgrens fond 1989 K	142,462
72	Fru Anna Malmqvists fond 1928 K	4,249
263	Folkskollärare Maria Mangs fond 1976 R	1,743
113	Henrik Wilhelm Mangströms fond 1942 R	4,850
326	Ebba och Ragnar Mannils fond 1993 K	87,024
312	Ethel och Birger Marnilas fond 1988 K	149,384
342	Marthaförbundets fond 1995 R	35,311
132	Gösta Masalins gåva 1947 K	1,660
221	Mataskärsfonden – Edvin Bergroths donation för nyländska bildningssträvan den 1969 R	535,727
374	Björn-Eric Mattssons minnesfond 2004 R	10,647
192	Lektor Signe Mattssons fond 1962 K	55,637
348	Irina Matvejews fond 1998 K	5,794
125	Runar Meinanders fond 1945 K	21,545
316	Ulla och Ragnar Meinanders fond 1989 K	11,598
48	General C.O. Melåns biblioteksfond 1920 R	10,422
123	Ellen Emilia Mèlarts fond 1944 R	22,309
46	Minnet Av 1918 års frihetskamp 1919 K	38,276
40	Kollegan A.W.E. Modeens fond 1914 K	1,660
145	Referendarierådet Karl Modeens fond 1951 K	188,921
238	Ernst och Elsa Montells samt Aune Josefssons minnesfond 1972 R	27,642
288	Professor Anders Myhrmans fond 1983 R	61,273
141	Systrarna Aina och Alma Nordbergs fond 1949 K	2,822
231	Valter och Ingrid Nordlings fond 1971 K	228,292
105	Gustaf Victor och Emilia Sofia Nordlunds fond 1938 K	276,094
62	Petrus Nordmanns minnesfond 1923 R	43,921
58	Nordsjö-Botby skoldistrikts fond 1922 R	58,161
69	Anna och J.A. Nordströms fond 1926 K	10,623
383	Else-Maj Nordströms fond 2006 K	233,036
193	Mathilda Nordströms fond 1962 K	3,618

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
12	Wilhelmina Nordströms fond 1903 K	48,666
43	Hovrådsinnan Augusta Nummelins fond 1917 R	9,098
159	Hilma Nybergs fond 1953 K	1,660
225	Nybro folkskolas i Mörskom fond 1970 R	7,320
164	Gustil och Artur Nygrens fond 1955 R	12,409
241	Gerda Maria Nyholms fond 1973 K	51,421
39	Wilhelm Nyholms fond 1915 K	28,848
394	Ernst Einar Nylunds fond 2008 K	694
189	Nina Nylunds fond 1961 K	46,475
7	Nyländska understödsfonden 1897 K	6,705
310	Kerttu och Arvid Nymans fond 1988 K	33,196
282	Johan och Sofia Nyqvists fond 1982 K	57,231
30	A.J. Nystedts fond 1911 K	1,660
409	Karl-Edvard och Gunvor Nysténs fond 2009 K	54,355
376	Stig och Maire Nyströms fond 2005 K	62,850
411	Tor-Erik Näsmans fond 2010 K	245,653
296	Adèle Ohlströms fond 1985 R	92,268
74	Axel Immanuel Olins fond 1930 K	2,822
311	Hjördis och Hugo Olins fond 1988 K	728,242
61	Carl Alexander Palins fond för Estlands svenskar 1923 R	101,771
109	Frans Palmros fond 1938 R	34,509
110	Elin Palmros fond 1938 R	54,552
111	Hedvig Palmros fond 1941 R	31,755
3	Bröderna Paqualins fond 1891 K	1,660
322	Eugenia Paulus fond för unga finlandssvenska kvinnliga författare 1991 R	137,862
399	Pernå kommuns stipendiefond 2008 R	71,060
306	Eine Pihls fond 1988 R	167,073
160	Einar Pontáns fond 1954 R	25,551
153	Publikationsfonden 1952 K	47,979
24	Emil Och Berta Randéns fond 1909 K	18,026
215	Åke och Wivan von Rehausens fond 1967 K	284,593
239	Maria Renfors fond 1972 K	253,189
84	Riihimäki svenska folkskolas fond 1935 K	1,660
252	Överstelöjtnant Nils Roos fond 1973 K	259,496
63	Fredrik och Wini Rosbergs fond 1924 R	27,015
254	John Rosbergs och fru Lycka Rosbergs fond 1974 K	21,710
121	Ida Rosqvists folkhögskolefond 1944 R	1,885
245	Olga och Robert Rostedts fond 1973 R	10,301
335	Joel Rundts fond 1994 K	7,303
116	Johan Sigfrid Rönnbergs fond 1943 K	10,390
106	S. Salovius fond 1939 R	4,849
324	Johan Helmer Sandelins och Linnéa Backlunds fond 1992 K	1,518,005
213	Ellen och Olga Sandholms minne 1967 K	405,627
206	Karin Sandholms fond 1965 K	31,703
384	Håkan Sandströms fond 2006 K	22,960
377	Tom Sandströms fond för den finlandssvenska hembygdens framtid 2005 K	20,035
406	Börje Saxbergs fond 2009 R	40,000
19	Estrild Schildts minne 1907 K	9,030
287	Holger Schildts stipendiefond 1983 R	73,410
209	Auda Schulmans fond 1966/2003 K	569,793
309	Astrid och Valter Siemssens fond 1988 K	53,546
176	Wolter Simbergs fond 1958 K	3,818
304	Helmer och Anne-Marie Sippels minnesfond 1987 K	14,000
280	Sigward W. Sippels fond 1981 K	14,000

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
279	Stig Sige Sippels minnesfond 1981 K	14,000
278	Waldemar och Hjördis Maria Sippels minnesfond 1981 K	14,000
367	Matilda och Johan Viktor Siréns fond 2002 K	167,489
89	J.F. Skipparis fond 1934 K	56,666
78	Alida Skogs minne 1932 R	2,209
388	Synnöve och Karl-Gunnar Skogbergs fond 2007 R	10,000
101	Småskolefonden 1937 R	5,884
413	Svanhild och Jan-Erik Snells samt Inga Sahrbergs fond 2013 R	908,000
273	Kanslirådet Kaj Snellmans fond 1979 K	74,426
45	Bergsrådet Seth Sohlbergs fond 1918 K	576,622
248	Solvalla barntädgårdsfond 1973 R	5,786
196	Sottungsby-westersundom småskoleföreningsfond 1963 R	70,970
83	Evelina och Viktor Spjuts understödsfond 1934 K	4,249
6	S:t Petersburger Liedertafel-fonden 1895 K	2,523
237	Anna Stenbergs fond 1972 K	4,515
265	Anna-lisa Stenbergs fond 1977 K	6,042
143	Ellen Stenbäcks fond 1950 K	6,706
134	Josef och Emma Stenbäcks minnesfond 1947 K	1,660
271	Irene och Halvdan Stenholms fond 1979/1985 K	3,126,426
70	Karl Gustaf Strandbergs fond 1927 R	3,858
305	Agda Maria och Gigge Strandviks fond 1987 K	28,914
32	Adhemar Strengs fond 1911 K	2,855
404	Stroke och afasifonden 2009 R	51,115
179	Ester och Georg Ströms fond 1959 K	23,072
294	Karin Ströms fond 1985 K	18,590
151	Stina Maria Strömbergs minnesfond 1952 R	2,963
235	Harry Waldemar Strömmers fond 1971 K	174,281
357	Vivi Strömsténs minne 2001 K	25,389
146	Edla och Reinhold Ståhlbergs fond 1951 R	5,438
98	Axel Stålströms fond 1937 K	7,071
51	Ständiga medlemmars fond 1920 K	57,529
336	Jarl Sundborgs minnesfond 1994 K	3,320
60	Anders Gustaf Sundbergs fond 1923 K	1,660
157	Anna Sundholms fond 1952 K	70,841
381	Erik Vilhelm och Else Maria Svarfvars fond 2005 R	194,411
80	Svensk hyllningsfond 1933 R	304,915
66	Svensk minnesfond 1926 R	1,133,371
91	Svenska bildningens vänners i Brahestad fond 1934 K	12,747
234	Svenska bildningens vänners i Sockenbacka fond 1971 R	182,968
216	Svenska brevinstitutets fond 1968 R	91,466
71	Svenska dagens skolgåva 1928 R	1,743
152	Svenska Folkskolans i Lönnhammar fond 1952 K	1,660
283	Svenska folkskolans vänners 100-årsfond 1982 R	223,100
387	Svenska folkskolans vänners 125-årsjubileumsfond 2007 R	168,850
240	Svenska folkskolans vänners jubileumsfond 1972 R	1,310,019
92	Svenska folkskolans vänners studiefond 1938 R	164,528
131	Svenska förbundets fond 1947 R	2,789
250	Svenska föreningens i Östermyra fond 1973 L	939,182
391	Svenska kamratförbundet vid statsjärnvägarnas fond 2008 R	250,000
398	Svenska kamratförbundet vid statsjärnvägarnas r.f.s hyllningsfond 2008 K	310
395	Svenska kamratförbundets vid statsjärnvägarnas studiefond 2008 K	762
397	Svenska kamratförbundets vilohemsfond 2008 K	1,644
188	Svenska skolfonden 1961 K	526,163
68	Svenska småkoleseminariets i Helsingfors bostadsfond 1926 R	96,461

NR	NAMN, GRUNDAD, GRUPP	EURO
327	Svenska studieandelskassans fond 1993 K	24,153
50	Svensk-Finlands musikfond 1920 K	1,660
119	Syfoeringens utbildningsfond 1943 K	84,950
41	Kanslirådet Carl Synnerbergs fond 1915 K	180,190
165	Syskonen Björkells fond 1955 R	49,602
20	Janne Söderströms skolfond 1907 R	18,928
284	Eva och Bjarne Takolanders fond 1982 K	72,103
133	Nina Tallbergs fond 1947 K	6,606
403	Inga Tallqvists fond 2008 K	222,099
214	Rosa Tammelanders minnesfond 1967 K	3,818
260	Josef Emil Teirs fond 1975 K	338,836
117	Rusthållaren Frans Tennbergs fond 1943 K	94,444
77	Mårten Thors stipendiefond 1932 R	18,458
210	Dipl.ing. Paul Thorwalls understödsfond 1966 S	1,972,728
34	Mathilda Thölgrens fond 1912 K	61,978
100	Johan Fredrik Timpers fond 1937 K	22,673
33	Karl Emil Tollanders fond 1912 K	90,575
218	Vera Torckells minnesfond 1968 K	26,590
38	Nikolaj August och Mathilda Maria Turdén's fond 1915 K	17,295
171	Sigrid Vaenerbergs fond 1956 K	8,598
396	Ina och Emil Wahlroos fond 2008 K	520
85	Ingrid Wasastjernas fond 1935 R	14,884
86	Selma Wasastjernas fond 1935 R	149,418
142	Elsa Wasastjernas fond 1949 K	9,461
150	Ellen och Hjalmar Waselius fond 1952 R	126,949
415	Hedvig Waselius fond 2014 K	1,300,000
76	Bröderna Oskar, Karl, Herman, Artur och Hjalmar Waselius fond 1931 K	7,171,573
25	Aug. och Matilda Weckströms fond 1909 K	108,121
172	Martin Wegelius och Richard Faltins fond 1957 R	6,518
412	Ernst Rafael Wesanders fond 2013 R	767,899
267	Leif Westerbergs minnesfond 1978 K	9,428
276	Christel och Hilding Westerholms fond 1980 K	4,183
328	William Magnus Wickbergs fond 1993 K	1,147,887
350	Einar och Rut Wickströms minnesfond 1999 K	25,228
88	Lilly Wickströms minnesfond 1934 K	4,714
408	Arkitekt Marita Wickströms fond 2009 K	421,666
204	Justitierådman Tor Wickströms fond 1964 K	3,187
96	Nanny Widerholms fond 1937 K	2,822
147	Gustaf Wiklunds minnesfond 1951 R	2,510
148	Ruth och Paul G. Wiklunds fond 1951 K	2,053
185	Viks småskolefond 1960 K	7,436
281	Birger Rudolf Wikströms fond 1982 K	78,310
163	Elin Wilhelmssons fond 1954 K	119,507
54	Jordbrukaren Janne Winkvists testamente 1921 K	2,822
107	Ane Winkvists fond 1939 K	2,822
108	Hanna Winkvists fond 1939-41 K	33,030
14	Västra Nylands musikfond 1904 K	3,618
29	Robert Ådahls fond 1910 K	3,618
42	Alexandra Åhmans fond 1916 K	7,801
174	Eric och Johanne Åkessons fond 1958 R	149,191
300	Viktor Öhbergs fond 1986 K	15,038
356	Pär Österbergs fond för Barösunds framtid 2000 L	210,633
333	Östsvensk samling i Grankulla 1994 K	1,973

Shoppa loss hos oss!

Alla SFV-medlemmar får rabatt hos Schildts & Söderströms

Allmän litteratur
30 %

Gymnasieböcker
25 %

Grundskoleböcker
6 %

Här får du rabatten:

**Schildts & Söderströms
bokhandel och reception**

Bulevarden 7, 7:e våningen, Helsingfors
Öppet vardagar kl. 9–12 och 13–16

I urvalet finns litteratur från cirka
ett år bakåt samt gymnasieböcker
till salu. Grundskolans böcker finns
till påseende.

**Bonnier Books
bokhandel**

Högbergsgatan 37, Helsingfors
Öppet vardagar kl. 8.30–17

I urvalet finns litteratur från cirka ett
år bakåt till salu men inga skolböcker.

Schildts & Söderströms webbutik på sets.fi

Alltid öppet

I urvalet finns alla våra böcker som existerar i sinnevärlden.

- Använd kampanjkod »Aktie123« för att få 30 % rabatt på allmän litteratur
- Använd kampanjkod »Gymnasium123« för att få 25 % rabatt på gymnasieböcker
- Använd kampanjkod »Grundskola123« för att få 6 % rabatt på grundskoleböcker

Porto 2,90€ tillkommer (portot är det samma oberoende av mängden böcker). Rabatten räknas på bokens cirkapris. Tyvärr går det inte att kombinera flera kampanjkoder i ett köp. Om du behöver hjälp med nätbutiken, kontakta info@sets.fi.

